

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการปัญหาความมั่นคงใหม่

ศาสนา ชาติพันธุ์-ชาตินิยม และความรุนแรง

รศ.ดร. ปรีชา คุณินทร์พันธุ์

15 มิถุนายน 2548

สัญญาเลขที่ RDG4710017

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

ศาสนา ชาติพันธุ์-ชาตินิยม และความรุนแรง

รศ.ดร.ปรีชา คุณินทร์พันธุ์

คณะรัฐศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ชุดโครงการปัญหาความมั่นคงใหม่

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว.ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

สารบัญ

ตอนที่	หน้า
I สรุปสำหรับผู้บริหาร	1-5
II แนวคิด : ศาสนา ชาติพันธุ์-ชาตินิยมและความรุนแรง	6-35
1 คำนำ	7-8
2 ความเป็นชาติพันธุ์ (Ethnicity)	8-12
3 ข้อกำหนดทางสายโลหิตหรือธรรมชาติ กับข้อกำหนดเชิงเครื่องมือ : พื้นฐานแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นชาติพันธุ์ (The Primordial and the Instrumental)	12-16
4 การกำหนดอัตลักษณ์ (internal self identification) กับการจัดประเภท (external categorization)	16-20
5 เนื้อหาทางวัฒนธรรม : ศาสนา (Cultural Stuff : Religion)	20-25
6 พหุนิยมชาตินิยม ชาติพันธุ์ชาตินิยม (Pluralism, Nationalism, Ethnonationalism)	25-29
7 สรุป	29-31
เชิงอรรถ	32-33
บรรณานุกรม	34-35
III กรณีศึกษา ความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ ศาสนา และการแยกดินแดน	36-69
กรณีศึกษา 1 ความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ในมิดานาและซูลู : ฟิลิปปินส์	37-53
- กรณีศึกษา 2 ความขัดแย้งในอะเจห์ : อินโดนีเซีย	54-69
บรรณานุกรม	70
สรุป	71-74

สรุปสำหรับผู้บริหาร

ศาสนา ชาติพันธุ์-ชาตินิยมและความรุนแรง

เมื่อพิจารณาความขัดแย้งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งภาคใต้ของไทยและความขัดแย้งระหว่างรัฐกับกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นชนกลุ่มน้อยชาวเขาบางเขตในภาคเหนือ เราจะเห็นว่าสาเหตุสำคัญประการหนึ่งคือเรื่องของความเป็นชาติพันธุ์-การกำหนดอัตลักษณ์ และการจัดประเภทอัตลักษณ์โดยรัฐ หรือกลุ่มชนส่วนใหญ่ ซึ่งโดยความหมายเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางวัฒนธรรม เช่น ภาษา ศาสนา ขนบประเพณี และประวัติความเป็นมา

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เป็นเรื่องของการปฏิสัมพันธ์ที่ทำให้เกิดการรับรู้ เข้าใจความหมาย สร้างความหมายให้กับตนเอง ความเป็น “เรา” เป็น “เขา” เกิดขึ้นจากการติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น คนไทยเรียนรู้ความเหมือนระหว่างคนในกลุ่มที่เติบโตและดำรงอยู่ในแวดวงสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการอบรมเรียนรู้ทางสังคมและวัฒนธรรม โดยเหตุที่มีการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างคนในกลุ่มกับคนกลุ่มอื่นที่มีลักษณะต่างออกไป อันเกิดจากการขัดเกลาเรียนรู้ในลักษณะเดียวกับเรา ทำให้รู้สึกว่า “เรา” หรือ “กลุ่มเรา” ต่างจาก “เขา” หรือ “กลุ่มเขา” อย่างไร คนไทย- คนจีน คนไทย-คนแขก และอื่น ๆ เป็นการเรียนรู้จากการปฏิสัมพันธ์คือ การปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่มย่อมก่อให้เกิดอัตลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของบุคคลและกลุ่ม (การขัดเกลาทางสังคมและวัฒนธรรมตั้งแต่เยาว์วัยภายในเขตแดนที่อยู่อาศัยร่วมกัน) ขณะเดียวกันการติดต่อกับกลุ่มอื่น ก็จะทำให้กลุ่มอื่นมีอัตลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมหรือลักษณะทางชาติพันธุ์ต่างจากเรา

ทั้ง 2 กระบวนการนี้เกี่ยวข้องกับอำนาจ กลุ่มที่มีอำนาจมากกว่า (กลุ่มใหญ่) มักจะมีสิทธิในการกำหนดประเภท (categorization) ทางชาติพันธุ์ของกลุ่มที่ด้อยอำนาจ (กลุ่มย่อย) และในทางกลับกัน ถ้าการกำหนดอัตลักษณ์ของกลุ่ม และการกำหนดประเภทโดยคนนอกกลุ่ม ซ้อนทับกันก็แสดงว่าเกิดการยอมรับซึ่งกันและกัน แต่การกำหนดประเภทโดยคนกลุ่มอื่นอาจได้รับการต่อต้าน (resist) ไม่ยอมรับโดยคนกลุ่มนั้น ๆ เอง ซึ่งเป็นเรื่องของความรู้สึกอารมณ์ที่ผ่านการอบรมและฝังลึกอยู่ในใจ แต่โดยทั่วไปความรู้สึกถึงความแตกต่างจะถูกทำให้ชัดเจนขึ้น หากเกี่ยวข้องกับเหตุผลทางเศรษฐกิจเช่น ความไม่เท่าเทียมในโอกาสทางสังคมเศรษฐกิจ และในทางการเมือง คือความชอบธรรม และการยอมรับในอำนาจของอีกฝ่ายหนึ่ง

แนวคิดสำคัญที่พยายามอธิบายความขัดแย้งหรือความเป็นชาติพันธุ์ สองแนวคิดที่สำคัญ คือ แนวคิดข้อกำหนดทางธรรมชาติ (primordialism) และแนวคิดข้อกำหนดเชิงเครื่องมือ (instrumentalism) แนวคิดแรกเชื่อว่าความเป็นชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่ติดตัวสมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์โดยธรรมชาติ และเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ ส่วนแนวคิดหลังเชื่อในเรื่องของการขัดเกลาทางสังคม นั่นคือ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ทั้งกับคนในกลุ่ม (group identification) และกับคนนอกกลุ่ม (categorization) อันแรกอาจเรียกว่าเป็นการกำหนดอัตลักษณ์ภายในกลุ่มที่เกิดจากการได้อยู่ร่วมกันอย่างใกล้ชิดในพื้นที่เดียวกันระหว่างคนในกลุ่ม ได้รับการขัดเกลาจากครอบครัว โรงเรียน วัด โบสถ์ ฯลฯ ให้เข้าใจและยึดถือค่านิยม ความเชื่อ บรรทัดฐาน และภาษาเดียวกัน ส่วนอันหลังเป็นการถูกกำหนดประเภทของกลุ่มจากคนภายนอกกลุ่มชาติพันธุ์ (categorization) ซึ่งส่วนมากจะเป็นไประหว่างกลุ่มมีอำนาจและกลุ่มด้อยอำนาจ (dominant and subordinate) ซึ่งมักจะแฝงด้วยอคติ ความชอบไม่ชอบ ฯลฯ ซึ่งความสัมพันธ์เชิงอำนาจในลักษณะนี้ จะมีผลต่อการกำหนดอัตลักษณ์ภายในกลุ่มของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ด้อยอำนาจ เช่นอาจเชื่อและยอมรับประเภทของอัตลักษณ์ที่ถูกกำหนดให้ หรืออาจออกมาในทางตรงข้ามคือ การต่อต้านขัดขืน (resist) ซึ่งอาจเป็นโดยวิธีที่ไม่เป็นทางการเช่นหลีกเลี่ยงไม่สมาคมด้วย ไปจนถึงการรวมกลุ่มภายในตั้งแต่เรื่องการแต่งงาน การอบรมศึกษาภาษา ศาสนาไปจนถึงธุรกิจและการเมือง ที่สุดท้ายนำไปสู่ความขัดแย้งและความรุนแรงได้ อย่างไรก็ตาม ความคิดเกี่ยวกับข้อกำหนดเชิงเครื่องมือเชื่อว่า เรื่องของชาติพันธุ์เป็นเรื่องที่ลื่นไหล (fluid) และเปลี่ยนแปลงได้ตามสถานการณ์ การจะเข้าใจได้ต้องเข้าใจการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทั้งภายในและระหว่างกลุ่ม (minority-majority relations) ทั้งในแง่วัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ปัจจัยหลัก ๆ ทั้ง 4 ประการหลังนี้ มีความเกี่ยวพันกันอย่างลึกซึ้ง และมีลักษณะเป็นพลวัตร

วัฒนธรรม (Cultural stuff) ส่วนหลัก ๆ หรือเนื้อหาของวัฒนธรรม ซึ่งได้แก่ ความเชื่อในความเป็นมา ภาษา ศาสนา และขนบประเพณีที่ปฏิบัติร่วมกัน วัฒนธรรมจะเป็นตัวชี้ลักษณะของกลุ่มชาติพันธุ์ แต่ไม่ได้กำหนดขอบเขตทางชาติพันธุ์ ความสัมพันธ์ภายในกลุ่มชาติพันธุ์จะขึ้นกับความเชื่อศาสนา พิธีกรรม ตลอดจนค่านิยมสำคัญของกลุ่ม หรือขึ้นต่อวัฒนธรรมนั่นเอง เพราะฉะนั้น ความผูกพันของคนในกลุ่มจึงขึ้นกับระดับของความเข้มแข็งในการยึดถือวัฒนธรรมร่วมกัน (shared culture)

สังคม (shared institutions) เช่นร่วมในกิจกรรมหลักของกลุ่ม การพบปะติดต่อกันในชีวิตประจำวัน การพูดภาษาเดียวกัน การได้รับการอบรมจากโรงเรียน สิ่งแวดล้อมในละแวกเดียวกัน ไป

จนถึงการปฏิบัติทางศาสนาด้วยกัน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มีผลให้ระดับความเข้มในความผูกพันกับระหว่างสมาชิกภายในสูง แต่ทั้งนี้ยังขึ้นกับเวลาและเหตุการณ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองด้วย เราอาจกล่าวได้ว่า ปัจจัยทางวัฒนธรรม-ภาษาและศาสนา และปัจจัยทางสังคมเป็นปัจจัยที่ค่อนข้างจะคงที่

ปัจจัยทางเศรษฐกิจ และการเมือง เป็นปัจจัยที่เปลี่ยนแปลงได้ง่ายและมีผลกระทบต่อปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมทั้งทางบวกและทางลบ ในขณะที่กลุ่มมีผลประโยชน์ร่วมกัน (shared interest) ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มที่เป็นเรื่องของความผูกพันทางจิตใจจะช่วยให้การร่วมมือในทางเศรษฐกิจเข้มแข็งขึ้น หรือในขณะเดียวกันเป็นการช่วยต่อยอดความผูกพันทางวัฒนธรรม และศาสนาระหว่างคนในกลุ่ม ในทางตรงข้าม ถ้าผลประโยชน์ร่วมกันทางเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงหรือแปรผัน เช่น การเปิดโอกาสให้คนนอกกลุ่มเข้าร่วมในการทำธุรกิจ ก็จะมีผลกระทบต่อปัจจัยทางวัฒนธรรม และสังคม ซึ่งอาจนำไปสู่ความแตกต่างภายใน และความขัดแย้งทางเศรษฐกิจ และนำไปสู่การลดระดับของความเข้มข้นของความผูกพันในกลุ่มที่อาศัยศาสนา ภาษา และความ เป็นสมาชิกกลุ่มเดียวกัน

ในขณะเดียวกัน หากเอาเงื่อนใยเหล่านี้ไปพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มก็เช่นกัน เช่น หากผลประโยชน์ร่วมกันทางเศรษฐกิจระหว่างกลุ่มมีน้อย (ไม่เท่าเทียมกัน แข่งขันกัน และอื่น ๆ) ระดับของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มก็จะไม่แน่นแฟ้น ราบรื่น และจะมีผลให้ระดับการรวมกลุ่มภายในของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอำนาจน้อยกว่าเข้มแข็งขึ้นโดยอาศัยปัจจัยทางวัฒนธรรม ศาสนา และการยึดในสถาบันร่วมกัน แต่ข้อควรระวังก็คือ แม้ปัจจัยทางเศรษฐกิจอาจมีส่วนร่วมระหว่างกลุ่ม เช่น การลดความแตกต่างทางเศรษฐกิจระหว่างกลุ่ม มีการสร้างงานและกระจายรายได้ ก็อาจมีผลกระทบต่อความผูกพันภายในกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยปัจจัยทางวัฒนธรรมและสังคมลดลงได้ ซึ่งอาจนำไปสู่ความขัดแย้งทางวัฒนธรรมและสังคมระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ได้เช่นกัน (เพื่อรักษาหรือสร้างความเข้มแข็งและความผูกพันโดยอาศัยปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมภายในกลุ่ม ชาติพันธุ์ดังกล่าวแล้วขึ้นมาใหม่)

ทั้งหมดนี้อาจกล่าวได้ว่า เป็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างชนกลุ่มน้อยและชนกลุ่มใหญ่ (minority-majority) ที่จะต้องพิจารณาร่วมกัน ในสังคมสมัยใหม่ ชนกลุ่มใหญ่มีอำนาจเหนือกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นชนกลุ่มน้อย เพราะฉะนั้น ในรัฐชาติสมัยใหม่ (modern nation-state) วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นชนกลุ่มใหญ่ มักจะถูกถือเป็นวัฒนธรรมประจำชาติ หรือเป็นอัตลักษณ์ของชาติ

โดยวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อยมักจะถูกปิดทับเอาไว้ ในอดีตความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของประเทศชาติไม่ถือเป็นเรื่องแปลก แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ แม้กลุ่มได้อำนาจ (subordinate groups) ก็อาจยังคงรักษาความเป็นชาติพันธุ์ของกลุ่มไว้

ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ (ethnic pluralism) เป็นเรื่องการเมือง ไม่มีสังคมใด (state หรือ nation state) ที่จะมียุทธศาสตร์เพียงกลุ่มเดียว นักรัฐศาสตร์อ้างว่า พหุนิยมเป็นเรื่องของความเป็นสมัยใหม่ (modernity) ที่มากับทุนนิยม ระบบบริหารราชการ การศึกษาสมัยใหม่ การเป็นอุตสาหกรรม และอื่น ๆ ในความหมายทางมานุษยวิทยา ชาติ (nation) คือ สิ่งเดียวกับชาติพันธุ์ (ethnos) เพราะฉะนั้น ในกระบวนการสร้างชาติ (nation-building) ในกลางศตวรรษที่ 18 ชาตินิยมซึ่งเป็นอุดมการณ์ทางสังคม-การเมืองได้ถูกสร้างขึ้นจากกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอำนาจโดยเน้นวัฒนธรรมของชาติ ให้เป็นวัฒนธรรมที่เป็นของประชาชนทั่วไป ความหลากหลายทางวัฒนธรรมจึงจะหมดไป เช่นเมื่อรัสเซียมีอำนาจในการปกครองประเทศ การสร้างชาติที่รวมเอากลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกันเป็นสิ่งจำเป็นโดยการสร้าง สหภาพโซเวียต และการเป็นประชาชนชาวโซเวียตภายใต้อุดมการณ์ชาตินิยมคอมมิวนิสต์ (รัสเซีย) แต่เมื่อสิ้นสุดยุคสงครามเย็น เกิดประเทศใหม่ที่เป็นของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ จำนวนมาก แสดงว่าความเป็นชาติพันธุ์ไม่ได้จางหายไปแต่ถูกซ่อนไว้ ความหลากหลายทางชาติพันธุ์จึงไม่ใช่ของใหม่ และไม่ใช่สิ่งที่จะลบล้างได้ง่าย

Walker Connor พุฒถึงเรื่องของชาตินิยมว่าเป็นเรื่องของความรู้สึก (sentiment) ที่อธิบายโดยใช้เหตุผลได้ยาก เช่น ชาตินิยมในสมัยนาซี อย่างไรก็ตามชาตินิยมในความหมายของ Connor อาจหมายถึง ชาติพันธุ์-ชาตินิยมได้ (ethnonationalism) คือ ชาตินิยมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ไม่มีอำนาจในรัฐ หรืออาจเรียกว่า non-state nationalism เช่น ชาตินิยมของชาวมาเลย์มุสลิมภาคใต้ของไทย ชาตินิยมของชาวอาเงห์ในอินโดนีเซีย ชาตินิยมของชาวไทยใหญ่ในพม่า เป็นต้น แม้ Connor จะบอกว่าเรื่องชาตินิยมเป็นเรื่องใช้เหตุผลได้ยาก แต่เป็นเรื่องของความรู้สึกผูกพันกัน แต่เขาไม่ได้บอกว่าเปลี่ยนแปลงไม่ได้ หรือเป็นเรื่องที่จำเป็นจะต้องขัดแย้งกันเสมอทุกกรณี ชาตินิยมเช่นเดียวกับชาติพันธุ์ที่กล่าวมาแล้วเป็นการสร้างทางสังคมที่ช่วยให้เกิดความผูกพัน (ความเหมือน) และการแยกประเภท (ความต่าง) ที่ไม่จำเป็นต้องนำไปสู่ความขัดแย้ง แต่อาจอยู่ร่วมกันอย่างสันติได้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และเหตุการณ์ที่มีปัจจัยด้านเศรษฐกิจและการเมืองเป็นตัวประกอบดังกล่าวด้วย

ความขัดแย้งและความรุนแรงในสามจังหวัดภาคใต้ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการเมือง ตลอดจนกระบวนการของการสร้างชาติ ความแตกต่างทางชาติพันธุ์และศาสนาถูกเน้นย้ำเพื่อรักษาความเข้มแข็งของกลุ่มและการป้องกันตนเอง ชาติพันธุ์และศาสนาเป็นเรื่องของความรู้สึกที่ได้รับการอบรมและปลูกฝังมาตั้งแต่เยาว์วัย ลบล้างได้ยาก แต่ไม่จำเป็นต้องนำไปสู่ความขัดแย้งเสมอไป ชาติพันธุ์และศาสนาสามารถสร้างพลังในการต่อต้าน หากได้รับการปลุกกระดมหรือบงการ (mobilization and manipulation) โดยสถานการณ์ และบุคคลที่มีผลประโยชน์ในสถานการณ์นั้น ๆ แม้ว่าความแตกต่างทางชาติพันธุ์และศาสนาจะมีเชื้อของความขัดแย้งอยู่ในตัว(เพราะมีความแตกต่างกัน)แต่ก็สามารถแปรเปลี่ยนให้เป็นการร่วมมือกันได้ ทั้งสองสถานการณ์สามารถศึกษาได้จากประวัติศาสตร์ชาติไทย การเน้นความแตกต่างย่อมนำไปสู่ความขัดแย้งที่มีแต่จะเพิ่มขึ้น แต่การยอมรับความแตกต่างอาจช่วยลดความขัดแย้งและเกิดการร่วมมือ หรืออยู่ร่วมกันอย่างสันติได้ (civic incorporation) ข้อควรระวังคือ การใช้อำนาจรัฐที่เกินขอบเขต อาจถูกนำไปใช้แบบอ้าง เช่นเดียวกับการอ้างศาสนาและชาติพันธุ์ โดยกลุ่มผู้หวังประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการเมือง หรือแม้กระทั่งศาสนา ไม่ว่าจากภายในหรือภายนอกก็ตาม ในอันที่จะปลุกกระดม หรืออ้างความชอบธรรมของการใช้ความรุนแรงในการตอบโต้อำนาจรัฐ เพื่อสร้างสถานการณ์ที่จะเป็นประโยชน์ตามเป้าประสงค์ของกลุ่มตน การสร้างรัฐประชาชาติ (civic society) ที่ยอมรับศักดิ์ศรี วิถีชีวิตตามความเชื่อและการอยู่ร่วมกันโดยสันติ จึงจำเป็นเพื่อป้องกันความรุนแรงดังกล่าวข้างต้น

ตอนที่ II

แนวคิด : ศาสนาชาติพันธุ์-ชาตินิยม และความรุนแรง

ศาสนา ชาติพันธุ์-ชาตินิยม และความรุนแรง

1) คำนำ

Charks Keyes ในบทความเรื่อง “การเมืองเรื่องชาติพันธุ์ในประเทศไทย”¹ ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงความหลากหลายทางชาติพันธุ์ และศาสนา ในสังคมไทยก่อนยุคสมัยใหม่ (นับแต่การสถาปนากรุงเทพเป็นราชธานี ในสมัยรัชกาลที่ 1 จนถึงการปฏิรูปการเมืองการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5) สยามประเทศสามารถมีอำนาจเหนือดินแดนต่าง ๆ ที่มีความแตกต่างกับไทยสยามทางด้านศาสนา และวัฒนธรรม ภาษาพูดไปจนถึงความเป็นชาติพันธุ์ ในภาคเหนือสยามประเทศมีอำนาจเหนือกลุ่มชนในกลุ่มภาษาใดที่เรียกว่า ขวน หรือ โยนก รวมไปถึงกลุ่มชาติพันธุ์ย่อยอื่น ๆ ที่อยู่บนภูเขา เช่น กลุ่มชาติพันธุ์แม้ว ลีซอ เย้า กะเหรี่ยง และอื่น ๆ ตลอดจนกลุ่มชนชาวไทยใหญ่ หรือฉาน ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สยามสามารถผูกพันชาวลาวให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสยามประเทศ รวมทั้งเข้าดูแลกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ เช่น เขมร กูย หรือส่วย เป็นต้น ด้านภาคใต้ซึ่งเป็นเขตแดนที่มีลักษณะเฉพาะคือ มีความแตกต่างทั้งศาสนา และชาติพันธุ์ ดินแดนแถบนี้มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน เคยเป็นอาณาจักรหรือรัฐอิสระ ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม สยามประเทศสามารถผนวกเอาดินแดนโดยเฉพาะในส่วนที่เคยเป็นรัฐปัตตานี เข้ามาไว้ในปกครอง บัณฑิตย์ สะมะฮุน² ได้กล่าวถึงความเป็นมาทางการปกครองของไทยสยามในเขตแดนทางภาคใต้ไว้ในบทความเรื่อง “ความขัดแย้งชายแดนภาคใต้ของไทย” อย่างชัดเจน

การครอบครองดินแดนในภาคต่าง ๆ โดยไทยสยาม (ซึ่งแตกต่างจากไทยขวน ไทยลาว และ “ไทยมุสลิม”) มีปัญหาอันเนื่องมาจากการต้องการเป็นอิสระ ปกครองตนเองของคนในหัวเมืองที่เกิดขึ้นเป็นครั้งคราวมาโดยตลอด แต่โดยพระบรมราโชบายและพระอัจฉริยะขององค์พระมหากษัตริย์ไทย สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ไปในทางที่ดี จนกระทั่ง เมื่อมีการจัดระบบราชการแบบรวมศูนย์ (bureaucratic centralization) โดยรัฐเข้าปกครองหัวเมืองต่าง ๆ โดยตรง แม้จะเกิดปัญหาบ้าง แต่ก็ถือได้ว่าการสร้างชาติ (nation-building) ประสบความสำเร็จได้ในระดับหนึ่ง อำนาจของส่วนกลาง อาทิเช่น การจัดระบบราชการ (bureaucracy) การศึกษาสมัยใหม่ แบบแผนทางวัฒนธรรมและอื่นๆ ได้แทรกซึมแผ่เข้าครอบคลุมส่วนต่างๆ ของประเทศ อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรม ภาษา และชาติพันธุ์ยังคงอยู่และแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ งานของ Keyes³ แสดงให้เห็นถึงรากเหง้าของความเป็นภูมิภาคนิยมและชาติพันธุ์-ชาตินิยม ที่นำไปสู่ปัญหาความรุนแรงที่ตามมาภายหลัง และโดยเฉพาะอย่างยิ่งความขัดแย้งระหว่างรัฐไทยกับจังหวัด

ชายแดนทางภาคใต้ เช่น ปัตตานี ยะลา นราธิวาส ที่เกิดเป็นระลอก ๆ แม้ว่าหลาย ๆ กรณีความขัดแย้งดังกล่าวไม่อาจเชื่อมโยงกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน แต่ก็คงไม่มีใครปฏิเสธได้ว่า ไม่ได้เกี่ยวเนื่องด้วย เหตุผลทางภาษา ศาสนา และชาติพันธุ์ ซึ่งก็คือ เรื่องของชาติพันธุ์-ชาตินิยม (ethno-nationalism) นั่นเอง ดังที่ บัณฑิตย์ สะมะอุน ได้แสดงให้เห็นชัดแจ้งถึงการปฏิบัติของรัฐบาลในบางยุคบางสมัย อันเนื่องมาจากความคิดในเรื่องการสร้างชาติ (nation-building) ซึ่งหมายถึง การกระตุ้นทางชาตินิยมไทย (Thai nationalism) นำไปสู่ความขัดแย้งตั้งแต่อดีต และบางส่วนถูกนำมาต่อเนื่องกับความขัดแย้งและความรุนแรงที่เกิดขึ้นใน 3 จังหวัดภาคใต้ในปัจจุบัน

จุดมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ มุ่งที่จะแสดงให้เห็นถึงความเกี่ยวพันระหว่างความแตกต่างทางด้านศาสนา ชาติพันธุ์ และชาตินิยมที่นำไปสู่ความขัดแย้งและความรุนแรงได้ ปัญหาดังกล่าวเช่นปัญหาทางการเมืองเป็นเรื่องของความแตกต่างและความไม่เท่าเทียมกัน เพื่อความเข้าใจ และเพื่อจุดมุ่งหมายของการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ดังกล่าว ผู้วิจัยต้องการนำเสนอแนวคิด และทฤษฎีบางเรื่องที่เป็นพื้นฐานหรือหัวใจสำคัญที่จะนำไปสู่ความเข้าใจนั้น ๆ ได้ ผู้วิจัยจำกัดขอบเขตของงานวิจัยนี้เฉพาะในเรื่องของแนวคิดและทฤษฎีที่สำคัญ ญางอย่าง สำหรับรายละเอียดของข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ความรุนแรงต่าง ๆ จะอ้างถึงก็เฉพาะเพื่อขยายความเข้าใจในแนวคิดหรือทฤษฎีนั้น ๆ มากกว่าที่จะเน้นวิเคราะห์เหตุการณ์เฉพาะเรื่องหรือเฉพาะกรณีไป ข้อเท็จจริงเป็นสิ่งสำคัญแต่ก็ต้องอาศัยแนวคิดหรือทฤษฎีที่จะอธิบายข้อเท็จจริง ๆ นั้นอย่างเป็นกลาง หรือเพื่อแสดงจุดยืนของตนตามแนวทฤษฎีนั้น ๆ เป็นเบื้องต้น การนำเสนอแนวคิดหรือทฤษฎีในงานวิจัยนี้ไม่ใช่เพื่อยืนยันว่า แนวคิดหรือทฤษฎีที่นำเสนอเป็นสิ่งที่ถูกต้องแท้จริงเพียงหนึ่งเดียว ผู้วิจัยหยิบยกแนวคิดต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อการอภิปรายโต้แย้งกันในส่วนที่จะสร้างความเข้าใจร่วมกันที่มีเป้าประสงค์ที่ต้องการคลี่คลายหรือลดปัญหาหรือความรุนแรง อันเนื่องมาจากความแตกต่างกันทางศาสนา ชาตินิยมและชาติพันธุ์ และแม้กระทั่งความคิดและจุดยืนในการมองปัญหาหรือความรุนแรงดังกล่าว

2) ความเป็นชาติพันธุ์ (Ethnicity)

คำว่า ethnicity มีพื้นฐานมาจากคำว่า ethnos ซึ่งเป็นภาษากรีก แปลว่า ประชาชน (people) หรือชาติ (nation) แต่เดิมการใช้คำนี้เป็นไปอย่างหลากหลายและกว้างขวาง ปัจจุบันคำนี้ใช้หมายถึง ความเหมือนหรือความแตกต่างทางวัฒนธรรม ที่เป็นผลมาจากการมีปฏิสัมพันธ์ทั้งภายในและระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ (ethnic group) วัฒนธรรมจึงไม่ใช่ตัวกำหนดกลุ่มชาติพันธุ์ แต่การปฏิบัติ

สัมพันธทำให้เกิดพรแดนทางชาติพันธุ์ที่แสดงความเหมือนและความแตกต่างทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์และภายในสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ เอง

Everett Hughes นักสังคมวิทยาแรกให้นิยามกลุ่มชาติพันธุ์โดยอ้างถึงการศึกษาของ Max Weber ที่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับความแตกต่างทางวัฒนธรรม ('cultural traits') ว่าเป็นตัวกำหนดกลุ่มชาติพันธุ์:

“กลุ่มชาติพันธุ์ไม่ได้เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เพราะระดับของความแตกต่างที่เราสามารถวัดได้หรือสังเกตได้ : แต่ที่มันเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เพราะสมาชิกในกลุ่มและคนนอกกลุ่มรู้ว่ามันเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ โดยเหตุที่ว่า ทั้ง “คนใน” และ “คนนอกกลุ่ม” พูดยุติ และกระทำในลักษณะที่เป็นสมาชิกของกลุ่มที่แยกแตกต่างกัน กรณีเช่นนี้จะเกิดขึ้นได้เฉพาะเมื่อสมาชิกได้เรียนรู้มาแต่เยาว์วัยอย่างลึกซึ้งและไม่สามารถปลดความเป็นสมาชิกของกลุ่มที่เขาเป็นอยู่ได้ง่าย ๆ ถ้าเขาสามารถเพิกถอนตนเองออกจากกลุ่มได้ง่าย ๆ กลุ่มเช่นนี้ทำให้ลักษณะของกลุ่มชาติพันธุ์⁴

สิ่งที่ช่วยผูกพันสมาชิกกลุ่มชาติพันธุ์ เข้าไว้ด้วยกันคือ การกระทำร่วมกัน (collective action) ที่เป็นผลจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของสมาชิกในกลุ่ม จนเกิดความเชื่อร่วมกัน คือความเชื่อของกลุ่มของตนเองเกิดจากการมีบรรพบุรุษร่วมกัน มีวัฒนธรรมสำคัญร่วมกัน ที่สำคัญคือศาสนา และภาษา วิถีชีวิตทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ อีกนัยหนึ่งคือ ลักษณะร่วม (collectivity) ของกลุ่มเหล่านี้เป็นผลจากการกระทำร่วมกันของสมาชิกในกลุ่มทำให้เกิดความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์แยกแตกต่างจากกลุ่มอื่น

ความแตกต่างระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์เป็นผลมาจากการปฏิสัมพันธ์กันเช่นเดียวกันดังกล่าวแล้ว คนจีนและคนไทยจะไม่รู้สึกแตกต่างกัน ถ้าไม่ติดต่อสัมพันธ์กัน ทั้งสองรู้สึกถึงอัตลักษณ์ของตนเองและของคนที่แตกต่างกันจากกระบวนการการติดต่อสัมพันธ์กัน ในลักษณะเช่นนี้หมายความว่าเราจะรู้จักชนกลุ่มน้อย (minority group) โดยไม่ศึกษาชนกลุ่มใหญ่ (majority group) ไม่ได้ ทั้งคู่เป็นส่วนประกอบของกันและกัน ถ้าขาดส่วนหนึ่งก็หมายถึงการขาดความสมบูรณ์ของภาพรวม (the whole) แม้กระทั่งสังคมในอดีตที่ประกอบด้วยหลายกลุ่มชาติพันธุ์

Fredrik Barth ใน Ethnic Groups and Boundaries ได้เสนอแนวคิดที่ว่า การศึกษาเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ไม่ได้อยู่ที่เนื้อหาทางวัฒนธรรม (the cultural stuff) โดยตรง แต่อยู่ที่ความเข้าใจความแตก

ต่างของลักษณะทางวัฒนธรรมที่แยก “เขา” กับ “เรา” สิ่งสำคัญไม่ได้อยู่ที่เนื้อหาของวัฒนธรรม แต่อยู่ที่กระบวนการทางสังคมที่ช่วยสร้างและสร้างซ้ำ ตลอดจนกำหนดการจัดระเบียบภายใน รวมทั้งอัตลักษณ์และความแตกต่างระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ (ethnic collectivities) “....ลักษณะทางวัฒนธรรมเฉพาะบางอย่างเท่านั้นที่ถูกใช้โดยผู้กระทำ (สมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์) ในแง่ที่เป็นสัญลักษณ์และตัวแทนของความแตกต่าง (ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์) ในขณะที่ส่วนอื่น ๆ ของวัฒนธรรมถูกมองข้าม และในบางกรณีของการติดต่อสัมพันธ์กัน ลักษณะที่แตกต่างทาง วัฒนธรรมที่จะแจ้งอาจถูกมองข้ามไปโดยสิ้นเชิง”⁵

โดยเหตุนี้ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์จึงเป็นสิ่งยืดหยุ่นหรือลื่นไหล (fluid) ได้ ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ตามกาลและเทศะ แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า กลุ่มชาติพันธุ์ไม่มีตัวตน หรือไม่มีโครงสร้าง หากแต่ตัวตน หรืออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (ซึ่งเป็นผลจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชาติพันธุ์และต่างชาติพันธุ์) สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามเหตุการณ์ โครงสร้างทางชาติพันธุ์สามารถยับยั้งปรับเปลี่ยนได้ หรือถูกสร้างและสร้างซ้ำ โดยผู้กระทำที่เป็นสมาชิกโดยเฉพาะผู้นำในการติดต่อสัมพันธ์ภายในและระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ โดยเหตุผลเดียวกันนี้ เราจะพบว่า อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของบุคคลไม่ได้มีเพียงหนึ่งเดียวตายตัว เช่น คนมุสลิม อิสลาม คนไทย เพศชาย เป็นกำนัน เป็นสมาชิกพรรคประชาธิปัตย์ ฯลฯ ล้วนแล้วแสดงถึงอัตลักษณ์ส่วนตัวของบุคคลนั้น ซึ่งแตกต่างจากสมาชิกคนอื่น ๆ แม้ในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันได้ แต่ลักษณะเด่นของการเป็นสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์คือ การเป็นสมาชิกของกลุ่มปฐมภูมิ (primary group) ที่เป็นกลุ่มสังคมที่เขาได้รับการบ่มเพาะขัดเกลาสร้างลักษณะร่วมที่เขามีเหมือนกับคนอื่น ๆ ทุกคนในกลุ่มซึ่งคืออัตลักษณ์พื้นฐานทางชาติพันธุ์

ประเด็นสำคัญของความเป็นชาติพันธุ์ (ethnicity) จึงไม่ได้อยู่ที่ว่าเราเป็นใคร แต่อยู่ที่ว่าเราแตกต่างจากคนอื่นอย่างไร นั่นคือ เขาคือใคร ซึ่งเป็นผลมาจากการสร้างลักษณะทางชาติพันธุ์ของความเป็น “เรา” และความเป็น “เขา” (construction of ethnicity) โดยเหตุนี้ความเป็นชาติพันธุ์จึงเป็นเรื่องของการกำหนดคุณลักษณะของคนอื่นมากกว่าลักษณะของกลุ่มเราเอง ทุกคนในสังคมเป็นสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ เราเป็นสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ เช่นเดียวกับ “คนอื่น” เช่น ชนกลุ่มน้อยชาวจีน ม้ง เย้า กะเหรี่ยง เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ (ethnic minorities) ซึ่งเป็นเรื่องปกติธรรมดาในปัจจุบัน และบางครั้งความเป็นชาติพันธุ์ก็ซ้อนเหลื่อมกันเช่น เป็นทั้งคนจีนและเป็นคนไทย รวมถึงอาจเป็นพลเมืองอเมริกันก็ได้ เรื่องเหล่านี้สำหรับบางคนอาจเป็นเรื่องปกติธรรมดา แต่สำหรับบางคนหรือบางกลุ่มชาติพันธุ์และในหลาย ๆ กรณี เป็นเรื่องที่ “ไม่ธรรมดา” ที่การยึดถือความเป็น

“เรา” และ “เขา” มีมาก ความเป็นชาติพันธุ์จึงเป็นเรื่องทั้งของความรู้สึก และเรื่องของการสร้าง (social construction) พอ ๆ กับเรื่องของชาติ (nation) และชาตินิยม (nationalism) ที่เป็นเรื่องของความรู้สึก (sentiment) และการสร้างทางสังคมเช่นเดียวกัน⁶

Jenkins ใน Rethinking Ethnicity⁷ ได้นำเสนอส่วนประกอบของตัวแบบของการสร้างทางสังคมเกี่ยวกับความเป็นชาติพันธุ์ (a basic social constructionist model of ethnicity) ไว้ดังนี้

ก) ความเป็นชาติพันธุ์เป็นเรื่องของการกำหนดความแตกต่าง (differentiation) ถึงแม้ว่าเมื่อพูดถึงอัตลักษณ์ (identity) เราจะเน้นทั้งเรื่องของความสัมพันธ์ที่เป็นพลวัตระหว่างความเหมือนและความแตกต่าง (a dialectic between similarity and difference) เช่น ในกรณีของมุสลิมภาคใต้ เรานั้นที่ความแตกต่างทางศาสนา และชาติพันธุ์ ไม่เหมือนคนไทยภาคกลางที่เป็นคนไทยและนับถือศาสนาพุทธ

ข) ความเป็นชาติพันธุ์ เป็นเรื่องของวัฒนธรรม ที่เป็นที่เข้าใจร่วมกันของคนในกลุ่ม (shared meanings) และเป็นผลมาจากการสร้าง และสร้างซ้ำ (สัญลักษณ์) ของการปฏิสัมพันธ์ (social interaction) หมายความว่า วัฒนธรรมเกิดจากการให้ความหมายร่วมกันในการที่จะสื่อสารค่านิยมระหว่างสมาชิกในกลุ่ม อีกนัยหนึ่ง วัฒนธรรมคือ ระบบสัญลักษณ์ที่ให้ความหมายกับชีวิตกลุ่มและการอยู่ร่วมกัน ที่สำคัญคือ ภาษา ศาสนา และพิธีกรรม และวิถีชีวิตโดยรวม

ค) ความเป็นชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่แปรผันและบังคับเลือกใช้ได้ (variable and manipulable) นั่นหมายความว่าไม่ใช่เป็นสิ่งที่ตายตัวหรือเปลี่ยนแปลงไม่ได้ แต่เป็นเรื่องของการแข่งขันเพื่อผลประโยชน์และอำนาจที่อาจถูกกระตุ้นโดยผู้กระทำการที่สมาชิกในกลุ่มเชื่อถือและคล้อยตามทั้งโดยรู้ตัวหรือไม่รู้ตัว (ทำตามประเพณี)

ง) ความเป็นชาติพันธุ์ในแง่ที่เป็นอัตลักษณ์ทางสังคม (social identity) มีลักษณะเป็นทั้งเรื่องของบุคคลและของกลุ่ม (collective and individual) บุคคลจะถูกอบรมขัดเกลาทางสังคมและวัฒนธรรมที่แสดงออกทางภาษา ศาสนา กริยาท่าทางที่รวมเข้าเป็นอัตลักษณ์ทางสังคมที่เป็นตัวตน (selfhood) รวมตลอดถึงส่วนที่เป็นเรื่องของจิตใจที่ตอบสนองต่อความรู้สึกมั่นคง ความเป็นตัวของตัวเองที่เมื่อก่อรูปแล้วยากต่อการเปลี่ยนแปลง ดังนั้น เรื่องอัตลักษณ์ของบุคคล (self identification) จึงเป็นสิ่งที่กำหนดโดยกระบวนการการอบรมให้เป็นสมาชิกของกลุ่ม

สมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่ง ๆ ย่อมได้รับการขัดเกลาเรียนรู้ข้อปฏิบัติ ความเชื่อ พิธีกรรม ภาษา ฯลฯ ที่ซึมซับเข้าไปในตัวบุคคลโดยเฉพาะตั้งแต่ยังเยาว์วัย อัตลักษณ์นี้จึงเป็นสิ่งที่ถูกกำหนด

(สร้าง) ภายในสังคมผ่านกระบวนการจัดเกลา (primary socialization) ซึ่งมักจะเป็นลักษณะที่ติดตัวไปกับบุคคลนั้น ๆ ไปนาน (ascriptive status) อย่างไรก็ตามอัตลักษณ์ของบุคคลไม่ได้มีเพียงหนึ่งเดียว และลื่นไหลได้ตามสถานการณ์ ซึ่งหมายความว่า บุคคลสามารถปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของตนเมื่อเติบโตขึ้น เช่น ลูกคนจีนถูกเลี้ยงมาแบบจีน เป็นคนจีนโดยกำเนิด พูดภาษาจีนได้ แต่เมื่อโตขึ้นเข้าโรงเรียนไทย มีเพื่อนคนไทย เข้ารับราชการ มีภรรยาเป็นคนไทย อัตลักษณ์ของความเป็นจีนอาจเป็นเรื่องรองจากอัตลักษณ์ของความเป็นไทย เป็นข้าราชการ พูดและคิดเหมือนคนไทยได้ กระบวนการเช่นนี้จะเกิดได้ต้องใช้เวลานาน สถาบันที่สำคัญภายในของกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ ทำหน้าที่ไม่แตกต่างจากสถาบันของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นของชนกลุ่มใหญ่มากนัก เช่น การอบรมปลูกฝังค่านิยมความเชื่อในศาสนาและพิธีกรรม ประวัติความเป็นมา รวมถึงการศึกษา ภาษา เป็นต้น แต่โดยทั่วไปแล้วดังที่ Walker Connor⁸ เชื่อว่า เรื่องชาติพันธุ์เป็นเรื่องของความรู้สึก (sentiment) ที่คนในกลุ่มมีต่อกลุ่มชาติพันธุ์ของตนที่เปลี่ยนแปลงและแก้ไขได้ยาก ประเด็นนี้จะเป็นเรื่องที่เราต้องพิจารณาต่อไป

3) ข้อกำหนดทางสายโลหิตหรือธรรมชาติ กับข้อกำหนดเชิงเครื่องมือ : พื้นฐานแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นชาติพันธุ์ (The Primordial and the Instrumental)

ข้อถกเถียงที่สำคัญเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่มีผลต่อการมองปัญหาเรื่องชาติพันธุ์บนพื้นฐานทางความคิดที่แตกต่างกันคือ แนวคิดที่ว่า ความเป็นชาติพันธุ์ของมนุษย์เป็นลักษณะธรรมชาติโดยทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นสิ่งติดตัวมาแต่กำเนิดไม่เปลี่ยนแปลงหรือเปลี่ยนแปลงไม่ได้ เป็นสำนึกที่มีมาแต่ดึกดำบรรพ์ หรือในอีกแนวคิดหนึ่ง ชาติพันธุ์เป็นเรื่องที่ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ กลยุทธ์ในการควบคุมบังคับ และเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ทั้งในระดับบุคคลและในระดับกลุ่ม อีกนัยหนึ่งคือ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไม่ว่าในระดับบุคคลหรือกลุ่มเป็นเรื่องของการสร้างทางสังคมทั้งสิ้น (ผลจากการปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ทั้งภายในและระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์) –social construction

ข้อโต้แย้งระหว่างสองแนวคิดดังกล่าวมีมาแต่ยุคแสงสว่างแห่งปัญญา (enlightenment) ที่เป็นการโต้แย้งระหว่างการใช้เหตุผล (rationality) และอารมณ์ความรู้สึก (romantic reaction to rationalism) อุดมการณ์เกี่ยวกับข้อกำหนดทางธรรมชาติทำให้ความเป็นชาติพันธุ์เป็นเรื่องธรรมชาติและพื้นฐานของการสร้างความชอบธรรมให้กับสำนึกในความเป็นชาติพันธุ์ที่จะอ้างสิทธิในเรื่องต่าง ๆ (chauvinistic ethnic sentiments) Geertz เป็นคนหนึ่งที่ทำให้ความสับสนเกี่ยวกับแนวคิดข้อกำหนด

ทางธรรมชาติในเรื่องชาติพันธุ์ที่มีพื้นฐานอยู่ที่ความเป็นญาติ ความเป็นท้องถิ่น และวัฒนธรรม โดยชี้ให้เห็นว่า เรื่องดังกล่าวนี้จะเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการสร้างรัฐสมัยใหม่และความรู้สึกรักของการเป็นพลเมือง (citizenship) ที่ต้องการความจงรักภักดีต่อรัฐมากกว่าความรู้สึกรักทางชาติพันธุ์ที่แตกต่างภายในรัฐชาติ ซึ่งเป็นความคิดในยุคหลังอาณานิคมที่การเกิดรัฐสมัยใหม่ (“new state”) กำลังเป็นกระแสนิยม⁹ กล่าวอีกนัยหนึ่ง Geertz กำลังอ้างความชอบธรรมให้กับการสร้างชาติสมัยใหม่ที่ต้องรวมกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งหลายเข้าไว้ภายใต้ อัตลักษณ์หรือชาตินิยมของชนกลุ่มใหญ่ โดยถือว่ากลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นชนกลุ่มน้อยยังคงรักและผูกพันกับชาติพันธุ์เดิมของตนที่เป็นเรื่องธรรมชาติ

การอ้างข้อกำหนดทางธรรมชาติที่ความเป็นชาติพันธุ์เป็นธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ และเป็นอุปสรรคต่อการเป็นรัฐสมัยใหม่ดังกล่าวเป็นเครื่องยืนยันว่า ความคิดเรื่องนี้หาได้เป็นเรื่องใหม่ที่ใช้อ้างหรืออธิบายปรากฏการณ์ที่กำลังเกิดในยุคปัจจุบันที่ความขัดแย้งทางชาติพันธุ์เป็นไปอย่างกว้างขวาง ในทางตรงกันข้าม อีกแนวคิดหนึ่งอธิบายชาติพันธุ์ในแง่เป็นข้อกำหนดเชิงเครื่องมือหรือข้อกำหนดทางสถานการณ์ (‘instrumentalist’ or ‘situationalist’ perspective) Barth เป็นคนหนึ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับความเป็นชาติพันธุ์ที่ตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และส่วนประกอบของการเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ นั่นก็คือ เขามีความเชื่อที่ว่า คนสามารถเปลี่ยนแปลงโยกย้ายสถานะภาพทางชาติพันธุ์ที่เป็นมาแต่กำเนิด (ethnic ascriptions) ตามสถานการณ์หรือสิ่งแวดล้อมที่เป็นอยู่ ทั้งนี้เราจะสังเกตได้จากการแสวงหาอำนาจทางการเมือง หรือผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจส่วนตนที่มีการไตร่ตรองคิดคำนวณแล้ว ที่ช่วยยืนยันถึงพฤติกรรมดังกล่าวของคน (การเปลี่ยนแปลงสถานะภาพทางชาติพันธุ์ของบุคคลและกลุ่ม) ซึ่งมีตัวอย่างที่ศึกษาจำนวนมาก โดยนักมานุษยวิทยา

ข้อโต้แย้งระหว่างผู้ที่ยึดแนวคิดทั้งสองฝ่ายเพิ่มความร้อนแรงมากกว่าที่จะก่อให้เกิดปัญหา Jenkins แม้ว่าจะมีแนวโน้มให้น้ำหนักกับแนวคิดข้อกำหนดเชิงเครื่องมือ ยอมรับความจริงว่าข้อโต้แย้งบางครั้งเกิดจากความเข้าใจผิดในสาระสำคัญของข้อโต้แย้งและเห็นด้วยว่า ความแตกต่างระหว่างสองแนวคิดนี้ไม่ใช่การแยกขั้ว¹¹ Barth เองก็ถูกกล่าวหาว่า เป็นนักข้อกำหนดทางธรรมชาติ (primordialist) ทั้ง ๆ ที่ Barth เป็นผู้ที่นิยมและริเริ่มแนวคิดข้อกำหนดเชิงเครื่องมือ สำหรับ Geertz เองข้อผูกพันทางชาติพันธุ์มีความสำคัญต่างกันไประหว่างบุคคล กลุ่ม หรือช่วงเวลา หาได้เป็นไปเสมอเหมือนกันหมด เขาเห็นว่า ความสัมพันธ์ทางสายโลหิต ภาษา และวัฒนธรรม ที่มีอยู่ในตัวคนผู้กระทำ (actors) เป็นเรื่องที่ยาก และจะเป็นข้อกำหนดด้วย โดยเหตุนี้ ความผูกพันดัง

กล่าวจึงเป็นเรื่องข้อกำหนดธรรมชาติ (natural) แต่ทั้งนี้เขาอธิบายพฤติกรรมเช่นนี้ของคนในบริบทที่ว่า มีการปลุกกระดมและสร้างความรู้สึกร่วมกันในระดับพื้นที่ที่อาศัยสิ่ง ที่คนในพื้นที่นั้นมีความเชื่อร่วมกัน (วัฒนธรรม ภาษา ความเป็นมา เป็นต้น) และนี่เองที่เป็นที่มาของการอธิบายหรือการอ้างความผูกพันของข้อกำหนดทางธรรมชาติ ('primordial attachments') ที่เป็นเรื่องง่ายที่จะถูกใช้ในการสร้างการเมืองสมัยใหม่ของรัฐชาติ (political modernization of nation building การอ้างถึงความเป็นชาติหรือชาตินิยม-ผู้เขียน) พอกับการอ้างชาติพันธุ์เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการเมืองของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ หรือบุคคลที่สำคัญในกลุ่ม

เช่นเดียวกัน Barth เองก็ไม่ปฏิเสธการคงอยู่และแข่งขันทางอำนาจที่เป็นเรื่องของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่เป็นไปอย่างต่อเนื่อง และเป็นเครื่องแสดงความแตกต่างของความเป็นชาติพันธุ์ ทั้งในแง่ของการจัดระเบียบภายในและในเรื่องของการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ แต่เขาเชื่อว่า ในสถานการณ์ที่ชัดเจน การเปลี่ยนแปลงทางชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ แต่ไม่ใช่สิ่งที่แน่นอนตายตัว (คือไม่ได้ปฏิเสธการคงอยู่ของความรู้สึกร่วมกันทางชาติพันธุ์) เขายังยืนยันว่าอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เป็นสิ่งสร้างและสร้างซ้ำในชีวิตประจำวัน นั่นหมายความว่า ความเป็นชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่เปลี่ยนได้ตามสถานการณ์แม้ว่าในแง่กลุ่มการเปลี่ยนแปลงอาจไม่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วหรือสังเกตได้ง่ายดายนัก โดยเหตุนี้ Barth ในปี 1994 จึงได้เน้นย้ำการแยก การวิเคราะห์ในระดับจุลภาค และระดับมหภาคแทนความพยายามสร้างทฤษฎีระดับกลางที่เป็นพื้นฐานของงานเป็นของเขาในปี 1969 (Ethnic Groups and Boundaries)¹² หมายความว่า เราจำต้องคิดว่า ความเป็นชาติพันธุ์มีความหมายอย่างไรต่อปัจเจกบุคคลด้วย เป็นสิ่งที่ดูจะชัดเจนว่า ความเป็นชาติพันธุ์หรืออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่ลื่นไหลและเปลี่ยนแปลงได้ จากงานจำนวนมากที่เกี่ยวกับชาติพันธุ์ที่ศึกษาโดยนักมานุษยวิทยา กล่าวอีกนัยหนึ่งอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (ethnic identification) เป็นสิ่งสร้างทางสังคม เป็นส่วนหนึ่งของการจัดระเบียบทางสังคมในการดำรงชีวิตในสภาพการ ต่าง ๆ กัน งานศึกษาของ Leach¹³ เป็นต้น เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าความเป็น Kachin หรือ Chin เป็น สิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ ไม่ได้ถูกกำหนดไว้ตายตัวตาม “ความเป็นกะฉิ่นในรูปแบบธรรมชาติ” แต่ผันแปรไปตามการปฏิสัมพันธ์ภายในและระหว่างกลุ่มกะฉิ่นด้วยกัน และกลุ่มชาติพันธุ์อื่นเช่น ไทยใหญ่ เพราะฉะนั้น “ความเป็นกะฉิ่น เป็นสิ่งสร้าง” ตามแนวคิดของ “การสร้างนิยม” (constructionism)

ประการสุดท้ายที่ทำให้ข้อถกเถียงระหว่างแนวคิดข้อกำหนดทางธรรมชาติ และข้อกำหนดเชิงเครื่องมือผิดประเด็นไป ก็โดยเหตุจากความรู้สึกร่วมกันที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ ซึ่งอาจแยกได้ว่า ฝ่ายหนึ่งมองชาติพันธุ์จากหัวใจ (ความรู้สึกร่วม ความหวังใจ) กับอีกฝ่ายหนึ่ง อาจเรียกว่า มองความเป็น

ชาติพันธุ์จากสมอง (“ethnicity in the heart” and “ethnicity in the head”) ทั้ง ๆ ที่การเชื่อว่า เรื่องชาติพันธุ์เป็นเรื่องของความรู้สึก (sentiment) กับความเชื่อว่าชาติพันธุ์เป็นเรื่องของการหาประโยชน์ (instrumental manipulation) ไม่จำเป็นต้องขัดแย้งกัน แต่ความรู้สึก (sentiments) หลาย ๆ อย่างที่แตกต่างกันทั้งในระดับและความเข้มข้นหรือผลประโยชน์หลาย ๆ เรื่องที่แตกต่างกันต่างหากที่เป็นเรื่องที่หาข้อยุติหรือรอมชอมกันยาก และเมื่อเป็นอย่างนี้ (ความแตกต่าง) ก็หมายความว่า การปลุกกระดมและการครอบงำทางการเมืองเป็นสิ่งที่เกิดตามมา (political maneuver and manipulation) ไม่ว่าจะภายในชนกลุ่มใหญ่ หรือชนกลุ่มน้อย

ในแง่ของการบูรณาการ (“integration”) เราอาจอ้างว่า ความขัดแย้งและความรุนแรงใน 3 จังหวัดภาคใต้ เป็นเรื่องของความเป็นมาเลย ความเป็นมุสลิม (ศาสนา) และเป็นสิ่งที่ตายตัว เป็นธรรมชาติ และปฏิเสธแนวคิดของ “การสร้างนิยาม” (social constructionist perspective) ที่เน้นสถานการณ์และความเคลื่อนไหวทางอัตลักษณ์ที่เป็นเรื่องการสร้างเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและอำนาจทางการเมือง ข้อโต้แย้งดังกล่าว (ไม่ว่าจะอ้างโดยฝ่าย “รัฐ” หรือ “กลุ่มชาติพันธุ์”) ไม่ได้ช่วยแก้ปัญหาและไม่อยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง เรื่องของการสร้างทางสังคมเพื่อแยกแยะระหว่าง “เรา” กับ “เขา” สะท้อนให้เห็นลักษณะทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นพื้นฐานในการกำหนดกลุ่มสังคมโดยทั่วไปของมนุษย์ (ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มสังคมประเภทใด เช่น ชนทางสังคม กลุ่มผลประโยชน์ พรรคการเมือง ฯลฯ) ก็ตาม

การแยกความเป็น “เรา” เป็น “เขา” จึงเป็นเรื่องของสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งแฝงไว้ด้วยการแข่งขัน อำนาจ และผลประโยชน์ หากใช้เรื่องของการที่ “ถูกกำหนดโดยธรรมชาติตายตัว เปลี่ยนแปลงไม่ได้” หากเป็นเช่นนี้แล้วสังคมไทยคงอยู่ไม่ได้มาจนถึงทุกวันนี้ ประเด็นนี้เกี่ยวกับความคิด 2 ประการที่จะต้องทำความเข้าใจเพิ่มเติม

- 1) ชาติพันธุ์เป็นเรื่องของการกำหนดอัตลักษณ์ภายในกลุ่ม (internal self identification) และขณะเดียวกันก็เป็นเรื่องของการกำหนดประเภทจากคนภายนอก (external categorization)
- 2) ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ หรือพหุนิยม (pluralism) เป็นผลมาจากการสร้างรัฐชาติสมัยใหม่ที่เพิ่งเริ่มในยุคสมัยใหม่ (modernity) หรือเป็นสิ่งที่มิได้อยู่แต่อดีตกาล (perennial)

4) การกำหนดอัตลักษณ์ (internal self identification) กับการจัดประเภท (external categorization) ทางชาติพันธุ์

เพื่อที่จะเข้าใจความสับสนไหลและการเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์ในเรื่องของการโต้แย้งระหว่างแนวคิดข้อกำหนดทางธรรมชาติ และข้อกำหนดเชิงสถาบันในส่วนนี้ เราจะกล่าวถึงการกำหนดอัตลักษณ์ทั้งจากกระบวนการที่เกิดจากการขัดเกลาทางสังคมในกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ และการจัดประเภทอัตลักษณ์โดย “คนอื่น” ซึ่งมีผลต่อการรับรู้และปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ภายในของบุคคลที่เกิดจากการอบรมและขัดเกลาทางสังคม

internal self identification ความรู้สึกถึงการเป็นสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งทั้งโดยทั่วไปและภายใต้สถานการณ์เฉพาะจะถูกกำหนดหรือปลูกฝังภายในจิตใจให้กับปัจเจกโดยการขัดเกลาทางสังคมขั้นปฐมภูมิตั้งแต่เยาว์วัย (primary socialization) ซึ่งรวมไปถึงการรับรู้ลักษณะทางชาติพันธุ์ของตนเองโดยเฉพาะเรื่องภาษา ศาสนา และพฤติกรรมเชิงสัญลักษณ์เฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ ในช่วงวัยต้น ๆ อัตลักษณ์เกี่ยวกับความเป็นตัวตน เพศสภาพ และความรู้สึกกับความเป็นคนจะถูกปลูกฝังและหยั่งรากลึกภายในตัวบุคคล ลักษณะเช่นนี้เรากล่าวได้ว่า อารมณ์ ความรู้สึก และลักษณะทางจิตวิทยาเป็นตัวกำหนดสำคัญของอัตลักษณ์ของบุคคลที่ช่วยสร้างความรู้สึกรั้งความเข้มแข็งและความมั่นคงภายในของบุคคลและอาจจะทำให้เป็นพลังในการต่อต้านความพยายามในการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ของอัตลักษณ์นั้นอย่างรุนแรง ในบริบททางสังคม ความแตกต่าง ทางชาติพันธุ์ที่เด่น ๆ หรือสำคัญจะเข้าไปสู่การรับรู้และปลูกฝังตั้งแต่วัยเด็ก และอัตลักษณ์ทาง ชาติพันธุ์ได้ก่อตัวขึ้นโดยวิธีการดังกล่าวนี้เอง และกลายมาเป็นความรู้สึกถึงตัวตนของคนในกลุ่มโดยทั่วไป โดยเหตุดังกล่าว เราอาจกล่าวได้ว่า ความเป็นชาติพันธุ์ ภายใต้ข้อกำหนดของท้องถิ่น (ชุมชน) จึงเป็นเรื่องของ “ปฐมกำหนดในวัยเยาว์” (primary) จากการขัดเกลาแต่ไม่ใช่เรื่อง “ข้อกำหนดตามธรรมชาติมาแต่กำเนิด” (primordial) ที่เป็นตัวกำหนดอัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคล แต่แม้ว่าความเป็นชาติพันธุ์จะเป็นตัวกำหนดอัตลักษณ์ของบุคคลโดยเริ่มแรก แต่ความแข็งแกร่ง โดดเด่น และการควบคุมบังคับใช้เป็นเรื่องของสถานการณ์และโอกาสทั้งในเวลาและสถานที่ของเหตุการณ์และผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้อง

สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การกำหนดอัตลักษณ์ภายในไม่ว่าจะเป็นปัจเจก หรือกลุ่มไม่ใช่กลไกเดียวในการกำหนดอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของบุคคลหรือกลุ่ม บางครั้งคนเราไม่อาจเลือกได้ว่าตัวเองจะเป็นใคร หรืออัตลักษณ์ของตนเองหมายถึงอะไรเมื่อพิจารณาถึงผลที่จะตามมา อำนาจ

ในการกำหนดความแตกต่างมีความสำคัญในเรื่องนี้ หมายความว่า อัตลักษณ์ของบุคคลถูกกำหนดจากการจัดประเภทจากภายนอก (external categorization) พอ ๆ กับการถูกกำหนดในปฐมวัย และในแทบทุกสถานการณ์ที่ล้อมรอบบุคคลอยู่ เราจึงสามารถกล่าวยืนยันได้ว่า ความเป็นชาติพันธุ์เป็นเรื่องของการสร้างทางสังคม (social construction) แม้ว่าความคิดเกี่ยวกับข้อกำหนดทางธรรมชาติโดยทั่วไปเป็นเรื่องสามัญสำนึกที่ขึ้นกับความรู้สึก ซึ่งสามารถสร้างหรือกำหนดพลัง ที่มีอิทธิพลมหาศาลต่อการอยู่ร่วมกันของบุคคลและกลุ่ม และต่อโลกทั้งหมด แนวคิดของนักคิด “การสร้างนิยม” (social constructist assumption) สามารถให้คำตอบและการหาทางออกที่ดีกว่า ข้อกำหนดแบบชาติพันธุ์นิยม และความขัดแย้งทางชาติพันธุ์

เพื่อความเข้าใจในเรื่องนี้ เราต้องกลับไปทำความเข้าใจเกี่ยวกับการกำหนดประเภทและอำนาจ (categorization and power)

ประการแรก เรื่องของการกำหนดอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์หรือความเป็นชาติพันธุ์ เป็นกระบวนการของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์และสมาชิก และโดยทั่วไปมักเกี่ยวเนื่องด้วยประวัติศาสตร์หรือช่วงเวลาที่ยาวนาน นั่นหมายความว่า เราต้องเข้าใจเรื่องชาติพันธุ์ในบริบทของประวัติศาสตร์ และการปฏิสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องหรือกำหนดการจัดประเภทระหว่าง “เรา” กับ “เขา” ทั้งในระดับบุคคล (internal definition) และในระดับกลุ่ม (collectivities and external categorization) ทั้งหมดเป็นเรื่องของ “อำนาจ” ที่มีผลต่อกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ทั้งของ “บุคคล” และ “กลุ่ม” (collectivity) เป็นกระบวนการที่ประสานเกี่ยวเนื่องกันนั้น หมายความว่า การปฏิสัมพันธ์ของปัจเจกทั้งในและภายนอกกลุ่มกับปัจเจกอื่น และการกำหนดประเภทของ “เรา” และ “เขา” ที่เป็นผลจากการปฏิสัมพันธ์ระดับกลุ่ม (collectivity หรือ “group-ness”) ทั้ง 2 ประการช่วยสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของบุคคลและของกลุ่มขึ้น (collective or individual identities) การกำหนดประเภท (social categorization) เป็นเรื่องของความสัมพันธ์เชิงอำนาจโดยที่กลุ่มหนึ่งประสบความสำเร็จในการกำหนดประเภทของประชาชนอีกกลุ่มหนึ่งไม่ว่าคนในกลุ่มนั้นจะยอมรับหรือไม่ก็ตาม (categories of ascription) ในขณะที่ยวกลุ่มที่ถูกกำหนดประเภทอาจจะสามารถระดมทรัพยากรเพื่อต่อต้านการถูกกำหนดประเภทนั้น ๆ โดยคนกลุ่มอื่น โดยการแสดงออกของความรุนแรง

การเข้าใจ การกำหนดอัตลักษณ์ของกลุ่มจากภายใน (groups identification) และการกำหนดประเภทจากภายนอก (categorization) ช่วยทำให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มอำนาจ

และกลุ่มค้อยอำนาจ (domination and subordination) ที่จะช่วยให้การกล่าวหากันและกันระหว่างทั้งสองกลุ่มเป็นสิ่งที่เข้าใจ และหลีกเลี่ยงได้ ตัวอย่างเช่น ความเป็นชาติพันธุ์อาจถูกเน้นหรือให้ความสำคัญมากขึ้น หรืออาจกลืนกลาย ลดความเป็นชาติพันธุ์ของตนลง ซึ่งเป็นผลของการตอบโต้หรือตอบรับของการกำหนดประเภทรุ่นเอง โดยเหตุนี้ความเป็นชาติพันธุ์ของคนกลุ่มหนึ่งอาจจะเป็นภาพสะท้อนจากการกำหนดประเภทของกลุ่มที่กลุ่มนั้น ๆ ได้ตีตราให้กับกลุ่มอื่นนั่นเอง ไม่ว่าในลักษณะใด ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ไม่ใช่เชิงความรู้ สึกที่ฝังลึกโดยมีธรรมชาติเป็นตัวกำหนด เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ต้องยอมรับในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ว่า เป็นเรื่องของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ¹⁵

การกำหนดประเภท ถูกกำหนดโดยบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ Jenkins¹⁶ ได้กำหนดขอบเขตหรือบริบทของการจัดประเภทไว้อย่างกว้าง ๆ 11 ประเภท ดังนี้

การจัดประเภทที่ไม่เป็นทางการ	- การขัดเกลาทางสังคมในวัยแรกเริ่ม - การปฏิสัมพันธ์ในที่สาธารณะในชีวิตประจำวัน - ข้อจำกัดในการมีความสัมพันธ์ทางเพศกับกลุ่มอื่น - ความผูกพันภายในกลุ่ม - การเป็นสมาชิกของกลุ่มที่ไม่เป็นทางการในการดำเนินชีวิตประจำวัน - การแต่งงานและเครือญาติ - ความสัมพันธ์เชิงการค้า (การเลือกคู่ค้าหรือผู้ร่วมงาน) - การจ้างงาน (จากคนภายในกลุ่ม) - การจัดหน้าที่ในการบริหาร (โดยผู้นำ) - การรวมตัวทางการเมือง (เช่น จดทะเบียน)
การจัดประเภทที่เป็นทางการ	- การกำหนดชาติพันธุ์โดยรัฐอย่างเป็นทางการ

ระดับของการจัดประเภท ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ อาจซ้อนทับกัน และทั้งสองเป็นส่วนสำคัญของการจัดประเภทพอ ๆ กันได้ ทั้งสองประเภทสะท้อนถึงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในบริบทของความผูกพันในกลุ่ม (ที่แสดงความแตกต่างระหว่าง “เรา” และ “เขา”) กับการถูกตีตรา

อย่างเป็นทางการ การตีตราจากลักษณะที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการเป็นส่วนประกอบของกันและกัน การจัดประเภททางชาติพันธุ์จึงมักแสดงออกถึงอคติ การดูถูก และการตีตรา (stigmatization) มากกว่าในทางตรงกันข้าม นั่นคือ การจัดประเภทเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ทั้งที่เป็นทั้งไม่เป็นทางการ และเป็นทางการ จากภายใน และภายนอก ที่อาจนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างราบรื่น หรือขัดแย้งและนำไปสู่ความรุนแรงต่าง ๆ ตามอคติและการเลือกปฏิบัติที่เป็นผลตามมา

คำถามสำคัญคือว่า การจัดประเภทที่มีผลต่อการกำหนดอัตลักษณ์ทั้งของปัจเจกและกลุ่มมีผลต่อความสัมพันธ์ทั้งภายในและระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์อย่างไร Jenkins¹⁷ ได้สรุปลักษณะและผลที่เกิดขึ้นดังนี้

1) ในกรณีที่มีการกำหนดอัตลักษณ์ของตนเอง และการจัดประเภทจากภายนอกตรงกัน ในกรณีเช่นนี้อัตลักษณ์ของทั้งสองฝ่ายจะได้รับการย้ำจากทั้งสองฝ่ายว่าเป็นอย่างไร (การยื้อัตลักษณ์ของกลุ่ม)

2) หากความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสองกลุ่มเป็นไปอย่างต่อเนื่องและราบรื่น พรหมแดนทางชาติพันธุ์ก็อาจเลื่อมกันเข้าไปไม่เฉพาะเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของทั้งสองกลุ่ม (เช่น การแต่งงาน ไปถึงการผสมผสานทางวัฒนธรรม และภาษา) ในกรณีเช่นนี้ย่อมก่อให้เกิดผลกระทบต่ออัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสองกลุ่ม (การผสมกลมกลืน)

3) ในกรณีที่มีการกำหนดประเภทมาจากกลุ่มคนที่คนในกลุ่มชาติพันธุ์คิดว่ามีอำนาจชอบธรรมในการจะกำหนดประเภทของกลุ่มคนไม่ว่า ความชอบธรรมหรืออำนาจนั้นจะมีที่มาจากสถานะภาพที่เหนือกว่า ทางศาสนา และพิธีกรรม หรือความรู้ หรืออื่น ๆ กรณีเช่นนี้เป็นเรื่องของความแตกต่างทางสังคมมากกว่าวัฒนธรรม โดยเหตุที่ทั้งสองกลุ่มมีลักษณะร่วมกันในเรื่องของค่านิยม หรือความเชื่อทางศาสนา (การจัดชั้นหรือฐานะทางสังคม)

4) เป็นกรณีของการใช้อำนาจโดยตรง การกำหนดประเภทเป็นเรื่องของการใช้อำนาจบังคับ (physical force) และการข่มขู่ ถ้าหากกลุ่มผู้ถูก ‘ตีตรา’ (เช่น ทาสผิวดำในอเมริกาในยุคต้น) ปราศจากความสามารถในการจัดชั้น ไม่ว่าในเรื่องการจัดระเบียบกำลังคนหรืออาวุธยุทธโธปกรณ์ในการต่อสู้จัดชั้น การยอมรับการถูก ‘ตีตรา’ จะเป็นทางเลือกที่เหลืออยู่ (การยอมรับสภาพ)

5) ในหลาย ๆ กรณี ผู้ที่ถูกกดขี่ (‘ตีตรา’) จัดชั้นไม่ยอมรับการแบ่งพรหมแดนทางชาติพันธุ์ดังกล่าว หรือไม่ยอมรับกฎเกณฑ์เนื้อหาของการกำหนดประเภท ทั้งนี้ต้องเข้าใจว่าเหตุของการปฏิเสธการจัดประเภท หรือการจัดชั้นต่อสู้เพื่อกำหนดอัตลักษณ์ของตนเองมาจากผลของการถูกจัดประเภทในเบื้องต้น การไม่ยอมรับอัตลักษณ์ที่ถูกกำหนดประเภทฝังอยู่ในความรู้สึกและจิตใจของ

ผู้ถูกประทับตรา และนี่เองเป็นประเด็นสำคัญของการปฏิเสธความรู้สึกการถูกประทับตราที่ฝังอยู่ในใจของตนเอง ที่อาจนำไปสู่ความรุนแรงในที่สุด

ทั้งห้ากรณีแสดงให้เห็นถึงระดับของความแตกต่างระหว่างอำนาจ และความชอบธรรมของที่มาและการใช้อำนาจ (power and legitimate authority) การ ‘ติดตรา’ (labeling) และการถูกทำให้เป็น ‘เหยื่อ’ (stigmatization) สร้างผลกระทบที่รุนแรงมหาศาล ที่เป็นผลมาจากพลวัตความสัมพันธ์ระหว่างการกำหนดอัตลักษณ์ของตนเองกับการถูกจัดประเภทให้เป็น “คนอื่น” (Others) โดยเฉพาะจากกลุ่มที่มีอำนาจมากกว่า ในลักษณะเช่นนี้ชีวิตประจำวันภายในของกลุ่มชาติพันธุ์จะถูกคล้ายกับถูกแทรกแซงและอาจถูก “จำกัด” จากการกำหนดประเภทจากภายนอก ในขั้นสุดท้ายการต่อต้าน (resistance) อาจออกมาในรูปแบบต่าง ๆ และอาจนำไปสู่ความรุนแรงในที่สุด

5) เนื้อหาทางวัฒนธรรม : ศาสนา (Cultural Stuff : Religion)

ประการสุดท้ายที่ต้องการจะกล่าวถึงในหัวข้อนี้คือ เรื่องของวัฒนธรรม Jenkins¹⁸ แม้จะเชื่อตามแนวคิดของ Barth ที่ว่า “ขอบเขตชาติพันธุ์ เป็นตัวกำหนดกลุ่มชาติพันธุ์ ไม่ใช่ “เนื้อหาทางวัฒนธรรม” (cultural stuff) ที่เป็นเรื่องภายในของกลุ่ม¹⁹ “เนื้อหาทางวัฒนธรรม” ได้แก่ ภาษา ศาสนา ระเบียบประเพณีและกฎหมาย ตลอดจนเครื่องแต่งกาย อาหาร และอื่น ๆ แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า เนื้อหาทางวัฒนธรรมเหล่านี้ถูกลดความสำคัญลงและเหลือเป็นเพียงส่วนประกอบที่ถูกใช้ในการสร้างทางสังคมของความแตกต่างระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์อย่าง จงใจ (arbitrarily socially constructed ethnic differentiation) Jenkins ได้ปฏิเสธการนำเสนอดังกล่าว เนื้อหาทางวัฒนธรรมเป็นส่วนประกอบทางเนื้อหาที่สมาชิกรับรู้ร่วมกันและถือเป็นส่วนประกอบที่ทำให้เกิดความแตกต่างระหว่าง “เรา” กับ “เขา” เช่น คนมุสลิมย่อมรับรู้ว่าจะแตกต่างจากคนพุทธ หรือคนที่พูดภาษามาเลย์ย่อมรู้ดีกว่าตัวเองต่างจากคนที่พูดภาษาไทย เพราะฉะนั้นสำหรับ Jenkins เนื้อหาทางวัฒนธรรมจึงเป็นคุณลักษณะสำคัญ ในการบ่งบอกอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ โดยเฉพาะภาษา และศาสนา Jenkins แบ่งเนื้อหาทางวัฒนธรรมเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นชื่อ (nominal content) เช่น พุทธ คริสต์ อิสลาม เป็นลักษณะบ่งบอกความเชื่อและวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน และเป็นพื้นฐานสำคัญของการแบ่งแยกกลุ่มชาติพันธุ์ ส่วนที่สองคือ เรื่องของผลของปฏิสัมพันธ์ ที่ตามมา (virtual content) ระหว่างคนที่มีความเชื่อต่างกัน ซึ่งในลักษณะหนึ่งเป็นเรื่องของประวัติศาสตร์ ซึ่งมักจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของเศรษฐกิจ และการเมือง Jenkins ได้ยกกรณีของความแตกต่างทางชาติพันธุ์ในไอร์แลนด์เหนือว่า มีพื้นฐานที่ความเชื่อทางศาสนาที่แตกต่างกันระหว่าง “คาทอลิก” และ “โปร

แดสแดนท์” นั้นหมายความว่าในแง่ nominal content ทั้งสองกลุ่มถูกตีตราระหว่างกันและกันว่าต่างกัน ในแง่ของ Virtual Content ทั้งสองกลุ่มแยกเขตกันในเรื่องที่อยู่อาศัย มีการอบรมเลี้ยงดูและการให้การอบรมที่เน้นความแตกต่าง การแต่งงาน รวมไปถึงเรื่องเศรษฐกิจ การจัดองค์กรทางการเมืองและอื่น ๆ เป็นของตนเอง²⁰ Jenkins ได้ยกตัวอย่างของความขัดแย้งและความรุนแรงในไอร์แลนด์เหนือระหว่าง คาทอลิก และโปรเตสแตนต์ว่า ไม่ใช่ความขัดแย้งทางศาสนาเหมือนกับที่คนโดยทั่วไปเข้าใจกัน แต่ความขัดแย้งเป็นเรื่องของชาติพันธุ์ ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์และที่เป็นผลมาจากผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการจัดองค์กรทางเศรษฐกิจ เช่น ชั้นทางสังคม (ชาวคาทอลิกส่วนใหญ่ยากจน แม้จะมีจำนวนคนมากกว่า) ซึ่งนำไปสู่ความขัดแย้งและกลายเป็นความรุนแรงทางการเมืองในที่สุด โดยเฉพาะการผนวกเอาเรื่อง “ชาตินิยม” ของความเป็นคนไอร์แลนด์กับการเป็นคนบริติช(ภายใต้ร่มธงของสหราชอาณาจักรและความเป็นโปรเตสแตนต์) เข้าไปด้วย

คำถามก็คือ ความขัดแย้งใดเป็นความขัดแย้งทางศาสนา และความขัดแย้งใดเป็นความขัดแย้งทางชาติพันธุ์

Jenkins ได้แบ่งประเภทของความขัดแย้งทางศาสนา (religious conflicts) โดยตรงไว้ 5 ประเภทคือ

1) ความขัดแย้งในเรื่องการเผยแผ่ศาสนา (missionary conflict) เป็นความขัดแย้งที่เป็นเรื่องของกรณีสมาชิกของกลุ่มศาสนาหนึ่งต้องการขยายเขตแดนและชักจูงคนนอกศาสนาให้เปลี่ยนศาสนา ซึ่งอาจมีผลให้เกิดการใช้กำลังบังคับให้เปลี่ยนหรือการต่อต้านจากคนในท้องถิ่นได้ ตัวอย่าง เช่นนี้ ปรากฏให้เห็นมากมายในประวัติศาสตร์การขยายตัวทางศาสนาคริสต์ และอิสลาม ในลักษณะดังกล่าวอาจกล่าวต่อไปได้ว่า การแพร่ขยายทางศาสนาอาจใช้เป็นข้ออ้างหรือสร้างความชอบธรรมไม่ต่างกับการขยายตัว หรือการครอบงำทางชาตินิยมและเชื้อชาตินิยม (nationalism and racism)

2) สงครามศักดิ์สิทธิ์ (holy war) ข้อพิพาทเกี่ยวกับดินแดนหรือการครอบครองดินแดนที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่ขัดแย้งกัน เชื่อว่าเป็นดินแดนศักดิ์สิทธิ์ หรือเป็นสัญลักษณ์สำคัญทางศาสนาของกลุ่ม ข้อพิพาทในลักษณะเช่นนี้หาได้ไม่ยาก เช่นกรณีพิพาทเกี่ยวกับดินแดนศักดิ์สิทธิ์ในปาเลสไตน์ระหว่างคริสเตียน มุสลิม และยิว (ในปัจจุบัน) ในทางปฏิบัติข้อพิพาทระหว่าง missionary conflict กับ holy war เป็นเรื่องที่แตกต่างกันไม่ได้โดยเด็ดขาด บางครั้งอาจเป็นเรื่องเดียวกัน

3) การเบียดเบียนทางศาสนา (religious persecution) คือสถานการณ์ที่กลุ่มศาสนา 2 กลุ่มหรือมากกว่าครอบครองดินแดนทั้งทางภูมิศาสตร์และพื้นที่ทางสังคม โดยฝ่ายที่มีอำนาจเหนือ ใช้

อำนาจในการตัดสินใจโทษการปฏิบัติศาสนกิจของกลุ่มที่มีอำนาจน้อยกว่า ตัวอย่างที่เห็นโดยทั่วไปคือ ความขัดแย้งระหว่างศาสนาหลักกับความเชื่อท้องถิ่นหรือในกรณีโซเวียตรัสเซีย หรือจีนคอมมิวนิสต์ นั้นหากถือเอาลัทธิคอมมิวนิสต์สังคมนิยมเป็นศาสนาประเภทหนึ่ง (secular religion) การประหารคนที่มีความเชื่ออื่นโดยเฉพาะศาสนาเดิม ปรากฏอยู่บ่อย ๆ ความขัดแย้งประเภทนี้อาจขยายตัวไปถึงข้อห้ามที่เกี่ยวข้องกับประเด็นข้อห้ามทางวัฒนธรรม เช่น สิทธิในการพูดภาษาลัทธิ เป็นต้น

4) การแข่งขันทางศาสนา (religious competition) เกิดขึ้นในกรณีกลุ่มคนที่เชื่อในศาสนาต่างกันอยู่ร่วมกันในพื้นที่เดียวกัน และต่างแย่งกันเป็นใหญ่ การขัดแย้งประเภทนี้มักจะไม่วارเพราะแต่ละฝ่ายต่างมีโอกาสที่จะชนะเหนืออีกฝ่ายหนึ่งเช่น การแข่งขันระหว่างคาทอลิกกับโปรเตสแตนต์ในเนเธอร์แลนด์ในศตวรรษที่ 16-17 เป็นต้น²¹ ข้อยุติของปัญหานี้มักจะนำไปสู่การประหารอีกฝ่ายหนึ่งเช่นในกรณีที่ถูกกล่าวข้างต้น

5) การเมืองในศาสนา (religious politics) คือความขัดแย้งทางศาสนา อันเนื่องมาจากการต่อสู้แย่งชิงอำนาจและอิทธิพลภายในสถาบันศาสนาหรือกลุ่มศาสนาเดียวกัน ความขัดแย้งในองค์กรทางศาสนาเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่ต่างจากความขัดแย้งภายในองค์กรทางโลกแต่อย่างใด ตัวอย่างง่าย ๆ เช่น การแข่งขันระหว่างผู้นำทางศาสนา ไม่ว่าจะเป็นผู้นำในศาสนาใด หรือความแตกต่างและแข่งขันกันระหว่างนิกายในศาสนาต่าง ๆ ความขัดแย้งภายในดังกล่าวอาจนำไปสู่การแบ่งกลุ่มหรือความขัดแย้งในทางการเมืองระหว่างประชาชนหรือกิจการของรัฐได้

การจัดประเภทดังกล่าวในโลกของความเป็นจริง เป็นเรื่องแยกกันได้ชัดเจนไม่มากนัก ความขัดแย้งอาจมีลักษณะร่วมกันระหว่างความขัดแย้งหลายประเภท หรือนำไปสู่ความขัดแย้งประเภทอื่นต่อไปได้ อย่างไรก็ตาม ประเภทของความขัดแย้งดังกล่าวสามารถนำไปใช้ในการวิเคราะห์ความขัดแย้งทางศาสนาได้ ประการสำคัญจำเป็นต้องเข้าใจว่า ความขัดแย้งจะเป็นความขัดแย้งทางศาสนาก็ต่อเมื่อคนส่วนใหญ่คิดว่า เป็นเรื่องศาสนา คำถามคือว่า ในกรณีที่คนส่วนใหญ่ไม่แน่ใจหรือเพียงแต่คิดว่า “เป็น” เรื่องของศาสนา ในกรณีเช่นนี้ จะถือว่าเป็นความขัดแย้งทางศาสนาไหม สิ่งสำคัญในเรื่องนี้คือ ไม่มีคำตอบหรือข้อชี้ขาดที่ง่าย ๆ ในเรื่องยุ่งยากนี้ แต่ Giddens²² ได้ชี้แนะว่า ผู้กระทำที่มีความรอบรู้ในเรื่องสังคม เชื่อได้ว่าเขาสามารถรู้เกี่ยวกับความหมายและผลที่ตามมาของการกระทำของตนและของบุคคลอื่น อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่ผู้กระทำมีความเห็นแตกต่างกันในเรื่องที่กำลังเกิดขึ้น นักสังคมศาสตร์มักจะอยู่ในฐานะที่พอจะให้เหตุผลต่อสถานการณ์หรืออธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นได้ดีกว่า ผู้ที่ร่วมอยู่ในเหตุการณ์นั้น ๆ สิ่งที่เราจะทำได้ก็คือ ตรวจสอบรายละเอียดของแต่ละกรณี และพยายามที่จะอธิบายหรือวิเคราะห์เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้

ความสำคัญคือ ความแตกต่างทางศาสนาไม่จำเป็นต้องนำไปสู่ความขัดแย้ง ไม่ว่าในแง่ของสาเหตุของความรุนแรง หรือไม่รุนแรงก็ตาม ไม่ว่าระหว่างบุคคลหรือกลุ่ม แม้ว่าในแง่ของความเชื่อที่แตกต่างกันแล้ว อาจกล่าวได้ว่ามีพื้นฐานของความขัดแย้งอยู่ก็ตาม เช่นในกรณี 3 จังหวัดภาคใต้ มีความแตกต่างทางความเชื่อวิถีชีวิตอิสลาม และวิถีชีวิตชาวพุทธ แต่ไม่ใช่ความขัดแย้งทางศาสนา เป็นความขัดแย้งของกลุ่มคนหรือบุคคลที่เป็นสมาชิกของศาสนาที่แตกต่างกัน สาเหตุของความขัดแย้งจะต้องพิจารณาในแง่ของความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ และการเมือง (ผลประโยชน์กับความเท่าเทียม ความชอบธรรม และสิทธิ กับอำนาจ เป็นต้น) ดังเช่นกรณีของความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ในไอร์แลนด์เหนือที่กล่าวมาข้างต้น ความขัดแย้งในไอร์แลนด์เหนือเป็นเรื่องที่คนในไอร์แลนด์ส่วนใหญ่เชื่อว่าเป็นเรื่องของการเมืองและชาตินิยมที่มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน ไม่ใช่เรื่องความขัดแย้งทางศาสนา เพราะฉะนั้นเหตุผลหนึ่งของการถือว่าความขัดแย้งใด ๆ เป็นความขัดแย้งทางศาสนาหรือไม่ขึ้นอยู่กับคนส่วนใหญ่คิดว่ามันเป็นหรือไม่เป็นความขัดแย้งทางศาสนา ความขัดแย้งระหว่างคาทอลิกและโปรเตสแตนต์ในไอร์แลนด์เป็นความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ ศาสนามีความเกี่ยวพันแต่เพียงบางส่วน

การกล่าวอ้างเช่นนี้ไม่ได้ปฏิเสธความสำคัญของศาสนา ดังกล่าวแต่แรกเริ่มแล้วว่า ศาสนาเป็นเนื้อหาทางวัฒนธรรมที่มักเป็นที่มาที่สำคัญของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ในกรณีของไอร์แลนด์ประเด็นทางศาสนาหรือบรรทัดฐานที่สำคัญบางอย่างเป็นเพียง “สื่อ” (medium of vocabulary) ที่ใช้พูดกันหรืออ้างถึงเพื่อให้สาเหตุความขัดแย้งนั้นมีน้ำหนักขึ้นเท่านั้น เช่นเดียวกันความแตกต่างของการเป็นสมาชิกของนิกายทางศาสนา ได้เพิ่มปริมาณเชื้อเพลิงให้กับความรู้สึกทางชาตินิยม (nationalism) และความรักในประเทศชาติ (patriotism) ความเป็นคนบริติชและในทางกลับกันด้วยจึงเป็นสิ่งที่กล่าวได้ว่าความขัดแย้งในไอร์แลนด์เป็น “ความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ที่มีแง่มุมของศาสนา” เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย (an ethnic conflict with a religious dimension) ความขัดแย้งทางศาสนาแท้ ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับความ เป็นชาติพันธุ์ ความเป็นท้องถิ่น ความเป็นชาติ ชนชั้นและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นให้เห็นน้อยมาก ความขัดแย้งใดๆ ก็ตาม มัก จะซับซ้อนประกอบด้วยหลายแง่มุม เราอาจกล่าวได้เช่นกันว่า ความขัดแย้งทางชนชั้นและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ หรือความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ โดยสาเหตุเพียงสาเหตุหนึ่งเดียวล้วน ๆ เป็นไปได้น้อยมาก แม้ว่าสาเหตุดังกล่าวอาจเป็นสาเหตุหลักก็ตาม

Jenkins เน้นความแตกต่างระหว่างความขัดแย้งทางศาสนาออกจากความขัดแย้งที่มีแง่มุมทางศาสนา (religious conflicts from conflicts with a religious dimensions) โดยเหตุนี้เขาเชื่อว่าพื้นฐานของความขัดแย้งในไอร์แลนด์เหนือเป็นเรื่องชาตินิยม (nationalism) และการเมืองของอำนาจ

ครอบงำทางชาติพันธุ์ (politics of ethnic domination) แต่ในกรณีนี้ การแยกกลุ่มทางศาสนากับความเป็นชาติพันธุ์ซ้อนทับกันอยู่ สถานการณ์ของความขัดแย้งจึงมีแง่มุมของศาสนาด้วย ความขัดแย้งและความรุนแรงมักจะถูกกล่าวอ้างพาดพิงถึงเรื่องศาสนา ซึ่งกลายเป็นสื่อ “ในแง่ ของการเป็นสาเหตุของความขัดแย้ง และความรุนแรงที่เกิดขึ้นและที่จะกระทำต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อการ “กำหนดอัตลักษณ์” (group identification) และการกำหนดประเภท (social categorization) หากไม่มีศาสนา (ความแตกต่าง การอ้างความชอบธรรม และหลักความเชื่อ ฯลฯ) ความขัดแย้งคงเป็นเรื่องธรรมดา และความรุนแรงคงจะไม่เกิดขึ้น ขณะเดียวกัน ความจงรักภักดีต่อชาติ (national allegiance) ช่วยกระตุ้นให้ความขัดแย้งทางศาสนากลายเป็นเรื่องลูกกลมใหญ่โตต่อไปเช่นเดียวกัน

Stephen Cornell²³ ได้เสนอแบบแผนของการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงทางชาติพันธุ์ (การยึดมั่นในความเป็นชาติพันธุ์) ว่าขึ้นอยู่กับพื้นฐานภายในของความผูกพันทางชาติพันธุ์ ซึ่งได้แก่ การยึดถือในผลประโยชน์ร่วมกัน การยึดสถาบันร่วมกัน และการยึดถือวัฒนธรรมเดียวกัน (shared interests, shared institutions และ shared culture) สำหรับการมีสถาบันและวัฒนธรรมร่วมกันเป็นปัจจัยที่ค่อนข้างตายตัวและต่อเนื่องเช่นการเติบโตมาในชุมชนเดียวกัน เข้าโรงเรียนเดียวกัน เติบโตมาด้วยกัน การอบรมเลี้ยงดู ตลอดจนความเชื่อในทางศาสนา สิ่งเหล่านี้มักจะฝังรากลึกในความคิด ความทรงจำของบุคคลและกลุ่มที่เป็นสิ่งที่จะเปลี่ยนแปลงยาก รวมทั้งอาจเป็นสิ่งที่มีความรู้สึกต่อต้านการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ก็ตามที่จะมีผลกระทบต่อความเป็นชาติพันธุ์ของกลุ่ม เช่นการเป็นคาทอลิก และการเป็นโปรเตสแตนต์ มีความสำคัญมากต่อบุคคลและกลุ่มทั้งสองฝ่าย แม้ว่าระดับและความแปรผันอาจแตกต่างกันไป ทั้งหมดเป็นเรื่องของความรู้สึก (sentiments) ที่เป็นผลมาจากการขัดเกลากลุกฝังมาแต่เยาว์วัย ที่ต่างฝ่ายต่างยึดถือเพื่อคงไว้ซึ่งความเป็นคาทอลิก หรือโปรเตสแตนต์

ส่วนในเรื่องของผลประโยชน์ร่วมกัน โดยคำจำกัดความแล้วเป็นเรื่องที่ขึ้นกับสถานการณ์และเหตุการณ์ (situations and circumstances) ซึ่งทำให้เป็นเรื่องที่ง่ายต่อการเปลี่ยนแปลง ดีความใหม่และการควบคุมบงการ (manipulation) ประเด็นดังกล่าวนี้ เป็นเรื่องยุ่งยากในการที่จะกะเกณฑ์หรือกำหนดได้ว่า อันไหนเป็นเรื่องผลประโยชน์ที่แยกแตกต่างจากเรื่องของวัฒนธรรมและสถาบัน เพราะดังที่กล่าวข้างต้น การมีผลประโยชน์ร่วมกันอาจเป็นเรื่องที่ขึ้นอยู่กับหรือเกี่ยวเนื่องกับการยึดถือสถาบัน หรือศาสนาร่วมกัน เช่นการร่วมมือทางธุรกิจ ตลอดจนการรับและเลือกแรงงานในการทำธุรกิจมักจะเป็นไปภายในคนกลุ่มเดียวกัน ที่นับถือศาสนาหรือชาติพันธุ์เดียวกัน เป็นต้น สุดท้าย Jenkins ได้ตั้งประเด็นสำคัญต่อไปว่า เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในไอร์แลนด์อาจทำได้โดย

สร้างผลประโยชน์ร่วม (shared interest) ระหว่างคาทอลิกกับโปรเตสแตนต์ เพราะการสร้างหรือเปลี่ยนแปลงการยึดถือคุณค่าสถาบันร่วมและศาสนาร่วมกันของแต่ละกลุ่มเป็นไปได้ยาก ผลประโยชน์ร่วมในที่นี้หมายถึงความพยายามร่วมกันในอันที่จะแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ซึ่งเป็นสิ่งที่ทุกฝ่ายต้องการ โดยการปรับปรุงเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ เช่น การกระจายรายได้และความเท่าเทียมทางเศรษฐกิจ ลดความรู้สึกลึกถึงความแตกต่างระหว่างชั้นทางสังคมระหว่างโปรเตสแตนต์ และคาทอลิก ประเด็นดังกล่าวนี้เป็นเรื่องละเอียดอ่อนที่หากไม่ระมัดระวังอาจนำไปสู่การเน้นย้ำ ถึงความแตกต่างทางสถาบันและศาสนาที่มีอยู่และเป็นตัวกำหนดของความเป็นชาติพันธุ์ของทั้งสองกลุ่ม สุดท้ายอาจทำให้ประเด็นความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ กลายเป็นความขัดแย้งทางศาสนาได้ หมายความว่า การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมืองไม่ว่าจากฝ่ายใดก็ตาม อาจกระทบต่อความเป็นหนึ่งทางสถาบันและศาสนาของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เกี่ยวข้อง การเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ จึงอาจนำไปสู่ความขัดแย้งทางศาสนา (ที่เป็นเรื่องความเชื่อและวัฒนธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวและเป็นเรื่องของความรู้สึก) ต่อไปได้ สิ่งที่ไม่ใช่เรื่องศาสนาไม่ได้หมายความว่าไม่เกี่ยวกับศาสนาที่เป็นสิ่งที่แสดง ความแตกต่างระหว่างกลุ่ม

6) พหุนิยม ชาตินิยม ชาติพันธุ์-ชาตินิยม (Pluralism, Nationalism, Ethnonationalism)

โดยที่เรื่องของความเป็นชาติพันธุ์ในโลกปัจจุบัน มักเกี่ยวข้องกับเรื่องของความเป็นชาติ (nation) และความหลากหลายทางชาติพันธุ์ (ethnic pluralism) ความรุนแรงที่เกิดขึ้นจึงมักมีที่มาจากเรื่องความขัดแย้งระหว่างชาติพันธุ์ในสังคม ก่อนอื่นเราจำเป็นต้องเข้าใจความหมายของคำเหล่านี้ก่อน

Pluralism ดังกล่าวแต่ต้นว่า Charles Keyes²⁴ ในบทความเรื่องการเมืองเรื่องชาติพันธุ์ได้แสดงให้เห็นชัดเจนว่า สังคมไทยเป็นสังคมที่เป็นพหุสังคมในทางชาติพันธุ์คือ ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวัฒนธรรมและความเป็นมาที่หลากหลาย และโดยความเป็นจริงแล้วในพื้นที่ที่เป็นอาณาเขตของประเทศไทยในปัจจุบันเป็นที่อยู่ของคนหลายชาติ หลายภาษา ศาสนา และวัฒนธรรม มาแต่โบราณ ไม่ว่าในสมัยสุโขทัย อยุธยา หรือกรุงเทพ ความสำคัญก็คือว่าคำว่าพหุสังคมในความหมายทางรัฐศาสตร์ได้ถูกนำไปผูกต่อไว้กับคำว่า ชาติ (nation) และชาตินิยม (nationalism) และรัฐ (states)

Jenkins²⁵ เชื่อว่า แนวคิดเกี่ยวกับพหุนิยมเป็นแนวคิดที่ถูกสร้างขึ้นเมื่อมีการก่อตัวของรัฐชาติ (nation state) ในพื้นที่ที่เรียกว่า สุวรรณภูมินี้ แต่เดิมมีความหลากหลายของชนชาติ ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น เขมร มอญ พม่า ลาว ไทยวน ไทยลาว ละว้า และอื่น ๆ อีกมากมาย แต่ชนชาติต่าง ๆ เหล่านี้ อยู่ร่วมกันได้ อาจมีการตั้งอาณาจักรขึ้น แต่ “แต่ละชนชาติยังคงมีอิสระในการดูแลตนเองหรือยึดมั่นและปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีทางวัฒนธรรมของตนได้พอสมควร อาณาจักรสยาม มีความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรม แสดงให้เห็นได้จากทั้งผู้อพยพ (จีน อินเดีย และอื่น ๆ) และชาวพื้นเมือง ซึ่งไม่ได้สร้างปัญหาให้ผู้ปกครองอาณาจักรสยามก่อนก้าวเข้าสู่ยุคทันสมัย อย่างไรก็ตาม การคุกคามของการขยายตัวของลัทธิล่าอาณานิคม โดยมหาอำนาจจากยุโรปได้เปลี่ยนแปลงสถานการณ์อย่างถอนรากถอนโคน”²⁴ นั่นคือ ความจำเป็นในการสร้างรัฐชาติ ที่หมายถึง “ความต้องการมีอัตลักษณ์เพียงหนึ่งเดียวที่ชัดเจน” ชาติแสดงถึงการซ้อนทับกันระหว่างพรมแดนทางการเมืองและพรมแดนทางวัฒนธรรม (One culture, One state หรือ homogeneous nation-state) แม้ในความเป็นจริงแล้ว รัฐชาติไทย “ประกอบไปด้วยกลุ่มคนหลากหลายวัฒนธรรม หลากหลายภาษา (ศาสนา) ขนบธรรมเนียม มีปัญหา ผลประโยชน์ และเป้าหมายที่ต่างกันไป”²⁵

Keyes ได้แสดงให้เห็นชัดเจนถึงความพยายามสร้างรัฐ-ชาติไทย ที่มีผลต่อการสร้าง “ชาตินิยม” (nationalism) เพื่อสร้างอัตลักษณ์ของความเป็นหนึ่งเดียวภายใต้การคุกคามของยุค ความเป็นสมัยใหม่ (modernity) กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ “ชาตินิยม” ให้ความชอบธรรมกับ “ชาติ” ที่มีอำนาจเหนือในการครอบงำ “ชาติ” ที่มีอำนาจน้อยกว่า ความเป็นหนึ่งเดียวของรัฐชาติไทยจึงเป็นเพียงมายาภาพ²⁶ ที่ถูกสร้างขึ้นภายใต้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและ ชาติพันธุ์ ในทำนองเดียวกัน Jenkins ก็ให้มุมมองในแง่เดียวกันว่า พหุสังคมหรือความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่มีอยู่มาแต่ดั้งเดิม ความเป็นรัฐชาติที่เป็นชาติเดียวเป็นสิ่งสร้างทางสังคม เพราะในความเป็นจริงไม่มีรัฐชาติใดที่จะประกอบด้วยคนชาติเดียว เผ่าเดียวมาแต่ดั้งแต่เดิมแล้ว (Myths of Pluralism)

27

อย่างไรก็ตามความหลากหลายในการให้ความหมายกับคำว่า ชาติ (nation) รัฐชาติ (nation-state) ชาติที่ไร้รัฐ (nation without state หรือ stateless-nation) ชาติพันธุ์-ชาตินิยม (ethno-nationalism หรือ ethnic -nationalism) เป็นเรื่องที่จะทำให้ความเข้าใจการพรรณนาข้างต้น กระจางขึ้น

Jenkins²⁸ สงวนคำว่า พหุสังคมให้กับความหลากหลายทางวัฒนธรรม แต่ความหลากหลายทางชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่เคยมีมาแต่ในอดีตไม่ว่าของชาติ (nation) ใดก็ตาม หากได้เป็น ผลเนื่องมาจากความเป็นสมัยใหม่แต่อย่างใด²⁹ ดังเช่นชาติไทยในอดีตคงได้กล่าวแล้ว เพราะฉะนั้น ในแง่นี้ชาติ

จึงเป็นกรอบแนวคิดที่สร้างขึ้น ที่มีความยืดหยุ่นในการรวมความหลากหลายทางชาติพันธุ์ไว้ ในความหมายทางรัฐศาสตร์ชาติกับชาติพันธุ์ (nation และ ethnic group) เป็นสิ่งที่แยกออกจากกันได้ สำหรับ Jenkins หรือในแง่มานุษยวิทยา ความหมายของคำว่า “ชาติ” ในสมัยใหม่ เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นในยุคสร้างชาติ (nation-building) ที่ตามมาด้วยการสร้างสำนึกทางชาตินิยม (nationalism) ที่กำหนดโดยกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอำนาจหรือผู้ปกครอง ในแง่นี้ “ชาติ” เป็นสิ่งเดียวกับ “ชาติพันธุ์” ในความหมายที่เป็นอุดมการณ์ชาติพันธุ์ของกลุ่มผู้ปกครองที่เป็นผู้กำหนดอัตลักษณ์ประจำชาติ โดยอาศัยอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของกลุ่มตน

Smith ได้อภิปรายแนวคิดของ Walker Connor เกี่ยวกับเรื่องชาติ (nation) ไว้อย่างกว้างขวาง Smith ได้แยกแนวคิดของ “ความคิดดั้งเดิม” (perennialist) ที่เชื่อว่า ชาติเป็นสิ่งที่เป็นอย่างมาแต่ดึกดำบรรพ์ ไม่ว่าจะเป็นอียิปต์ จีน อินเดีย และแนวคิดของ “ความคิดสมัยใหม่” (modernist) ที่เชื่อว่า ชาติเป็นแนวคิดที่สร้างขึ้นมาในยุคสมัยใหม่ และเป็นผลผลิตของกระบวนการความเป็นสมัยใหม่ (modernisation) นั่นคือทุนนิยมและการเป็นอุตสาหกรรม การเป็นเมือง ระบบราชการ ประชาธิปไตยมวลชน การศึกษาและกระบวนการทางโลก (secularization) นับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา ในช่วงนี้เองที่ขบวนการชาตินิยมและอุดมการณ์ชาตินิยมได้เกิดขึ้นในการสร้างชาติ (nation-building) และการครอบครองรัฐในนามของชาติ³⁰ Connor กล่าวถึงกระบวนการสร้างชาติว่า นำไปสู่การแพร่ขยายของการแยกตัวทางชาติพันธุ์ (ethnic separatism) และความล้มเหลวของการผสมผสานทางวัฒนธรรม (cultural assimilation) โดยเหตุที่ชนชาติ (nationality) ที่มีอำนาจทางวัฒนธรรมและการเมืองจะผสมกลมกลืนกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มย่อยอื่น ๆ ในรัฐชาติ รวมไปถึงภาษาโดยหน่วยงานของรัฐสมัยใหม่ ในแง่นี้ Connor เห็นว่า แทนที่จะเป็นกระบวนการสร้างชาติ แต่การสร้างรัฐชาติสมัยใหม่ กลับเป็นกระบวนการ “ทำลายชาติ” (nation-destroying)³¹ (ทำลายความเป็นชาติของกลุ่มชาติพันธุ์ ต่าง ๆ)

Conner³² ให้ความหมายของชาติในความหมายที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีสำนึกในตนเองว่าแตกต่างจากกลุ่มอื่น ไม่ใช่โดยการกำหนดจากคนนอกกลุ่ม ความหมายก็คือว่า ชาติคือกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีสำนึกของความเป็นกลุ่มตัวตนสูง (self-defining category) เป็นเรื่องเกี่ยวกับความรู้สึกหรือสำนึกของกลุ่มในทางจิตวิทยา (sentiments) ที่อธิบายด้วยเหตุผลได้ยาก ฉะนั้น ชาติและชาติพันธุ์จึงไม่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง แต่เป็นการต่อเนื่องระหว่างความเป็นชาติพันธุ์ และชาติ รัฐชาติ (nation-state) ในอีกความหมายหนึ่งคือ รัฐชาติพันธุ์ (ethnic-state) ชาตินิยม (nationalism) จึงเป็นเรื่องของชาติพันธุ์นั่นเอง ชาตินิยมจึงไม่ใช่เรื่องของรัฐประชาชาติ (civic state) ที่ประกอบด้วยคน

หลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ ความรู้สึกภักดีต่อรัฐคือคำว่า patriotism คือความรักในแผ่นดินรัฐ เช่น คนจีนมีความภักดีต่อประเทศไทยคือ รักในผืนแผ่นดินไทย ส่วนชาตินิยมจีน (เช่น ในสมัยที่ลัทธิคอมมิวนิสต์ยังแพร่หลายในหมู่คนจีนในไทย) คือความรักความรู้สึกในความเป็นชาติพันธุ์จีน ในความหมายนี้ แม้ในปัจจุบันคนจีนก็ยังมีชาตินิยมจีนที่หมายถึงความเป็นชาติพันธุ์จีน แต่หาใช่ความจงรักภักดีต่อแผ่นดินจีน ชาวจีนในปัจจุบันมีความจงรักภักดีต่อแผ่นดินไทย และโดยการผสมกลมกลืนก็มีชาตินิยมไทย ที่แสดงออกทั้งในระดับกลุ่มและบุคคล

โดยเหตุนี้ที่ Connor จึงได้สร้างคำว่า ชาติพันธุ์-ชาตินิยม (ethnonationalism) ซึ่งโดยนัยแล้วมีความหมายที่ซ้อนทับกับคำว่า ชาตินิยม ในความหมายที่คำว่า ชาติ (nation) ก็คือ ชาติพันธุ์ (ethnos) แต่ในทางปฏิบัติ คำทั้งสองอาจแยกกันได้ โดยชาตินิยมหมายถึง ชาตินิยมที่ไปด้วยกับนิยามของรัฐสมัยใหม่ที่ชาติพันธุ์ที่มีอัตลักษณ์ที่โดดเด่น ยึดถืออัตลักษณ์ของตนเป็นอัตลักษณ์ของชาติ (นั่นหมายถึง “อำนาจ”) ส่วน ethnonationalism ใช้ในความหมายของกลุ่มชาติพันธุ์ใดก็ได้ที่มีความรู้สึกผูกพันร่วมกันเป็นความรู้สึกโดยธรรมชาติ (primordialism) เช่น มุสลิมภาคใต้ถือเป็นกลุ่มที่มีชาติพันธุ์-ชาตินิยม คนจีนก็อาจมีชาติพันธุ์-ชาตินิยม ระดับของความเป็นชาติพันธุ์อาจแตกต่างกันได้ระหว่างกลุ่มคนและเวลา เช่น คนมุสลิมภาคใต้อาจมีชาติพันธุ์-ชาตินิยม (มาเลย์มุสลิม) มากกว่ามุสลิมในภาคอื่น ๆ ของประเทศ แม้โดยรวมยังคงถือเป็นพวกเดียวกัน มีความผูกพันกัน ถึงแม้ว่า Connor จะถือว่า ชาติพันธุ์-ชาตินิยม เป็นเรื่องที่เป็นธรรมชาติ แต่ Connor ก็ไม่ได้บอกว่าเปลี่ยนแปลงไม่ได้ เพียงแต่เขาเชื่อว่า ความรู้สึกทางชาติพันธุ์อยู่เหนือความรู้สึกอื่น ๆ ในความเป็นกลุ่มพวกเดียวกัน และสิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องที่อธิบายยาก บางครั้งไม่อาจอธิบายโดยเหตุผล (rationality) Connor นิยามชาติว่า “a groups of people who believe they are ancestrally related. It is the largest grouping that shares such a belief” และ “the essence of a nation is intangible. This essence is psychological bound that joins a people and differentiates it, in the subconscious conviction of its members, from all other people in a most vital way”³³ โดยเปรียบเทียบ เราอาจพูดถึง British patriotism (ความรักร่วมกันในแผ่นดินของรัฐ) แต่ชาตินิยมของคนอังกฤษ คนสก็อตซ์ คนเวลส์ และคนไอริช เท่านั้น แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ในสหราชอาณาจักรต่างมีความรักในกลุ่มชาติพันธุ์ของตน ซึ่งแต่ละกลุ่มต่างรับรู้อยู่ในใจ และจะแสดงออกให้เห็นได้ในความสัมพันธ์ภายในหมู่พวกของตน ชาตินิยมในความหมายนี้คือ ชาติพันธุ์-ชาตินิยมนั่นเอง (ethnonationalism) ตัวอย่างอื่น ๆ ที่อาจยกมาให้เห็นได้เช่น ชาติพันธุ์-ชาตินิยมของชาว คิวเบ็ค ในแคนาดาที่เป็นคนเชื้อสายฝรั่งเศส ต่างจากคนส่วนใหญ่ที่เป็นคนอังกฤษ หรือพวก Kurds ในอิรัก Basques ในสเปน และแม้กระทั่งพวกอาจะห์ในอินโดนีเซีย ไทยใหญ่ในพม่า เป็นต้น พวกนี้มักจะถูกเรียกกันอีกอย่างหนึ่ง

ว่า “ชาติที่ไม่มีรัฐ” (“nation without state” หรือ “stateless nation”³⁴) โดยการถูกปกครองโดยชาติ (พันธุ์) กลุ่มชาติ (พันธุ์) เหล่านี้มี ethnonationalism ซึ่งในอีกความหมายหนึ่งคือ ชาตินิยมของกลุ่มที่ไม่มีรัฐ (non-state nationalism) ที่ยังพยายามรักษาความเป็นพวกเดียวกัน โดยผ่านความเชื่อทาง ศาสนา วัฒนธรรม ภาษา และประวัติความเป็นมาดั้งเดิมของตนอย่างต่อเนื่อง

ความคิดดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับความคิดของ Jenkins ที่พูดถึงชาตินิยม (nationalism) ว่าเป็นอุดมการณ์ของการกำหนดอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ หรือความต้องการปกครองตนเอง (self-determination) ที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง

- 1) ประวัติศาสตร์ และ สถานการณ์ของการกำหนดกลุ่ม
- 2) เป็นลักษณะของสังคมที่ซับซ้อน
- 3) เงื่อนไขของการเป็นสมาชิก เป็นเรื่องของวัฒนธรรมและชาติพันธุ์
- 4) เชื่อในความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของสมาชิกหรือกลุ่มร่วมกัน³⁵

อย่างไรก็ตามสำหรับ Jenkins ชาตินิยมไม่ได้มีความหมายเดียว แต่เป็นหลากหลายชาตินิยม (nationalisms) ซึ่ง Jenkins เชื่อว่า ชาตินิยมของแต่ละชาตินี้เป็นเรื่องของความแตกต่างกัน และความเหมือนกัน เช่นเดียวกับเรื่องชาติพันธุ์ที่เป็นเรื่องของความเหมือนและความต่าง (similarity และ difference) ทั้งนี้ขึ้นกับสถานการณ์และประวัติศาสตร์ในความหมายนี้เราอาจถือว่าเป็น ความแตกต่างระหว่าง nationalism และ ethnonationalism นั่นเอง

7) สรุป

ดังกล่าวแล้วในกรณีของไอร์แลนด์เหนือ ความแตกต่างทางชาติพันธุ์ (ความเป็นไอริช ดั้งเดิม และพวกอพยพชาวอังกฤษ และสก็อตซ์) รวมทั้งความแตกต่างทางศาสนา ที่มีพื้นฐานจากความแตกต่างในความเป็นมา ความแตกต่างทางเศรษฐกิจ และอำนาจทางการเมือง ทำให้เกิดความขัดแย้ง (โดยเฉพาะอย่างยิ่งเศรษฐกิจ และชาติพันธุ์) ที่นำไปสู่ความรุนแรง (violence) และการใช้กำลังที่ยังหาข้อยุติไม่ได้ แม้ว่าทุกฝ่ายต่างต้องการสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้น เรื่องดังกล่าวเป็นเรื่องละเอียดอ่อน การใช้กำลังและความรุนแรงไม่ใช่วิธีการแก้ปัญหาที่ถูกต้อง มิแต่จะเกิดการตอบโต้โดยใช้กำลังและความรุนแรงต่อกันมากยิ่งขึ้น ๆ ขึ้น และเมื่อนั้นปัญหาความขัดแย้งทางชาติพันธุ์จะเป็นปัญหาเรื้อรัง และหาข้อยุติได้ยาก ดังที่เป็นอยู่ในหลาย ๆ ประเทศในปัจจุบัน

เรื่องของชาติพันธุ์ ศาสนา ชาติ ชาตินิยม และชาติพันธุ์-ชาตินิยมเป็นเรื่องของความรู้สึก ซึ่งถึงแม้จะมีระดับขึ้นลง เปลี่ยนแปลงตามสถานการณ์ได้ แต่หากเรื่องดังกล่าวถูกนำเข้าไปผนวกเข้าด้วยกันกับเรื่องของผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และอำนาจทางการเมือง ความรู้สึกดังกล่าวสามารถถูกนำมาใช้เพื่อสร้างความรุนแรง ตอบโต้ระหว่างกลุ่มที่เกี่ยวข้องได้ โดยเฉพาะสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นคู่กรณีทั้งสองฝ่ายหรือมากกว่า

ความเป็นชาติ ไม่จำเป็นต้องหมายถึงอัตลักษณ์หนึ่งเดียว ดังเช่นเมื่อพูดถึงลักษณะประจำชาติ รัชชาติสมัยใหม่มักจะรวมเอากลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกัน โดยรับรองถึงสิทธิและความชอบธรรมในการรักษา หรือคงไว้ซึ่งความเชื่อทางศาสนา ภาษา และวัฒนธรรมประเพณีเดิมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ (civic incorporation) ข้อโต้แย้งเรื่องชาติพันธุ์ระหว่าง primordialist กับ instrumentalist หรือข้อโต้แย้งเกี่ยวกับชาตินิยมระหว่าง perennialist กับ modernist แม้จะเป็นเรื่องความแตกต่างทางความคิด แต่ไม่ใช่การแยกขั้วทางความคิดกันอย่างเด็ดขาด ชาติพันธุ์จะเป็นเรื่องของความรู้สึก ความผูกพันในกลุ่มที่เป็นมาโดยธรรมชาติ ที่เป็นสิ่งคงที่ไม่เปลี่ยนแปลงหรือเป็น เรื่องของการขัดเกลาทางสังคมเรื่องของสถาบันและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ และเหตุการณ์และตัวแปรต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจ และการเมืองก็ตาม สิ่งสำคัญคือ เรื่องของสังคมเป็น เรื่องของความผูกพัน ตระหนักถึงการอยู่ร่วมกัน ที่ยึดโดยความเชื่อ ประเพณี และการปฏิสัมพันธ์ ในชีวิตประจำวันที่เป็นพื้นฐานของกลุ่ม

สิ่งนี้ให้ความหมายกับชีวิตของกลุ่มแต่ละกลุ่ม แต่ขณะเดียวกันไม่มีสังคมใดคงที่ โดยไม่เปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะเป็นบุคคลหรือกลุ่ม เรื่องของชาติพันธุ์เป็นเรื่องของจิตใจที่ลบล้างได้ยาก แต่ก็เปลี่ยนแปลงได้โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงอันเกี่ยวเนื่องกับเรื่องของการกำหนดอัตลักษณ์ ของตัวเอง ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และการเมืองและแม้กระทั่งเรื่องศาสนา หากความสัมพันธ์ ภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่มเป็นไปอย่างต่อเนื่องและราบรื่น การเปลี่ยนแปลงปรับตัวเข้าหากัน ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ก็จะเกิดขึ้น การปฏิสัมพันธ์จึงเป็นหัวใจของความเป็นชาติพันธุ์ การแก้ไข ความขัดแย้งทางชาติพันธุ์และความรุนแรง จึงอยู่ที่การสร้างความเข้าใจที่ดีต่อกัน การคมนาคม สื่อสารที่ชัดเจนสม่ำเสมอ และที่สุดคือความเท่าเทียมกัน การเคารพศักดิ์ศรีในคุณค่าของความเป็นคน และความเชื่อของกันและกัน ยึดหลักของการอยู่ร่วมกันโดยสันติตนเอง สังคมไทยเป็นสังคม ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ แต่เป็นสังคมที่มีความขัดแย้งทางชาติพันธุ์น้อยมากตลอดประวัติศาสตร์ความเป็นมา อัตลักษณ์ดังกล่าวนี้จึงควรที่จะระมัดระวังรักษาไว้ให้ได้ตลอดไป การยอมรับ

ความแตกต่างและ อยู่ร่วมกันโดยสันติจึงไม่อาจหลีกเลี่ยงได้สำหรับทุก ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่า “ฝ่ายเขา” หรือ “ฝ่ายเรา” ความเหมือนและความแตกต่างจึงมีความสัมพันธ์เป็น พลวัตรที่ต้องทำความเข้าใจและตระหนักรู้ เพื่อไม่ให้เหวี่ยงเหวือไปสู่ความแตกร้างและการแก้ปัญหาก็ใช้ความรุนแรงต่อกันทั้งสองฝ่าย

เชิงอรรถ

¹ดูรายละเอียดใน ชาร์ลส์ เอฟ คายส์ “การเมืองเรื่องชาติพันธุ์ในประเทศไทย” แปลโดย ศิริรัตน์ แอดสกุล ใน เอเชียปริทัศน์ ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม 2541

²บัณฑิต สมะอุน “ความขัดแย้งชายแดนภาคใต้ของไทย” ใน เอเชียปริทัศน์ 25 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2547

³Charles Keyes **Isan : Regionalism in Northeastern Thailand**, Cornell Thailand Project, Data paper, No.65, Cornell University, Ithaca, New York 1967.

⁴Everett Hughes, **On work, Race and the Sociological Imagination**, L.A. Cuser, Chicago, (ed.), University of Chicago Press, 1994.

⁵Frederik Barth, **Ethnic Groups and boundaries : The Social Organization of Culture Difference**, Oslo : Universitetsforlaget, 1969.

⁶ดู Richard Jenkins, **Rethinking Ethnicity : Arguments and Explorations**, SAGE Publications, 1997 และ Daniele Conversi, **Ethnonationalism in Contemporary World : Walker Connor and the study of nationalism**, Routledge, London and New York, 2004.

⁷Ibid.

⁸Walker Connor, “Nationalism and political illegitimacy” in **Ethnonationalism in the Contemporary World : Walker Connor and the study of nationalism**. Daniele Conversi (ed), Routledge, London and New York, 2004.

⁹Clifford Geertz, **The Interpretation of Culture**, New York : Basic Books, PP. 255-310, 1973.

¹⁰ดู Barth, op.cit.

¹¹Jenkins, op.cit. pp. 44-48.

¹²Ibid., p. 46.

¹³Edmund Leach, **Political Systems of Highland Burma : A Study of Kachin Social Structure**, London, Athlone, 1954.

¹⁴Jenkins, op.cit. p. 46.

¹⁵เปรียบเทียบกับ D.L. Horowitz, “The Primordialists” in **Ethnonationalism in Contemporary World**. Daniele Conversi, (ed.), Routledge. 2004.

¹⁶ดู Jenkins, op.cit. pp. 63-70.

¹⁷Ibid, pp. 70-71

¹⁸Ibid.

¹⁹Barth, op.cit. p. 15.

²⁰Jenkins. Op.cit. pp. 110-120.

²¹Gondsblom **Dutch Society** N.Y. : London House, 1967.

²²Anthony Giddens, **Central Problems in Social Theory : Action, Structure and Contradiction in Social Analysis.** London : Macmillan 1979.

²³Stephen Cornell, “The variable ties that bind : content and circumstances in ethnic process” in **Ethnic and Racial Studies. 19,** pp. 265-89, 1996.

²⁴Keyes, op.cit.

²⁵Jenkins, op.cit.

²⁶Keyes, op.cit. p. 48.

²⁷ธีรยุทธ บุญมี **พหุนิยม** คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ หน้า 5-8, 2546.

²⁸Keyes, op.cit. p. 40.

²⁹Jenkins, op.cit. pp. 25-30

³⁰Ibid.

³¹Cf. Gellner, **Nations and Nationalism.** Oxford : Basil Blackwell,

³²Anthony D. Smith. “Dating the National”, in **Ethnonationalism in Contemporary World.** Daniele Conversi (ed.) Routledge, London. P. 54, 2004.

³³Smith. Ibid. p. 55.

³⁴Conversi. Op.cit. p. 3.

³⁵Smith. Op.cit.

³⁶Conversi. Op.cit. p. 3 Kivisto, **Multiculturalism in a Global Society,** Blackwell Publishing. P. 19, 2002.

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- คายนัส, ชาร์ลส์ เอฟ. “การเมืองเรื่องชาติพันธุ์ในประเทศไทย” (“Politics of Ethnicity in Thailand”) แปลโดย ศิริรัตน์ แอดสกุล ใน เอเชียปริทัศน์. ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม 2541.
- ธีรยุทธ บุญมี. พหุนิยม. คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ 2546.
- บัณฑิตย ธรรมะอุณ. “ความขัดแย้งชายแดนภาคใต้ของไทย” ใน เอเชียปริทัศน์ 25. ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2547.

ภาษาอังกฤษ

- Barth, Federik” **Ethnic Groups and Boundaries : The Social Organization of Culture Difference**, Oslo : Universitetsforlaget, 1969.
- Barth, Federik. “Enduring and emerging issues in the analysis of ethnicity” in H.Vermenlen and Covers (eds.), **The Anthropology of Ethnicity : Beyond Ethnic Groups ad Boundaries**. Amsterdam : het Spinhuis. 1994.
- Conner, Walker. “Nationalism and political illegitimacy” in **Ethnonationalism in the Contemporary World : Walker Connor and the study of nationalism**. Daniele Conversi (ed), Routledge, London and New York, 2004.
- Conversi, Daniele. **Ethnonationalism in the Contemporary World : Walker Connor and the study of nationalism**. Routledge, London and New York, 2004.
- Cornell, Stephen. “The variable ties that bind : content and circumstances in ethnic processes.” **Ethnic and Racial Studies**. 19, pp. 265-89, 1996.
- Geertz, Chifford. **The Interpretation of Culture**. New York : Basic Books, 1973.
- Giddens, Anthony. **Central Problems in Social Theory : Action, Structure and Contradiction In Social Analysis**. London : Macmillan. 1979.
- Goudsblom, J. **Dutch Society**. N.Y. : Random House, 1967.
- Horowitz, D.L. “The Primordialists” in **Ethnonationalism in the Contemporary World**. Daniele Conversi, (ed) Routledge, London and New York, 2004.

- Hughes, E.C. **On Work, Race and the Sociological Imagination.** L.A. Coser, Chicago, (ed), University of Chicago Press, 1994.
- Jenkins, Richard. **Rethinking Ethnicity : Arguments and Explorations.** SAGE Publications, 1997.
- Keyes, Charles. **Isan : Regionalism in Northeastern Thailand.** Cornell Thailand Project, Data paper, Number 65, Cornell University, Ithaca, New York 1967.
- Leach, Edmund. **Political Systems of Highland Barma : A Study of Kachin Social Structure,** London, Athlone, 1954.
- Smith, Anthony D. “Dating the Nation”, in **Ethnonationalism in the Contemporary World : Walker Conner and the study of nationalism.** Daniele Conversi (ed.) Rutledge, London. 2004.

ตอนที่ III

กรณีศึกษา ความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ ศาสนา และการแยกดินแดน

ปรีชา คูวินทร์พันธุ์

กรรมการ อัยตระกูล

กรณีศึกษาที่ 1 ความขัดแย้งทางชาติพันธุ์-ศาสนาในเขตมินดาเนา และซูลู ในฟิลิปปินส์¹

คำนำ

ฟิลิปปินส์เป็นอีกประเทศหนึ่งในบรรดาประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่ต้องเผชิญกับการขัดแย้งทางชาติพันธุ์ และความขัดแย้งที่มีแง่มุมของศาสนา ความขัดแย้งเกิดขึ้นในเขตมินดาเนา-ซูลูทางใต้ของฟิลิปปินส์ระหว่างกลุ่มชาวมุสลิมที่เรียกกันว่า “โมโร” (Moros) ที่นับถืออิสลามกับกลุ่มชาวคาทอลิก ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ (ในขณะที่พวกโมโรมีประชากรรวมกันคิดเป็น 6 เปอร์เซ็นต์ของประชากรทั้งประเทศ)

พวกโมโรทำการต่อสู้เรียกร้องเอกราชของเขตมินดาเนา-ซูลูมาเป็นเวลากว่า 50 ปี โดยทำการสู้รบแบบสงครามกองโจร จนในที่สุดก็สามารถได้รับ “สิทธิในการปกครองตนเอง” บางส่วน (partial “autonomy”) แม้ว่าจะยังไม่ได้รับเอกราช กระนั้นก็ตาม ก็หาได้หมายความว่าภูมิภาคนี้มีความสงบสันติเกิดขึ้นไม่ โดยเฉพาะเมื่อเร็ว ๆ นี้ได้มีการจัดตั้งกลุ่มก่อการร้าย ‘อาบูไซยาฟ’ (Abu Sayyaf) ที่ทำการลักพาตัวชาวต่างประเทศ รวมทั้งวางระเบิดก่อความไม่สงบอย่างรุนแรง โดยมีจุดหมายในการจัดตั้งรัฐอิสลามในเขตมินดาเนาซูลู

กรณีของความขัดแย้งและความต้องการแยกตัวของโมโร จะเข้าใจได้ต้องเข้าใจประวัติศาสตร์ความเป็นมา และพลวัตรของความขัดแย้ง อันจะนำไปสู่แนวทางหรือข้อสรุปในการแก้ไขปัญหและความรุนแรงดังกล่าว

เขตมินดาเนา-ซูลู แต่ดั้งเดิมเป็นที่อยู่ของชนพื้นเมืองชาวเกาะที่เชื่อในภูติผีอำนาจลึกลับ (animism) มีการตั้งอาณาจักรเป็นอิสระอยู่ในดินแดนแถบนี้ จวบจนศตวรรษที่ 8 ชาวอาหรับได้เข้ามาพร้อมด้วยศาสนาอิสลาม โดยพวกพ่อค้าที่เดินทางค้าขาย จนถึงศตวรรษที่ 13 จึงได้ตั้งหลักอาศัยอยู่ในเกาะนี้เป็นการถาวร ภายในศตวรรษเดียวชาวมุสลิมก็ได้สถาปนาอาณาจักรอิสลามถือเป็นศาสนาที่ยอมรับโดยทั่วไปโดยชาวพื้นเมือง

สเปนเริ่มเข้ามาในดินแดนแถบนี้ประมาณปี ค.ศ. 1565 โดยเข้าโจมตีอาณาจักรของสุลต่านอิสลามทางใต้ของหมู่เกาะมินดาเนา-ซูลู การต่อสู้ยืดเยื้อมากกว่า 350 ปี ชาวมุสลิมแถบนี้ถูกขนานนามว่า โมโร (“Moros”) ซึ่งแผลงมาจากคำว่า “Moors” ที่เป็นมุสลิมที่เคยยึดครองสเปนมาก่อน

แม้สเปนไม่สามารถยึดหมู่เกาะในบริเวณนี้ไว้ได้อย่างเต็มที่ แต่สเปนก็สามารถตั้งกองกำลังได้บางส่วนในเขตมินดาเนาโดยมีข้อตกลงกับสุลต่านแห่งมินดาเนาว่าจะไม่เข้าไปรุกรานชาวมุสลิมในเขตอำนาจของซูลู ในช่วงเวลานั้น สเปนได้ยึดครองเกาะฟิลิปปินส์ไว้ได้แล้ว และได้เผยแพร่ศาสนาคาทอลิกให้กับชาวพื้นเมืองส่วนใหญ่ได้สำเร็จ

การปกครองของสเปนได้สร้างความรู้สึกลึกถึงความไม่ลงรอยกันระหว่างชุมชนคาทอลิกและชุมชนมุสลิม ชาวสเปนถือว่าพวกมุสลิมเป็นศัตรูที่จะต้องพิชิตให้ได้และเปลี่ยนความเชื่อให้หันมานับถือศาสนาคริสต์ ชาวพื้นเมืองคาทอลิกเข้าร่วมสงครามในการต่อสู้กับชาวมุสลิม ทั้งสองฝ่ายต่างมีอคติต่อกัน ชาวพื้นเมืองคาทอลิกเห็นว่าพวกมุสลิมป่าเถื่อน เป็นพวกโจร โหดเหี้ยม ในขณะที่พวกมุสลิมคิดว่า พวกคาทอลิกอคติเห็นตนเองดีกว่า ไม่ให้เกียรติหรือเคารพวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมของชาวมุสลิม ความตึงเครียดได้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความไม่พอใจอันเนื่องมาจากฐานะที่ด้อยกว่าในทางเศรษฐกิจของพวกโมโร และการขยายตัวของระบบการศึกษาของสเปน

สเปนพยายามที่จะทำลายพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจของชาวมุสลิม โดยการดำเนินกลยุทธ์ทำลายล้างระบบการเพาะปลูกและเรือประมง ตลอดจนการแนะนำระบบการศึกษาที่ขึ้นอยู่กับการอ่าน เขียน และผลประโยชน์ที่ขัดต่อพื้นฐานความเชื่อของศาสนาอิสลาม การต่อต้านจึงได้เกิดขึ้นเพื่อรักษาวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชาวมุสลิมพื้นเมือง ปรากฏว่า สเปนไม่สามารถจัดตั้งโรงเรียนในระบบของตนขึ้นในเขตมุสลิมได้แม้แต่โรงเรียนเดียว โดยเหตุดังกล่าว การไม่รู้หนังสือ ความล้าหลังและการด้อยการพัฒนาเศรษฐกิจ จึงเป็นผลที่ตามมาในระยะยาว ตรงข้ามชาวพื้นเมืองคาทอลิกรับเอาการศึกษาแผนใหม่เช่น การแพทย์ กฎหมาย ครู และอื่น ๆ ที่ไม่เคยปรากฏในเขตมุสลิม อันเป็นผลให้ช่องว่างทางสังคมและเศรษฐกิจระหว่างคาทอลิกและมุสลิมในประเทศทั้งสองห่างกันมากขึ้น

เมื่ออเมริกาชนะสงครามเหนือสเปนในปี 1898 ฟิลิปปินส์ตกอยู่ภายใต้การปกครองของอเมริกา แม้ว่าสเปนไม่สามารถครอบครองเขตมินดาเนา ซูลู ได้อย่างสมบูรณ์ อเมริกาสามารถที่จะรวมเอาเขตดังกล่าวไว้ได้ปกครอง การต่อต้านทำสงครามกับอเมริกาเกิดขึ้นหลายครั้ง ในปี 1899 สุลต่านแห่งซูลูยอมเซ็นสัญญา the Bates Treaty สละสิทธิของราชวงศ์ในการปกครองซูลู แม้ว่าอเมริกายังยอมรับอำนาจของสุลต่านในฐานะผู้นำทางศาสนาตราบเท่าที่สุลต่านไม่กระทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อกฎหมายที่ออกโดยอเมริกา

อย่างไรก็ตามสนธิสัญญาเบทส์ สิ้นสุดลงในเวลาอันรวดเร็วก่อนที่จะก่อให้เกิดผลอันใด อเมริกาตัดสินใจจัดระบบการปกครองของฟิลิปปินส์ใหม่เพื่อผนวกเอาการปกครองรัฐอิสลามต่างๆ เข้าไว้ภายใต้รัฐบาลของฟิลิปปินส์ จังหวัดโมโรถูกจัดตั้งขึ้นขึ้นตรงต่อรัฐบาลกลางที่มะนิลา สงครามระหว่างพวกโมโรกับรัฐบาลครั้งสำคัญที่สุด 2 ครั้งเกิดขึ้นในปี 1906 และปี 1913 จนในที่สุดในปี 1940 รัฐบาลอเมริกันจึงสามารถเลิกล้มระบบสุลต่านได้สำเร็จ และอาณาเขตของโมโรได้ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบการบริหารประเทศของฟิลิปปินส์

ภายใต้การปกครองโดยรัฐบาลอเมริกัน ‘โครงการสร้างความสนใจ’ (“policy of attraction”) ที่มีจุดมุ่งหมายที่จะ “พัฒนา” “ยกระดับความศิวิไลซ์” และ “การศึกษา” ให้กับประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งมุ่งหวังที่จะเปลี่ยนแปลงคนมุสลิมทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม เพื่อที่จะสามารถปรับตัวให้เท่าเทียมกับคนคาทอลิกที่ “ทันสมัย” และ “ศิวิไลซ์” กว่าในฐานะประชากรของประเทศฟิลิปปินส์ รัฐบาลอเมริกันริเริ่มโครงการหลายอย่างในจังหวัดโมโร เช่น การสร้างงานสาธารณะ โรงเรียน โรงพยาบาล รวมทั้งจัดระบบการศึกษาแบบสมัยใหม่ (secular education) โดยใช้ครูที่ไม่ใช่มุสลิมเป็นผู้สอนเด็กนักเรียนโมโร คนมุสลิมมองการกระทำนี้ว่าเป็นการดูถูกครูสอนศาสนาอิสลาม และปฏิเสธที่จะส่งลูกหลานไปเรียนในการศึกษาระบบใหม่นี้ ซึ่งนำไปสู่ความไม่ไว้วางใจมากขึ้น

ที่สำคัญไปกว่านั้นคือ รัฐบาลสนับสนุนให้ชาวฟิลิปปินส์ที่ไม่ใช่มุสลิมจากส่วนอื่น ๆ ของประเทศเข้าไปตั้งรกรากทำมาหากินในจังหวัดโมโร รัฐบาลให้การสนับสนุนผู้อพยพทั้งเงินทุนและที่ดินในการทำมาหากิน ลำดับต่อมารัฐบาลทำการเวนคืนที่ดินของเอกชนให้เป็นของรัฐ ชาวโมโรต้องสูญเสียที่ดินให้กับรัฐ ในปี 1919 รัฐบาลผ่อนปรนให้เอกชนที่เป็นคริสเตียนถือครองที่ดินได้ถึง 24 เอเคอร์ ในขณะที่คนที่ไม่ใช่คริสเตียนถือครองที่ดินได้เพียง 10 เอเคอร์ตามกฎหมาย 1919 นี้ที่ดินส่วนใหญ่ในมินดาเนาจึงตกอยู่กับชาวฟิลิปปินส์คริสเตียนเป็นส่วนใหญ่

รัฐยังสนับสนุนการลงทุนจากต่างประเทศในเกาะมินดาเนา มีบริษัทข้ามชาติเข้ามาทำอุตสาหกรรมเกษตรที่ต่างชาติเป็นเจ้าของและผู้ดำเนินการ ซึ่งนำไปสู่การสร้างระบบการเพาะปลูกขนาดใหญ่ (plantations) ที่ผลิตวัตถุดิบทางการเกษตร เพื่อไปป้อนโรงงานในประเทศอุตสาหกรรมต่าง ๆ เหล่านี้รวมไปถึงการทำเหมืองทองคำ ทองแดง ถ่านหิน ในบริเวณแถบนี้ดำเนินการโดยบริษัทต่างชาติเช่นกัน ผลประโยชน์เหล่านี้จากมินดาเนาเชื่อกันว่า ไม่เพียงแต่จะเพียงพอเลี้ยงคนในฟิลิปปินส์ทั้งประเทศเท่านั้น แต่รวมไปถึงผลกำไรมหาศาลให้กับบริษัทของอเมริกัน

ท้ายที่สุด กระบวนการปรับถ่ายการบริหารให้เป็นของคนฟิลิปปินส์ได้เริ่มขึ้นในปี 1920 ภายใต้นโยบายนี้ เจ้าหน้าที่ที่เป็นคาทอลิกถูกโยกย้ายเข้ามาประจำอยู่ที่มินดาเนาเพื่อเปลี่ยนการบริหารจากคนอเมริกันเป็นคนฟิลิปปินโน ผู้ว่าราชการจังหวัดในเขตมุสลิมเกือบทั้งหมดไม่ใช่คนมุสลิม ชาวมุสลิมจึงยังคงถูกปกครองโดย “เจ้าอาณานิคมภายใน” ซึ่งได้แก่ ชาวฟิลิปปินส์ที่เป็นคาทอลิกที่แตกต่างกับคนมุสลิมทั้งในเรื่องศาสนา และวัฒนธรรม รวมไปถึงระบบการเมือง การปกครอง และผู้นำ

โครงการต่าง ๆ เหล่านี้สร้างความรู้สึกลึกไม่พอใจให้กับชาวมุสลิมในมินดาเนาและซูลู เป็นอย่างมาก ทันทีก่อนได้รับเอกราชในปี 1946 ผู้นำชาวโมโรได้ยื่นบันทึกถึงรัฐบาลอเมริกันยืนยันว่ามินดาเนาและซูลูเป็นดินแดนของชาวโมโร จึงไม่สมควรที่จะรวมเข้าไว้กับการให้เอกราชของประเทศฟิลิปปินส์ เรามีกฎหมายของเราที่จะต้องได้รับการยอมรับ มีศาสนาที่ไม่ควรถูกปิดกั้นท้ายที่สุดบันทึกได้กล่าว เป็นการไม่ถูกต้องที่จะให้ชน 2 กลุ่มที่เป็นศัตรูกันอยู่ภายใต้ร่มธงเดียวกัน รัฐบาลอเมริกันปฏิเสธไม่ยอมรับข้อเสนอ

ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ชาวมุสลิมหวังจะเห็นการมีส่วนในการปกครองตนเอง แม้จะไม่ใช่เป็นประเทศเอกราช แต่สิ่งนี้ไม่ได้เกิดขึ้น ขบวนการต่อต้านของชาวมุสลิมจึงได้รับการจัดตั้งขึ้นทันทีที่ฟิลิปปินส์ได้เอกราช โดยจุดมุ่งหมายสูงสุดของขบวนการคือ จัดตั้งรัฐอิสลาม (dar-al-Islam) ในเขตมินดาเนา ซูลู ชาวมุสลิมจำนวนมากปฏิเสธที่จะเรียกตนเองว่า เป็น “ฟิลิปปินโน” เพราะพวกนี้เชื่อว่าภายใต้การปกครองของสเปน พวกเขาไม่ใช่ “ฟิลิปปินโน” เช่นเดียวกับพวกที่ยอมสยบให้กับการปกครองของสเปน

เป็นส่วนที่เห็นได้ชัดเจนว่ารากเหง้าของขบวนการแยกดินแดนอยู่บนพื้นฐานความแตกต่างทางศาสนา และวัฒนธรรมระหว่างคาทอลิกทางเหนือ และมุสลิมภาคใต้ อย่างไรก็ตาม ถ้าพิจารณาความแตกต่างทางศาสนาและวัฒนธรรมหาได้เป็นบ่อเกิดของความขัดแย้งแยกตัวทางชาติพันธุ์(separatist ethnic conflict) สาเหตุสำคัญอยู่ที่รัฐบาลอเมริกันที่สร้างสถานการณ์ที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดอัตลักษณ์ทางศาสนาและชาติพันธุ์ของชาวฟิลิปปินส์ในมุสลิมอย่างต่อเนื่อง (Transcendent ethno-religious identity) อัตลักษณ์ร่วมดังกล่าวเป็นพื้นฐานของอัตลักษณ์ของชาวโมโร (Bangsa Moro identity) ที่ก่อตัวเป็นขบวนการแบ่งแยกดินแดน การลุกขึ้นจับอาวุธต่อสู้กับสเปนเป็นไปอย่างดุเดือด และรุนแรง แต่นั่นไม่ได้เป็นการต่อต้านอย่างเป็นทางการหนึ่งเดียว อเมริกันต่างหากที่เห็นว่า พวกโมโรไม่ได้รวมตัวเป็นหนึ่งเดียว และไม่มีการศึกษา ฉะนั้นอเมริกันเชื่อว่า ชาวมุสลิมจะอยู่ในสภาพที่ตีสั้นหาก

รวมกันเข้าเป็นรัฐ ๆ หนึ่งของฟิลิปปินส์ อเมริกันจึงทุ่มเทความพยายามที่พัฒนาสารพัดโครงการ เพื่อพัฒนาเขตของชาวโมโร ทำให้ชาวโมโรที่ต่อต้านการพัฒนาเข้มแข็งขึ้นและเป็นหนึ่งเดียวร่วมกันเป็นฐานของขบวนการแยกดินแดนชาวมุสลิมในเขตมินดาเนา-ซูลูของฟิลิปปินส์

พลวัตรของขบวนการ

แทนที่จะแสดงความห่วงใยและยอมรับข้อเรียกร้องบางอย่างของชาวมุสลิม รัฐบาลฟิลิปปินส์หลังได้เอกราช ยังคงดำเนินนโยบายตามแบบเจ้าอาณานิคม เป็นต้นว่า อพยพโยกย้ายผู้คนจากเขตที่ยากจนหรือเขตที่มีความไม่สงบทางการเมืองจากภาคเหนือและภาคกลางลงมาทางใต้ในเขตมินดาเนา-ซูลูที่เป็นเขตที่อุดมสมบูรณ์ และมีประชากรน้อย จนถึงทศวรรษ 1960 ชาวมุสลิมในเกาะมินดาเนา (ชาวโมโร) ได้กลายเป็นชนกลุ่มน้อย เนื่องจากการหลั่งไหลเข้ามาของชาวคาทอลิกจากส่วนอื่น ๆ ของประเทศ

การเคลื่อนย้ายของคนจากภายนอก ทำให้เกิดความไม่ลงรอยกันระหว่างพวกคาทอลิกที่เข้ามาอยู่ใหม่และชาวมุสลิมโมโร รัฐบาลได้ให้ความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ให้กับผู้อพยพที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานที่เป็นคาทอลิก การจัดสรรปันส่วนเป็นไปอย่างไม่ยุติธรรม ความช่วยเหลือที่คาทอลิกได้รับอยู่ในอัตราส่วนที่สูงกว่าชาวมุสลิมพื้นเมือง พวกคาทอลิกสามารถตั้งตัวได้ในเวลาอันรวดเร็ว และสามารถเชื่อมโยงกับชาวคาทอลิกในเขตอื่น ๆ ของประเทศโดยเส้นทางคมนาคม และการสื่อสารที่พัฒนาขึ้น ในขณะที่ชุมชนของชาวมุสลิมมักอยู่ห่างไกลและโดดเดี่ยว ขาดเส้นทางคมนาคมติดต่อกับภายนอก

ในทศวรรษที่ 1960 รัฐบาลมาร์คอส ได้ผ่านกฎหมายเวนคืนที่ดินที่เป็นของชาวมุสลิมตามประเพณี เพื่อจัดตั้งชุมชนใหม่ และเพื่อขยายการเกษตร ซึ่งหมายความว่า ชาวมุสลิมต้องเสียที่ดินตามประเพณี ให้กับชาวคาทอลิกที่เข้ามาจัดตั้งชุมชน การปะทะกันโดยใช้กำลังระหว่างชาวคาทอลิกและมุสลิมเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นประจำในเขตอาณานิคมนี้ เหตุการณ์ที่สำคัญที่สุดคือ “การฆ่าหมู่จาไบดา” (Jabaidah massacre) ที่เกิดขึ้นในเดือนมีนาคม 1968 กองทัพถูกกล่าวหาว่าสังหารกลุ่มชาวมุสลิมโดยการใส่กัญไจมภายใต้ชื่อ “จาไบดา” ภายใต้รัฐบาลมาร์คอส กองทัพได้สั่งการให้หน่วยจู่โจมนี้ทำการปลุกระดมเพื่อสร้างความวุ่นวายขึ้นระหว่างประชาชนในซาบาห์ และบอร์เนียวเหนือ เพื่อหาเหตุที่จะผนวกเอาดินแดนทั้ง 2 นี้ ชาวโมโรปฏิเสธจึงถูกสังหารหมู่ในข้อหาก่อการจลาจล ความไม่พอใจของชาวมุสลิมถึงขีดจำกัด และได้ลุกฮือจัดตั้งองค์กรขึ้น รัฐบาลได้ทำ

การสืบสวนหาข้อเท็จจริง แต่ไม่มีการตั้งข้อหาใด ๆ จากนั้นศาลทหารได้ทำการไต่สวนทหารที่เกี่ยวข้องในค่ายจาบายาห์ในข้อหากระทำความผิด ท้ายสุดศาลทหารได้ตัดสินให้ผู้ต้องสงสัยพ้นจากข้อกล่าวหา

ความรู้สึกเครียดแค้นแพร่กระจายทั่วไปในหมู่ชาวมุสลิม องค์การมุสลิมหลายองค์กรกล่าวหารัฐบาลเป็นผู้วางแผนเบื้องหลังการสังหารหมู่ชาวมุสลิม การประท้วงแพร่ขยายโดยเฉพาะในมินดาเนา ได้มีการจัดตั้งขบวนการเรียกร้องเอกราชของมุสลิม (the Muslim (Mindanao) Independence Movement-MIM) ขึ้นในปี 1968 โดยมีเป้าหมายที่การได้รับเอกราชจากการปกครองของฟิลิปปินส์

รัฐบาลฟิลิปปินส์และบรรดาผู้นำชาวคาทอลิกทำหายคำประกาศของ MIM ในการเรียกร้องเอกราช ได้มีการจัดตั้งหน่วยต่อต้านชาวโมโรคือ ของขบวนการ ILAGA เป้าหมายหลักคือการต่อต้านชาวมุสลิมและกิจกรรมที่ร้ายแรงโดยการกระทำของขบวนการดังกล่าวเกิดขึ้นในการสังหารชาวมุสลิมกว่า 70 คน ในมัสยิดแห่งหนึ่งทางเหนือของ Cotabato ในวันที่ 19 มิถุนายน 1971 เพื่อแก้ไขสถานการณ์ รัฐบาลได้ตั้งผู้นำสำคัญของ MIM ให้การบริหารจังหวัด เรื่องนี้สร้างความไม่พอใจให้กับนักรบเยาวชนมุสลิมของ MIM ภายใต้การนำของ Nur Misuari นักศึกษาจากมหาวิทยาลัย คนหนุ่มเหล่านี้ประกาศแยกตัวจาก MIM และจัดตั้ง Moro National Liberation Front (MNLF) ขึ้นมาอีกขบวนการหนึ่ง

เป้าหมายสำคัญของ MNLF คือ การปลดปล่อย Moro ให้เป็นอิสระ ขบวนการ MNLF ดึงดูดชาวมุสลิมเข้าร่วมในขบวนการจำนวนมากโดยอ้างการทำสงคราม Jihad MNLF ให้ตั้งกองกำลังติดอาวุธ BMA หรือ Bangsa Moro Army ประกอบด้วย นักบวชหนุ่มชาวมุสลิมทำสงครามกองโจรกับรัฐบาลฟิลิปปินส์ Nur Misuari เป็นผู้นำที่มีความสามารถทำให้ MNLF เข้มแข็งขึ้น อย่างไรก็ตาม ผู้นำที่อาวุโสชาวมุสลิม (datus) ไม่พอใจผู้นำรุ่นหนุ่มจนเกิดความขัดแย้งขึ้น ในขณะที่ datu ต้องการการปกครองตัวเองภายใต้การนำของมุสลิมอาวุโส แต่สำหรับคนหนุ่ม พวกเขาต้องการเป็นผู้นำเช่นกัน ขบวนการ MNLF ประสบความสำเร็จในการเป็นผู้นำแทนพวก datu และดึงดูดให้เยาวชนมุสลิมจำนวนมากเข้าร่วมขบวนการ MNLF ได้ขยายการปฏิบัติการออกไปในวงกว้างไปทั่วทั้งมินดาเนาและซูลู ความรุนแรงเป็นเรื่องเกิดขึ้นทั่วไป จนในที่สุด มาร์คอสได้ประกาศใช้กฎอัยการศึกในปี 1972

แต่การประกาศกฎอัยการศึก มีผลเสียหลายประการ ประการแรกเป็นการตอกย้ำอำนาจของผู้นำชาวคริสเตียน โดยเฉพาะครอบครัวและบริวารแคว้นของมาร์คอสเอง ประการที่สอง หมายถึงทางแพร่งระหว่างทางเลือกของชาวมุสลิมที่จะอยู่ภายใต้การนำของฝ่ายรัฐบาล กับการต่อต้านและทำการปฏิวัติ ประการที่สาม เป็นการผลักดันให้มุสลิมสายกลาง รวมทั้งผู้ที่ได้ประโยชน์จากการณ์ของความรุนแรงหันเข้าร่วมกับขบวนการของมุสลิมที่ต้องการเปลี่ยนแปลงแบบถอนรากถอนโคน

ฝ่าย MNLF ตอบโต้การประกาศกฎอัยการศึกด้วยเงื่อนไข 4 ประการสำหรับการสงบศึกคือ 1) ให้ถอนกำลังทหารทั้งหมดออกจากภาคใต้ 2) คืนที่ดินทั้งหมดให้แก่ชาวโมโร 3) ประกาศใช้กฎหมายและขนบประเพณีตามศาสนาอิสลามในเขตมุสลิม 4) ให้มีการปกครองตนเองของชาวมุสลิม

ในขณะเดียวกัน MNLF ได้จัดตั้งหน่วยประชาสัมพันธ์สำหรับมุสลิมนอกประเทศ พวกเขาสามารถเรียกร้องการสนับสนุนจาก OIC (องค์กรมุสลิมระหว่างประเทศ) จนกระทั่งประเทศมุสลิมต่าง ๆ ในตะวันออกกลางร่วมกันส่งสาส์นแสดงความเป็นห่วงชาวมุสลิมในฟิลิปปินส์ เรียกร้องให้รัฐบาลฟิลิปปินส์ปกป้องชีวิตชาวมุสลิมและรับผู้อพยพชาวมุสลิมกลับเข้าประเทศ จนกระทั่งลิเบีย ซาอุดีอาระเบีย ซินคัล และโซมาเลีย ได้ส่งตัวแทนเข้าเจรจากับรัฐบาลฟิลิปปินส์ อย่างเป็นทางการในปี 1973

การสร้างความเป็นนานาชาติของการก่อการร้ายของ MNLF ทำให้ MNLF สามารถได้รับการยอมรับในวงการระหว่างประเทศในโลกมุสลิม ภายใต้การกดดันจาก OIC ได้มีการลงนามใน Tripoli Agreement ระหว่างรัฐบาลฟิลิปปินส์ และ MNLF ในฐานะตัวแทนของชาวโมโรในเดือนธันวาคม 1976 ข้อตกลงทริโพลิให้อำนาจในการปกครองตนเองของชาวมุสลิมใน 13 จังหวัด และ 9 เมือง รัฐบาลฟิลิปปินส์ และ MNLF ยอมรับในเงื่อนไขเพื่อแลกกับการแยกตัวเป็นเอกราชของพวก Bangsa Moro

อย่างไรก็ตาม Marcos หลังจากข้อตกลงทริโพลิ ถือว่า การได้การปกครองตนเองของจังหวัด และเมืองต่าง ๆ เป็นเรื่องการเมืองภายในของฟิลิปปินส์ และจะต้องมีการลงประชามติของประชาชนในจังหวัดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง MNLF ประท้วง เพราะถ้าเป็นอย่างรัฐบาลเรียกร้อง พวก MNLF ไม่มีหวังในชัยชนะ โดยเหตุที่เมืองและนครต่าง ๆ ดังกล่าว มีเพียง 2-3 เมืองเท่านั้นที่มีคน

มุสลิมเป็นชนกลุ่มใหญ่ นอกนั้นประชากรส่วนใหญ่ของจังหวัดหรือเมืองเป็นชาวคริสเตียน การสู้รบจึงดำเนินต่อไปในปี 1977 Nur Misuari ผู้นำ MNLF ลี้ภัยไปอยู่ตะวันออกกลาง

ความล้มเหลวของข้อตกลง Tripoli ลดความสำคัญของผู้นำและสร้างความแตกแยกภายใน พวกคนหนุ่มที่ได้รับการศึกษาทางศาสนาเห็นว่า Nur Misuari เป็นนักปฏิรูปทางโลก ซึ่งเท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้กับผู้นำด้านการต่างประเทศของ MNLF คือ Hashim Salamat ผู้นำอันดับสองได้ก้าวขึ้นมามีอำนาจแทน Salamat กล่าวหา Misuari ในข้อหาคอร์รัปชัน เป็นคอมมิวนิสต์ และบกพร่องในความเป็นผู้นำ Salamat อ้างความแตกต่างขององค์กรที่เขาจัดตั้งขึ้นใหม่คือ Moro Islamic Liberation Front (MILF) ว่าต่างจาก MNLF ที่เป่าประสังข์สำคัญคือ การปลดปล่อยแผ่นดินของมุสลิม ต้องการจัดตั้งระบบการปกครองแบบมุสลิม (Islamic political system) ที่จะเป็นไปได้ก็โดยการทำให้ “Da” wah Tarbiyyah และ Jihad ทັນใดนั่นเอง การแตกแยกเกิดขึ้นโดยกลุ่มหัวรุนแรงภายใต้การนำของ Abdal Razzak Jan Jalani ได้จัดตั้งกลุ่ม Abu Sayyaf ที่กระทำการ “ก่อการร้าย” เช่น วางระเบิด จับตัวประกัน ปล้นฆ่า โดยไม่คำนึงชีวิตของผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องโดยรวม ทั้งสามกลุ่มก็ยังคงปฏิบัติการต่อต้านรัฐบาลโดยการทำสงครามกองโจรอยู่ในสมัยรัฐบาลมาร์คอส

ในกลางทศวรรษ 1980 Corazon Aquino ประกาศตัวขึ้นชิงตำแหน่งประธานาธิบดีฟิลิปปินส์แข่งกับ Marcos และได้รับการสนับสนุนจากชาวมุสลิมจำนวนมาก Aquino ได้ให้สัญญาว่าจะให้การปกครองตนเองแก่กลุ่มมุสลิม หากได้รับการเลือกตั้ง ภายหลังได้เป็นประธานาธิบดี Aquino ได้ประกาศจัดตั้ง Autonomons Regions in Muslim Mindanao หรือ ARMM พวก MNLF แสดงความไม่พอใจเพราะเขตปกครองตนเองมีเพียง 4 จังหวัด ไม่ใช่ 13 จังหวัด และ 9 เมือง ดังที่ปรากฏในข้อตกลง Tripoli

รัฐบาล Aquino ไม่สามารถทำอะไรได้มาก เพราะจังหวัดที่มีชาวมุสลิมเป็นส่วนใหญ่มีเพียง 3 จังหวัด และทหารเองก็แสดงความไม่พอใจต่อรัฐบาลที่แสดงความเห็นใจต่อ Misuari ในทางปฏิบัติจึงไม่มีอะไรก้าวหน้านัก การต่อต้านรัฐบาลยังคงดำเนินต่อไป

จนกระทั่ง ประธานาธิบดี Fidel Ramos ได้ขึ้นเป็นประธานาธิบดีในปี 1992 การเจรจาระหว่างรัฐบาลกับกลุ่ม MNLF ได้เกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง คราวนี้ Misuari ประสบความสำเร็จ รัฐบาลยอมเซ็นสัญญาให้โครงการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมในมินดาเนาทั้งหมดอยู่ภายใต้การดูแล

ของ Misuari และ Misuari ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ว่าราชการจังหวัด ความสงบสุขได้เกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่งในปี 1996

อย่างไรก็ตาม ฝ่ายของ MILF ภายใต้การนำของ Salamat ไม่ยอมรับข้อตกลงดังกล่าว โดยถือว่าเอกราชเท่านั้นที่เป็นสิ่งสูงสุดที่ชาวโมโรต้องการ ไม่ใช่สิทธิในการปกครองตนเอง Salamat ต้องการเอกราช และความเป็นรัฐอิสลาม (Islamic state) โดยเหตุนี้ MILF ยังคงดำเนินการสู้รบต่อต้านรัฐบาล Ramos อยู่ต่อไป

ในปี 1997 ประธานาธิบดี Ramos ให้แสดงความจริงใจในการจะเปิดการเจรจากับฝ่าย MILF โดยสัญญาว่า การพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจของชาวพื้นเมืองมุสลิมจะเป็นเงื่อนไขและในกระบวนการทางกฎหมาย เช่น การให้ความเคารพในแผ่นดินและวัฒนธรรมของชาวมุสลิมที่เป็นชนกลุ่มน้อย MILF ปฏิเสธโดยกล่าวว่า รัฐต้องการให้เขตมุสลิมเป็นเพียงรัฐในอาณัติของรัฐบาลฟิลิปปินส์ การเจรจาเข้าสู่จุดจบ MILF เรียกร้องให้มีการถอนกำลังทหารทั้งหมดออกจากมินดาเนา ก่อนที่การประกาศหยุดยิงจะเป็นที่ยอมรับ รัฐบาลกล่าวหาว่า MILF ว่ากำลังเรียกร้องในสิ่งที่ไปไม่ได้ และทหารจำต้องทำหน้าที่ของตน ประธานาธิบดี Ramos ไม่ได้เลิกล้มความพยายามโดยการเสนอโครงการพิจารณาต่าง ๆ เช่น ถนน เขื่อน โดยอาศัยผู้รับเหมาชาวมุสลิมในมินดาเนา ทั้งสองฝ่ายต่างเริ่มความหวังใหม่ว่า การเจรจาข้อตกลงจะได้ข้อยุติเพื่อสันติภาพในมินดาเนาเร็ววัน

ในปี 1998 Estrada ได้เป็นประธานาธิบดีได้ยืนยันที่จะให้มีการเจรจาต่อไปเพื่อยุติการสู้รบและสร้างสันติภาพในมินดาเนา การเจรจาหยุดชะงักเมื่อฝ่าย MILF เรียกร้องให้เปิดการเจรจาในมาเลเชีย อินโดนีเซีย หรือ ลิเบีย ในขณะที่ฝ่ายรัฐบาลถือว่า การเจรจาเป็นเรื่องภายในของฟิลิปปินส์ โดยเหตุนี้ แม้จะมีความพยายามต่าง ๆ เพื่อยุติปัญหา ไม่มีอะไรเกิดขึ้นอย่างแท้จริง ยิ่งไปกว่านั้น การปฏิบัติการของกบฏ Abu Sayyaf ในการลักพาตัวประกันชาวต่างประเทศทำให้เกิดความตึงเครียดขึ้นเอง ประธานาธิบดี Ramos ได้ให้ความเห็นว่า คงต้องใช้ระยะเวลาอีกนานในการที่จะแก้ไขปัญหา การแก้ปัญหาความขัดแย้งที่ดำเนินมากกว่า 26 ปี

การจัดการความขัดแย้ง

ประชากรชาวมุสลิมในฟิลิปปินส์ต้องพบกับภาวะที่ยุงยากในช่วงยุคอาณานิคม การรุกรานของสเปนและอเมริกันในเขตมินดาเนา และซูลู เป็นต้นกำเนิดของ “ตัวแบบของการควบคุม” (“control model”) ที่เจ้าอาณานิคมทั้งสองใช้ในการบังคับกดขี่ชาวมุสลิมทางใต้ การครอบงำของเจ้าอาณานิคมตะวันตกเป็นสาเหตุของความเลื่อมล้ำทางสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนมุสลิม และทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ที่ทำให้ทราบถึงอัตลักษณ์ที่แตกต่างกันระหว่างคาทอลิกและมุสลิมในฟิลิปปินส์

ชาวมุสลิมต่อต้านนโยบายของรัฐบาลอเมริกันในอันที่จะผนวกเอาดินแดนของชาวโมโรเข้าไว้กับประเทศฟิลิปปินส์ Haji Abdul Kamid Bogabong ผู้นำทางศาสนาได้ส่งสาส์นถึงประธานาธิบดี Roosevelt ใจความตอนหนึ่งว่า การปฏิบัติกิจทางศาสนาอิสลามเป็นสิ่งที่ต้องให้ความเคารพ เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นภาระกิจของมุสลิม....หากปราศจากศาสนา (อิสลาม) ของเราก็เท่ากับว่าเราไร้ชีวิตแล้ว รัฐบาลอเมริกันยังคงดำเนินการตามแผนต่อไป การปะทะกันด้วยอาวุธจึงเกิดขึ้นในหลายพื้นที่ในเกาะมินดาเนา รัฐบาลอเมริกันได้ปฏิเสธสิทธิหลาย ๆ อย่างของชาวโมโร โดยอ้างถึงเรื่องประเพณีของระบบสังคมของชาวโมโร โครงการทางสังคมและเศรษฐกิจที่วางไว้ เพื่อช่วยเหลือชาวมุสลิมก็ถูกยกเลิกหรือจำกัดลง ทั้งหมดนำไปสู่ความรุนแรงระหว่างมุสลิมและรัฐบาลของฟิลิปปินส์ในช่วงปี 1936-1941

หลังจากฟิลิปปินส์ได้รับเอกราช ก่อนที่เหตุการณ์รุนแรงจะบานปลาย รัฐบาลฟิลิปปินส์ได้จัดตั้งคณะกรรมการบูรณาการแห่งชาติ (the Commission on National Integration) ในปี 1957 มีหน้าที่ที่จะเสริมสร้าง “ขวัญและกำลังใจตลอดจนประโยชน์ทั้งทางวัตถุสิ่งของและทางการเมือง” ให้แก่ชาวฟิลิปปินโนที่ไม่ใช่คริสเตียน โดยเหตุนี้ มหาวิทยาลัยแห่งรัฐมินดาเนา (the Mindanao State University) ได้ถูกตั้งขึ้นที่เมืองมาราวิ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งได้มีการจัดสรรทุนสำหรับนักศึกษามุสลิมถึง 8,300 คน ในระหว่างปี 1958-67 นอกจากนี้ องค์การพัฒนามินดาเนา (Mindanao Development Authority) ได้ตั้งขึ้นในปี 1961 เพื่อเร่งรัดพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจในเขตภาคใต้นี้ อย่างไรก็ตาม โครงการต่าง ๆ เหล่านี้ไม่บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้เพราะการปฏิบัติงานอย่างไม่ตรงไปตรงมา และวิกฤติการทางการเงิน

ในสมัย Marcos ความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมและคริสเตียนเริ่มเสื่อมลงไปอีก ความขัดแย้งได้กลายเป็นความรุนแรง รัฐบาล Marcos ใช้มาตรการทางทหารที่เข้มงวดและกดขี่ ปฏิบัติการทางทหาร ภายใต้ชื่อต่าง ๆ ถูกกำหนดเพื่อต่อต้านชาวมุสลิม โดยมุ่งหวังที่จะตัดกำลังและจัดตั้งรัฐบาลท้องถิ่นของฟิลิปปินส์ โครงการทางสังคมและเศรษฐกิจในหลาย ๆ ด้านเพื่อบูรณาการชาวโมโรเข้ากับสังคมฟิลิปปินส์ถูกกำหนดขึ้นแต่โดยยังคงมีการปฏิบัติการทางทหารไปด้วย ชาวมุสลิมไม่ยอมแพ้ และยังคงต่อสู้ต่อไปด้วยความเข้มข้น

รัฐบาลมาร์คอส เริ่มตระหนักว่า การที่จะแก้ปัญหามินดาเนา นโยบายที่สร้างสรรค์เป็นสิ่งที่ไม่ได้ เพราะเหตุผลคือ 1) การยอมรับข้อเรียกร้องทางวัฒนธรรม และเศรษฐกิจของชาวมุสลิมเป็นสิ่งที่ช่วยให้กำลังทางการเมืองของ MNLF อ่อนลง ประการที่สอง เป็นเรื่องของ “หน้าตา” และชื่อเสียงของมาร์คอส และรัฐบาลที่จะอ้างความสำเร็จในการจัดตั้ง “สังคมใหม่” (New Society) การช่วยเหลือใด ๆ ก็เพื่อรักษาภาพพจน์และชื่อเสียงของรัฐทั้งสิ้น ประการที่ 3 การเข้ามาเกี่ยวข้องของรัฐบาลกับชาวมุสลิม ทำให้รัฐบาลต้องคิดหนัก ไม่ว่าในเรื่องของน้ำมันในประเทศ และรายได้จากการทำงานของแรงงานฟิลิปปินส์ในตะวันออกกลาง เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ของฟิลิปปินส์ที่อาหรับมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายภายในของประเทศ

ประธานาธิบดี มาร์คอส ออกไปเยี่ยมเยือนชนพื้นเมืองในภูมิภาคเหล่านั้น นอกจากนี้ ก็ได้ออกกฎหมายประกาศ คำสั่ง และอื่น ๆ โดยตรงต่อกลุ่มกบฏโมโรกลุ่มต่าง ๆ จุดประสงค์ก็เพื่อ a) ยกเลิกข้อจำกัดต่าง ๆ ในการซื้อขายแลกเปลี่ยนตามประเพณี b) ประกาศนิรโทษกรรมพวกกบฏ c) ประกาศให้วันฉลองทางศาสนาอิสลามเป็นวันหยุดราชการ d) จัดตั้ง Institute of Islamic Studies e) อนุญาตให้ใช้ภาษาอาหรับเป็นภาษาที่ใช้สอนในโรงเรียนสอนศาสนา (Madaris) และ f) อนุญาตให้ชาวมุสลิมมีสิทธิในที่ดินของบรรพบุรุษ นอกจากนี้กำลังมีการจัดตั้งโครงการสวัสดิการฟื้นฟูและการพัฒนาต่าง ๆ เฉพาะชาวมุสลิมในเขตมินดาเนาและซูลู เช่น การฟื้นฟูสุขภาพจิตและร่างกายของชาวมุสลิมที่ได้รับจากการสู้รบกับฝ่ายรัฐบาล การสร้างถนนเชื่อมเขตแดนต่างๆ การให้การศึกษาก่อนพื้นฐาน สุขอนามัย เป็นต้น

ในการที่จะผนวกเอาคุณลักษณะที่พึงปรารถนาตามศาสนาอิสลามเกี่ยวกับสังคมและเศรษฐกิจ เช่น การจัดตั้งธนาคารอิสลามที่ยึดหลักศาสนา เช่น ไม่มีดอกเบี้ย หรือการให้สวัสดิการโครงการออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการและการพัฒนาของชาวมุสลิม และโครงการออมทรัพย์เพื่อการแสวงบุญตามพิธีฮัจ (haj) ของชาวมุสลิมที่เม็กซิโก นอกจากนี้ก็มีการยอมรับกฎหมายอิสลามบาง

ประการเข้าเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายของรัฐ มีการจัดตั้งกระทรวงกิจการมุสลิมในปี 1981 มี หมายเพื่อรวมชาวมุสลิมเข้าไว้ในรัฐโดยคงความเชื่อ ขนบธรรมเนียม และสถาบันตามอิสลามไว้ การปฏิรูปที่ดินให้ชาวมุสลิมพื้นเมืองมีสิทธิถือครองที่ดินของบรรพบุรุษ มีการจัดสรรปันส่วนที่ดิน ให้แก่ชาวมุสลิมยากจน และสุดท้ายมีการตั้งสภาที่ปรึกษา ประกอบด้วยผู้อาวุโสชาวมุสลิมที่เป็นผู้นำ เช่น อดีตสุลต่าน สมาชิกสภาองเกรส นักการทูต และอดีตนายทหารชั้นผู้ใหญ่ในกองทัพ เป็นต้น

นอกจากจะเผชิญกับความรุนแรงในประเทศแล้ว ทางด้านการต่างประเทศประธานาธิบดี มาร์คอสยังต้องดำเนินการเกี่ยวกับเรื่องนี้กับประเทศมุสลิมต่างๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น การสร้าง สัมพันธไมตรีทางการทูตกับประเทศมุสลิม การโจมตีอิสราเอลเกี่ยวกับเรื่องปาเลสไตน์ การส่งข้าราชการผู้ใหญ่ไปเพื่อเจรจาประสาสัมพันธเกี่ยวกับเรื่องภายในประเทศ นางมาร์คอส ภรรยา ประธานาธิบดีมีบทบาทสำคัญในเรื่องนี้ด้วย เริ่มแต่ปี 1975 เมื่อความขัดแย้งเกี่ยวกับการแบ่งแยก ดินแดนขึ้นถึงขีดสุด นางมาร์คอสไปเยือนประเทศอียิปต์ และเข้าพบเจรจากับประธานาธิบดีชาติ ศรัณย์ สัมพันธไมตรีให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น นอกจากนี้ เธอยังได้ไปเยือนประเทศอัลจีเรีย ลิเบีย และ ได้เข้าพบประธานาธิบดีกาดดาฟี ซึ่งการพบปะและเจรจาต่าง ๆ เหล่านี้ นำไปสู่ข้อตกลงที่ทริโพลิ (Tripoli Agreement)

ปฏิบัติทางการทูตของนางมาร์คอสประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี บรรดาผู้นำของประเทศ มุสลิมเดินทางเข้าสู่ประเทศฟิลิปปินส์เพื่อแสดงถึงสัมพันธไมตรีที่ดีต่อกัน เช่น การเสด็จเยือนของ กษัตริย์สุซเซน มาดามชาดัต ซิอับดุลลาห์แห่งซาอุดีอาระเบีย เป็นต้น โดยเหตุผลนี้ทำให้การ สนับสนุนจากต่างประเทศของกลุ่ม MNLF อ่อนลง Misuari พยายามแก้ไขสถานการณ์ แต่ล้มเหลว โดยเฉพาะเมื่อมีข่าวว่า Misuari ได้ติดต่ออย่างลับ ๆ กับผู้นำขององค์กรเยาวชนคอมมิวนิสต์สากลที่ มอลต้า ประเทศมุสลิมส่วนใหญ่เลิกให้การสนับสนุน Misuari

ขณะเดียวกัน ประธานาธิบดีมาร์คอสก็ทราบถึงจุดอ่อนเกี่ยวกับความแตกแยกระหว่างผู้นำ อาวุโส และผู้นำรุ่นใหม่ในกลุ่ม MNLF กลุ่มผู้อาวุโสหันมายอมรับและสนับสนุนโครงการพัฒนา ทางสังคมและเศรษฐกิจของรัฐบาล Misuari เริ่มถูกโคกเคี้ยวและถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้นำที่อ่อนแอ ไม่ สามารถตัดสินใจ จนในที่สุด ซาลามัต (Salamat) ได้แยกตัวออกมาตั้งขบวนการ MILF ดังกล่าวแล้ว

ในท้ายที่สุด มาตรการทั้งหลายของรัฐบาลล้มเหลวในอันที่จะแก้ไขความขัดแย้ง โดยเหตุที่ว่า การดำเนินโครงการต่าง ๆ ไม่สามารถสร้างสมดุลย์ทางสังคมและเศรษฐกิจที่เป็นผลมาจากการละเลย และการเลือกปฏิบัติที่มีต่อชาวมุสลิมเป็นเวลานานให้กลับคืนมาได้ โครงการพัฒนาภาคใต้ของฟิลิปปินส์ถูกกำหนดโดยคนที่ไม่ใช่มุสลิม ชาวมุสลิมไม่ยอมรับแม้แต่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกิจการมุสลิม ศาลอิสลามหาได้เป็นไปอย่างเต็มรูปแบบ การปฏิรูปที่ดินล้มเหลว โครงการของรัฐรวมทั้งบริษัทข้ามชาติครอบครองที่ดินที่เป็นของชาวมุสลิมเป็นส่วนใหญ่ ชาวมุสลิมปฏิเสธการพัฒนาต่าง ๆ โดยเหตุที่ว่า พวกเขาหาได้มีส่วนร่วมในการดำเนินการ และในผลประโยชน์ที่พึงได้ เพราะเขายังคงเป็นคนมุสลิม (ที่ถูกเลือกปฏิบัติและกีดกัน)

การจัดตั้งเขตการปกครองอิสระก็ไม่ประสบผลสำเร็จ รัฐบาลยังคงคุมอำนาจการบริหารส่วนใหญ่ไว้ ผู้ว่าราชการมียอำนาจจำกัดเท่าที่รัฐบาลจะอนุมัติ การดำเนินการบริหารการเงินก็เช่นเดียวกัน อำนาจแท้จริงยังอยู่ที่กระทรวงการคลังของรัฐ กระบวนการฟื้นฟูต่าง ๆ ของรัฐถูกมองว่ามีจุดมุ่งหมายที่จะผสมกลมกลืนชาวมุสลิม โครงการสร้างชาติฟิลิปปินส์ที่มีลักษณะร่วมเป็นหนึ่งในเดียวเป็นเรื่องที่มุสลิมโมโรได้ปฏิเสธไม่ยอมรับและต่อสู้มานานนับศตวรรษ โดยความกลัวว่าจะสูญเสียอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมของตนไป

ยุคหลังมาร์คอส ประธานาธิบดีอาควิโนได้เสนอให้สิทธิในการปกครองตนเอง แต่ชาวมุสลิมไม่ยอมรับข้อเสนอดังกล่าว ในสมัยประธานาธิบดีรามอส รัฐบาลได้ข้อตกลงกับ MNLF ให้สิทธิในการปกครองตนเองกับ MNLF อย่างไรก็ดีตาม MILF ซึ่งเป็นขบวนการที่แข็งแกร่งกว่า MNLF ต้องการมากกว่านั้นคือ ต้องการเอกราชจากฟิลิปปินส์ MILF จึงไม่ยอมรับข้อตกลงและดำเนินการต่อสู้ด้วยอาวุธต่อไป

สมัยประธานาธิบดีเอสตราด้า แม้การเจรจากับ MILF จะยังคงมีอยู่ โดยเจ้าหน้าที่ระดับสูงของรัฐบาลให้การสนับสนุน โดยเฉพาะอดีตประธานาธิบดีรามอสยังเห็นว่า การเจรจาเป็นช่องทางเดียวที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาคความเดือดร้อนและการสู้รบในเกาะมินดาเนา อย่างไรก็ดีตาม การต่อสู้กลับรุนแรงขึ้น MILF ถอนตัวออกจากการเจรจาเพื่อสันติภาพในปี 2000 แม้ว่า เอสตราด้าเสนอริโทษกรรมแก่หัวหน้ากลุ่มกบฏ เพื่อเปิดการเจรจาเพื่อสันติภาพใหม่ แต่ MILF ไม่สนใจ โดยเหตุที่เอสตราด้าไม่ให้คำมั่นสัญญาใด ๆ ที่จะให้เอกราชแก่มินดาเนา เว้นแต่การให้อิสระในการปกครองตนเองเท่านั้น

ในช่วงครึ่งหลังของปี 2000 การสู้รบกลับทวีความรุนแรงขึ้นในเขตมินดาเนาและซูลู โดยเฉพาะการก่อการร้ายของกลุ่ม Abu Sayyaf โดยการวางระเบิด จับกุมตัวประกัน และการสังหารชาวต่างประเทศ ในเดือนพฤษภาคม 2000 กลุ่ม Abu Sayyaf ได้จับกุมตัวประกันชาวต่างประเทศจำนวน 21 คน รัฐบาลตัดสินใจยอมเสียเงินเพื่อไถ่ตัวประกัน การวิพากษ์วิจารณ์เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางว่า รัฐบาลทำให้ฝ่ายกบฏถือเป็นจุดอ่อนของรัฐบาล และจะใช้วิธีการดังกล่าวเพื่อบีบบังคับรัฐบาลอีกต่อไป

กลางปี 20001 ประธานาธิบดีอาโรโยได้แสดงความเต็มใจที่จะเปิดการเจรจากับฝ่าย MILF การเจรจาระหว่างฝ่ายรัฐบาลกับ MILF จัดขึ้นที่มาเลเซียหลายครั้ง ทั้งสองฝ่ายหลีกเลี่ยงที่จะสรุปผล เพียงแต่กล่าวอย่างกว้าง ๆ ว่า การเจรจายังจะต้องทำต่อไป การหวังผลไม่เพียงแต่การหยุดยิง การลงนามในสัญญาใด ๆ จะยังไม่เกิดขึ้น ผลระยะยาวที่ต้องการคือ สันติภาพในภูมิภาคนี้

ผลกระทบของสงครามต่อผู้กับการก่อการร้าย

ปี 2001 นิमितหมายที่เกิดขึ้นคือ การตกลงร่วมมือกันระหว่างขบวนการ MNLF และ MILF ซึ่งหมายถึง การโค่นล้มกลุ่มหัวรุนแรง Abu Sayyaf ออกไป อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์ก่อการร้าย 11 กันยายน ในอเมริกา ทำให้เกิดความตึงเครียดขึ้นมาอีกครั้ง ในฟิลิปปินส์ ทหารอเมริกัน 660 นาย บุกเข้าช่วยตัวประกันที่ถูกจับกุมโดยกลุ่มกบฏ Abu Sayyaf ทางภาคใต้ของฟิลิปปินส์ และกล่าวหาว่า บริเวณแถบนี้เป็นที่ซ่อนสมุขของคณของ Al Qaeda และกลุ่มมุสลิมหัวรุนแรงอื่น ๆ รัฐบาลฟิลิปปินส์แสดงความแข็งแกร่งอีกครั้งหนึ่ง กองทัพกล่าวหาขบวนการ MILF ละเมิดการเจรจาและให้การสนับสนุนกลุ่ม Abu Sayyaf

กลุ่มแยกดินแดนมุสลิม รวมทั้งชาวฟิลิปปินโนโจมิติการเข้ามาของกองทัพอเมริกันในแผ่นดินฟิลิปปินส์เป็นเสมือนการบุกรุกและจะมีผลทำให้เกิดอัฟกานิสถานแห่งที่สองขึ้น สหรัฐ อเมริกา นำการก่อการร้ายเข้ามาในฟิลิปปินส์ และดินแดนในภูมิภาคแถบนี้ ประธานาธิบดีอาโรโย หวังพึ่งรัฐบาลอเมริกันเพื่อรักษาสถานการณ์ของรัฐบาลแลกกับการสนับสนุนการคงอยู่ของทหารอเมริกันในฟิลิปปินส์

ประธานาธิบดีอาโรโยได้แถลงตอบได้ว่า การคงอยู่ของทหารอเมริกันเป็นไปเพื่อการฝึกของทหารในกองทัพ ไม่ใช่เพื่อปฏิบัติการต่อสู้กับกลุ่มกบฏ เหตุผลสองประการที่นางอาโรโยมี

สำหรับการแถลงการณ์คือ ประการแรก ภายใต้รัฐธรรมนูญฟิลิปปินส์กองทัพต่างชาติถูกห้ามปฏิบัติการในแผ่นดินฟิลิปปินส์ ประการที่สอง อเมริกาได้เข้ามาพัวพันกับกิจการภายในของฟิลิปปินส์มาโดยตลอด ฉะนั้น การปฏิบัติการทางทหารของอเมริกาเป็นสิ่งชั่วร้ายที่ทำให้เกิดการต่อต้านได้ไม่ยากโดยทั่วไป ปฏิบัติการต่อต้านก่อการร้ายในฟิลิปปินส์ทำให้เกิดความวิตกไปทั่วว่า จะเป็นสาเหตุที่ทำให้การก่อการร้ายระบอบไปทั่วทั้งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้

ในต้นปี 2002 ความหวังว่าการปฏิบัติการทางทหารของอเมริกาจะช่วยให้การปล่อยตัวประกันมิชชันนารีชาวอเมริกัน 2 คนที่ถูกจับโดยกลุ่ม Abu Yassaf จะสำเร็จลงได้และจะเป็นการป้องกันการลุกลามของการก่อการร้ายในภูมิภาคนี้ เหตุการณ์กลับปรากฏว่า หลังจากเหตุการณ์จับตัวประกันผ่านไปได้ 8 เดือน ทหารอเมริกันไม่สามารถช่วยตัวประกันชาวอเมริกันจากกลุ่มกบฏ แต่กลับเป็นว่า กลุ่มกบฏได้จัดการสังหารตัวประกันทั้งสอง ความขัดแย้งทั้งหลายหาได้ยุติลงอย่างที่คาดหวังไม่

จากการประเมินสถานการณ์ สมาชิกกลุ่มกบฏ Abu Sayyaf ถูกสังหารไปเป็นจำนวนมาก และผู้นำกลุ่มหลบหนีออกนอกประเทศ รัฐบาลฟิลิปปินส์แสดงความยินดีต่อการคงอยู่ของทหารอเมริกันในฟิลิปปินส์ โดยหวังผลในการฝึกการสู้รบกับฝ่ายกบฏ และการปราบปรามการใช้กำลังต่อกลุ่มกบฏ ในความเป็นจริง ไม่มีสัญญาณใด ๆ ที่แสดงให้เห็นว่า ความขัดแย้งได้ยุติลงหรือแม้กระทั่งการปฏิบัติการก่อการร้ายของกลุ่มกบฏ รัฐบาลอเมริกันเสนอสินบนนำจับต่อหัวหน้าของกลุ่มกบฏต่าง ๆ เป็นเงินถึง 5 ล้านดอลลาร์ และยังสัญญาว่าจะส่งกำลังเพิ่มเติมในการปฏิบัติการที่ฟิลิปปินส์อีก นอกจากนี้ ยังเป็นที่เข้าใจกันว่า กลุ่ม Abu Sayyaf ได้รับการสนับสนุนจากภายนอกจากประเทศลิเบีย ซึ่งหมายความว่า การปฏิบัติการก่อการร้ายจะยังไม่สิ้นสุดลงได้ การเรียกร้องและปัญหาของกลุ่มขบวนการ MILF ก็ยังไม่สามารถแก้ไขให้ลุล่วงไปได้ โดยเหตุนี้ ความรุนแรงจากการก่อการร้ายยังคงไม่มีทางสิ้นสุด トラบาโดที่ไม่มีแผนการที่พอจะยอมรับกันได้ เพื่อจัดการกับปัญหา “มินดาเนา” ที่คงอยู่มาหลายสิบปี

สรุป

หลังการปฏิบัติการต่อสู้ของพวกโมโร แม้จะไม่ได้รับเอกราช แต่ก็ได้สิทธิในการปกครองตนเองบางส่วน พื้นที่เขตมินดาเนาและซูลู เคยเป็นเขตครอบงำทางเศรษฐกิจและการเมือง รวมทั้งการเปลี่ยนศาสนาโดยรัฐบาลยุคต่าง ๆ มาโดยตลอด หลังจากได้เอกราช ชาวคริสเตียนจำนวนมาก

ได้อพยพเข้าไปตั้งรกรากในเขตนี้ โดยการสนับสนุนของรัฐบาล ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในอัตราส่วนประชากรโดยสิ้นเชิง ชาวมุสลิมที่เคยเป็นชนกลุ่มใหญ่ในพื้นที่กว้างว่างเปล่ากลับกลายเป็นชนกลุ่มน้อย นับเป็นเพียง 22% ของประชากรทั้งหมด การเข้ายึดครองที่ดินโดยชาวคริสต์จากภายนอกเกิดขึ้น ทำให้ที่ดินส่วนใหญ่ในเขตมินดาเนาและซูลูเป็นของคนต่างถิ่น แม้แต่คนต่างชาติด้วย รัฐบาลฟิลิปปินส์ให้การสนับสนุนการลงทุนของบริษัทข้ามชาติจากภายนอก เพื่ออุตสาหกรรมส่งออกมากกว่าเพื่อประโยชน์ของชาวพื้นเมือง และได้กลายเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของรัฐบาล ผลก็คือว่า การพัฒนาเศรษฐกิจได้ทำลายระบบยังชีพของชาวโมโร ชาวโมโรถูกผลักดันออกไปอยู่ชายขอบของเศรษฐกิจอุตสาหกรรมสมัยใหม่ เป็นกลุ่มชนยากจนและไร้การเอาใจใส่

รัฐบาลคิดว่า กลุ่มกบฏคงจะไม่มีกำลังปฏิบัติการใด ๆ หากเศรษฐกิจของชาวโมโรอ่อนแอในทางตรงกันข้าม นโยบายพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐบาลในลักษณะนี้ทำให้พวกโมโรเดือดแค้นมากยิ่งขึ้น ในแง่ของการเมือง จะเห็นว่า การปฏิบัติการดังกล่าวเป็นการใช้นโยบายบังคับให้พวกโมโรเข้ามาอยู่ร่วมในสังคมฟิลิปปินโน พวกหนุ่ม ๆ ที่ได้รับการศึกษาปฏิเสธการเข้าร่วมที่รัฐบาลเสนอให้โดยสิ้นเชิง กล่าวกันว่า สองทศวรรษหลังจากที่ฟิลิปปินส์ได้เอกราช ชีวิตชาวโมโรถูกลดคุณค่า เศรษฐกิจอยู่ในลักษณะชบเซา สภาพสังคมเสื่อมโทรม กฎหมายและประเพณีท้องถิ่นกำลังแตกสลาย เหตุนี้ชาวโมโรไม่มีทางเลือกอื่นใด นอกจากการใช้กำลังและความรุนแรงในการต่อสู้ด้วยอาวุธสงคราม

การต่อต้านเกิดขึ้นจากชาวโมโรทุกรุ่นอายุ นับแต่ละติ๊ะ (datus) ผู้นำทางศาสนา ไปจนถึงคนรุ่นหนุ่มในกลุ่ม MNLF ที่มีการจัดองค์กรที่เข้มแข็ง ตลอดจนการฝึกอาวุธต่อสู้ป้องกันตนเอง ส่วนพวก MILF ที่แยกตัวออกไปมีความแข็งแกร่งราวถึงขนาดเรียกร้องเอกราชแทนสิทธิในการปกครองตนเองบางส่วน รัฐบาลฟิลิปปินส์ต้องหันมาเจรจาด้วย ทั้งหมดยืนยันได้ว่า การจัดองค์กรที่เข้มแข็งทำให้พลังการปลดปล่อยตนเองของชาวโมโรมีกำลังสูงมาก

ยิ่งไปกว่านั้น กลุ่มขบวนการดังกล่าวได้รับการสนับสนุนอย่างเข้มแข็ง ทั้งจากคนในท้องถิ่น และจากต่างประเทศ ชาวมุสลิมรวบตัวกันอย่างแน่นแฟ้นในการสนับสนุนขบวนการแยกดินแดน และเป็นที่ทราบกันดีว่า ขบวนการ MNLF ได้รับการสนับสนุนจากประเทศมุสลิมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้คือ มาเลเซียและอินโดนีเซีย และขยายตัวออกไปถึงการสนับสนุนจากองค์กรนานาชาติ เช่น UN, OIC และ INGO เช่น องค์กรสิทธิมนุษยชน ประเทศในโลกมุสลิมที่มีอำนาจต่างบีบบังคับรัฐบาลฟิลิปปินส์ในการเจรจากับ MNLF โดยรัฐบาลฟิลิปปินส์ไม่มีทางเลือกเลย เพราะ

ต้องพึ่งน้ำมันจากประเทศเหล่านี้ ความพยายามในการแก้ปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องเช่น ข้อตกลง Tripoli หรือแม้กระทั่งการแทรกแซงของกองทัพอเมริกัน หลังการก่อการร้ายในเดือนกันยายน ก็หาได้แก้ไขปัญหาความขัดแย้งและลดความรุนแรงลงไม่

โดยสรุป อัตลักษณ์ทางศาสนาและชาติพันธุ์อาจไม่นำไปสู่ขบวนการแยกดินแดนเสมอไป เว้นแต่ว่า กลุ่มชาติพันธุ์และศาสนานั้น ๆ ได้รับการบีบคั้นทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง หากรัฐบาลฟิลิปปินส์ใช้นโยบายประนีประนอม (accommodative policy) มากกว่านี้ ขบวนการแบ่งแยกดินแดนคงไม่เบ่งบานอย่างรวดเร็วเช่นนี้ กล่าวได้ว่า การแทรกแซงของรัฐบาลในทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองอย่างมากมาย รวมไปถึงการกดขี่ชนกลุ่มน้อย ที่นำไปสู่การจัดตั้งการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และความสำเร็จของกลุ่มแยกดินแดนในฟิลิปปินส์ สุดท้ายคือ การแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยใช้กำลังและความรุนแรง ไม่ว่าจากภายในหรือภายนอก ไม่ใช่ทางออกในการลดความเข้มแข็งของขบวนการแยกดินแดนดังกล่าว

เชิงอรรถ

¹บทความนี้แปลและเรียบเรียงโดย ปรีชา คุวินทร์พันธุ์ และ กรรณิการ์ อัยตระกูล จากบทความของ Sged Serajul Islam, “Ethno-communal Conflict in the Philippines : The Case of Mindanao-Sulu Region” in Ethnic Conflict and Secessionism in South and South east Asia, Rajat Ganguly and Ian Macdult (ed.) SAGE Publications, 2003 : 195-224.

อะเจห์ (Aceh) เป็นจังหวัดหนึ่งของอินโดนีเซีย มีเมืองหลวงชื่อบันดา อะเจห์ (Banda Aceh) เดิมชื่อว่า กูตาราจา (Kutaraja) เปลี่ยนชื่อในสมัยของซูการ์โน ตั้งอยู่ตรงตอนเหนือสุดของ เกาะสุมาตรา เมืองซาบัง (Sabang) ซึ่งอยู่ปลายตะวันตกสุดของอะเจห์ จึงเป็นเมืองปลายสุดทางทิศตะวันตกของอินโดนีเซียด้วย ตำแหน่งทางภูมิศาสตร์จะอยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 2-6 องศาเหนือ เส้นแวงที่ 95-98 องศาตะวันออก มีพื้นที่ราว 55,390 ตารางกิโลเมตร ทิศตะวันตกจดมหาสมุทรอินเดีย ทิศตะวันออกจดช่องแคบมะละกา ทิศเหนือจดอ่าวเบงกอล ทิศใต้จดจังหวัดสุมาตราเหนือ จึงมีทะเลล้อมรอบทั้ง 3 ด้าน ประกอบด้วยเกาะต่างๆ นับร้อยเกาะ ซึ่งส่วนใหญ่เกาะทั้งหลายจะอยู่ทางทิศตะวันตก มีชายฝั่งทะเลยาว 1,110 กิโลเมตร อะเจห์ประกอบด้วยพื้นที่ราบ พื้นที่ราบสูง และภูเขาเป็นจำนวนมาก ภูเขาบาร์ซัน (Bukit Barisan) แบ่งอะเจห์ออกเป็นสองส่วนคือ ที่ราบตอนเหนือ และตะวันออกกับที่ราบทางตะวันตก และทางใต้ที่ราบตอนเหนือ และตะวันออก เป็นที่ราบต่ำ และมีขนาดกว้างกว่าทางตะวันตก และทางใต้ในเขตที่ราบต่ำมีการเพาะปลูกข้าว และทำสวน มีต้นโกก้าง และจากขึ้นตามหนองบึงทั่วไป ตอนกลางจังหวัดอะเจห์มีที่ราบสูง สูงจากน้ำทะเลระหว่าง 500-2,000 เมตร อุณหภูมิช่วง 12-23 องศาเซลเซียส ส่วนบริเวณชายฝั่งระหว่าง 26-30 องศาเซลเซียส ในแนวเขานูกิตวารีซันมีภูเขาไฟจำนวนมากกระจายทั่วไป มีแม่น้ำ 45 สาย มีจำนวน 22 สายอยู่ในเขตอำเภออะเจห์ตะวันตก และอำเภออะเจห์ใต้ ไหลลงมหาสมุทรอินเดีย อีก 23 สายอยู่ในเขตอำเภออะเจห์ใหญ่ทางเหนือ และตะวันออก แล้วไหลลงช่องแคบมะละกา ได้แก่ แม่น้ำอะเจห์ (Krueng Acch) เตอนอม (Teunom) ,เมอโรโบ (Meureubo) ,ตริปะ (Tripa) เป็นต้น และแม่น้ำเหล่านี้ใช้เป็นเส้นทางคมนาคมอีกด้วย

คนอะเจห์ประกอบด้วยหลายชาติพันธุ์ เช่นพวกกาโย (Gayo) มักอยู่ในเขตที่ราบสูงกาโย และอาลัส พวกอนุก จาเม (Aneuk Jame) มักอยู่ตามชายฝั่งตอนใต้ และราวร้อยละ 80 เป็นพวกอะเจห์ส่วนใหญ่อยู่กระจายทั่วไป นอกนั้นยังมีพวกตาเมียง (Tamiang) พวกคลูท (Kluet) อะเจห์มีภาษาเป็นของตัวเองเดิมใช้อักษรอารบิกเป็นตัวเขียน ปัจจุบันมักเขียนด้วยอักษรโรมัน (คล้ายกับอักษรไทย) นับว่าเป็นภาษาที่มีตระกูลเดียวกับภาษาจาม บ้างก็ว่าคล้ายภาษาเขมร นอกนี้จะมีภาษาถิ่นอีกมากตามกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ดังกล่าวมาแล้ว

คนอะเจห์เป็นชาวมุสลิมที่เคร่งครัดมาก ศาสนาอิสลามเข้าสู่อินโดนีเซียผ่านทางอะเจห์ จนอะเจห์ ได้ชื่อว่าเป็นทวารสู่เมกกะ (Serambi Mekka/Mekah) ประชากรประมาณ 5 ล้านคน

(ค.ศ.2001) ร้อยละ 96 เป็นมุสลิม นอกนั้นเป็นคริสต์ ฮินดู และพุทธ มีโบสถ์ 2,359 หลัง ของมุสลิม โบสถ์คริสต์ 91 หลัง และวัดพุทธ 6 แห่ง

อะเจห์เป็นเขตปกครองพิเศษเท่ากับจังหวัดหนึ่ง มีศูนย์กลางทำหน้าที่คล้ายผู้ว่าราชการ จังหวัด หรือผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้ปกครอง ประกอบด้วย อำเภอ 13 แห่ง และเทศบาล 2 แห่ง มี 146 กิ่งอำเภอ และตำบลราว 5,463 แห่ง กับยังมีสิ่งที่เรียกว่า “เมืองปกครอง” อีก 2 แห่ง คือ ลังซะ (Langsa) กับ โล๊ะเซอมาเว (Lhokseumawe) อะเจห์ มีเส้นทางคมนาคมทางบกที่สำคัญ 3 สาย มีเส้นทางรถไฟเชื่อมต่อในบางสายเลียบชายฝั่งทะเลตอนเหนือ ส่วนทางน้ำจากเมืองเมดานไปยัง บันดา อะเจห์ ได้อีกเส้นทางหนึ่ง ส่วนทางอากาศมีสายการบินจาการ์ตา แวะที่เมดานแล้วไป บันดา อะเจห์ เป็นสายการบินซิลค์แอร์ (Silk Air) ของสิงคโปร์ กับสายการบินมาเลเซีย

ทางด้านเศรษฐกิจนั้น อะเจห์ได้ชื่อว่า เป็นแหล่งน้ำมัน และก๊าซธรรมชาติที่อยู่ในทะเลตอนเหนือของจังหวัด โดยเฉพาะเขตอำเภอ อะเจห์เหนือ เป็นแหล่งก๊าซธรรมชาติขนาดมหึมาค้นพบในปี ค.ศ.1969 (ส่วนน้ำมันได้ถูกนำมาใช้ตั้งแต่ตั้งปกครองแล้ว) โดยบริษัทโมบิลออย (Mobil oil) ของสหรัฐอเมริกาได้ร่วมกับเปอร์ตามินา (Pertamina) ของอินโดนีเซียก่อตั้งโมบิลออย อินโดนีเซีย (Mobil Oil Indonesia) ขึ้น และมีโรงงานแยกก๊าซธรรมชาติ และน้ำมัน ชื่อ พี.ที.อารุน (P.T. Arun) พบว่า ร้อยละ 30 ของก๊าซธรรมชาติ และน้ำมันที่อินโดนีเซียส่งออกไปจากอะเจห์ อุตสาหกรรมอื่นได้แก่ ปุ๋ย ผลิตภัณฑ์เคมี ซีเมนต์ ไม้ เป็นต้น เมืองโล๊ะเซอมาเว เป็นเขตอุตสาหกรรมของอำเภอ อะเจห์เหนือ เป็นแหล่งที่มีผู้มีรายได้สูงใช้ทุนสูงเป็นเขตเมือง ส่วนคนมุสลิมของอะเจห์ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่มีรายได้ต่ำ เป็นพวกใช้แรงงานจะอยู่ในเขตชนบท พบว่ามีถึงร้อยละ 80 ของคนอะเจห์ และทำอาชีพทางการเกษตรแต่มีพื้นที่ทำการเกษตรได้เพียงร้อยละ 10 เท่านั้น นอกนั้นเป็นป่า พืชที่ปลูกได้แก่ ข้าว เป็นหลัก รองมาได้แก่ถั่วลิสง ถั่วเขียว ถั่วเหลือง ข้าวโพด มันสำปะหลัง มันเทศ โกโก้ ยางพารา กาแฟ พริกไทย ปาล์มน้ำมัน ไม้ มีการทำนาเกลือ และเลี้ยงปลาจำนวนมาก มีตลาดสดสำคัญสองแห่งคือ ตลาดอะเจห์ (Pasar Aceh) อยู่หลังวิหารไบดูร์ราห์มัน เป็นตลาดขนาดใหญ่มีของขายทุกประเภทตลอดทั้งวัน กับตลาดที่เปอนายาง อยู่กันคนละฟากแม่น้ำ จะขายของจอบเขยเข้าเป็นย่านชาวจีนจำนวนมาก มีซูเปอร์มาร์เก็ตเล็กๆ 2-3 แห่ง และโรงแรมขนาดสามดาวอยู่ 2 แห่งชื่อ Kuala Tripa Hotel กับ Sultan Hotel นอกนั้นเป็นประเภทดาวเดียว และแบบโรงแรมเล็กๆ ทั่วไปจำนวนมาก

บันดา อะเจห์เป็นเมืองที่มีแม่น้ำอะเจห์ (Krueng Aceh) ผ่านกลางเมือง และแม่น้ำอื่นอีก 2-3 สาย มีสถานที่ราชการตั้งอยู่สองฟากแม่น้ำ ที่ทำการทหารอยู่กลางเมือง มีสถาบันอุดมศึกษาสองแห่งคือ มหาวิทยาลัยไซท์คูอาจา และสถาบันอิสลามอาร์รานีรี มีสถานที่สำคัญของเมือง คือ มหาวิหาร หรือมัสยิด ไบตุรเราะห์มัน ตั้งอยู่กลางเมือง สร้างในสมัยสุลต่านอาไลดิน มาห์มุดชาที่ 1 ในสมัยคัทซึปปกครองถูกเผาทิ้งแล้วสร้างให้ใหม่เป็นลักษณะรูปโดมขนาดใหญ่จำนวน 7 โดม ภายในรอบวิหารมีร้านค้าจำหน่ายสินค้าที่ทันสมัย 2 ร้าน และมีการส่งเสริมการท่องเที่ยว แต่ไม่มีนักท่องเที่ยวกล้าเข้าไป เพราะเกรงอันตรายจากความไม่สงบในอะเจห์

ลักษณะสังคมเดิมของอะเจห์ ในสมัยที่มีสุลต่านปกครอง หน่วยที่เล็กที่สุดคือ ตำบลที่คนอะเจห์ เรียกกัมปง (Gampong) ประกอบด้วยบ้านราว 50-100 หลังคาเรือน มีหัวหน้าดูแลเรียกว่า เกอซียิก (Keusyik) หรือ เกอจิก (keucik) คือกำนัน จะสืบทอดจากพ่อไปลูกที่ได้รับการ แต่งตั้งจากระดับบนด้วย ในแต่ละตำบลจะมีผู้นำทางศาสนา เรียกว่า เต็งกู (Teungku หรือ teungku meunasoh) ได้รับการคัดเลือกจากกลุ่มคนที่เห็นว่ามีภูมิรู้ทางศาสนาอิสลามดี และแต่ละตำบลมีสภาผู้เฒ่า (majelis ureungtua) ซึ่งต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ในเรื่องขนบธรรมเนียม ชาวบ้านจะช่วยกันเลือกขึ้นมาสูงจากตำบลขึ้นไป เรียกว่า มุคิม (mukim) ประกอบด้วยหลายตำบล ผู้นำมุคิมเรียกว่า อีหม่าม (imeum) จะมีบทบาททางศาสนา และด้านปกครองไปด้วยจากการแต่งตั้งจากระดับสูง สูงกว่ามุคิมขึ้นไปเรียกว่านังกูร (Nanggroe) ผู้นำเรียกว่าอุเลบาลัง (uleebalang) ซึ่งจะมีอำนาจเด็ดขาดในการปกครองของตน และสืบเชื้อสายกัน โดยสุลต่านจะไม่สามารถเข้าไปสอดแทรกแต่คนกลุ่มชั้นปกครองนี้ จะมักขัดแย้งกับผู้นำศาสนาเรื่อยๆ สูงขึ้นไปกว่านังกูร คือ ซาโต หรือซากิ (sago/sagi) ประกอบขึ้นจากมุคิมจำนวนหนึ่ง ผู้ปกครองเรียก อุเลบาลัง จะมีความเกี่ยวข้องกับสายโลหิตกับสุลต่าน เคยมีซากิเพียง 3 แห่งเรียกกันว่า Sagi 22 ,Sagi 25 และ Sagi 26 จำนวนตัวเลขหมายถึงจำนวนมุคิมที่ประกอบกันขึ้นเป็นซากิ สูงกว่าซากิ และสูงสุดในสังคมคือสุลต่าน เป็นน้าสังเกตว่าศาสนาอิสลามมีอิทธิพลอย่างมากในสังคมของอะเจห์ จะเห็นว่ามีผู้นำสองคนในตำบล ที่เป็นผู้นำทางโลกหรือการปกครอง คือเกอจิกกับเต็งกู เต็งกูเป็นที่นับถือของคนทั้งตำบล และมีอำนาจสูงสุดในการตีความปัญหาศาสนาอิสลาม และมีสภาผู้เฒ่าอีกกลุ่มที่คอยช่วยเหลือตีความ มีคำกล่าวว่าขนบธรรมเนียม และกฎหมายแยกออกจากกันไม่ได้ สุลต่านเป็นผู้ดำรงขนบธรรมเนียมไว้ ส่วนฝ่ายผู้นำทางศาสนารักษากฎหมายอิสลามไว้ พบว่าศาสนาอิสลามนิกายซาฟี (Syafii) เป็นนิกายที่คนอะเจห์ ส่วนมากนับถือ แต่ก็มีส่วนที่เป็นนิกายชีอะห์ (Syiah) การที่อะเจห์ได้ชื่อว่าเป็นทวารสุเมกกะ หรือทวารสุดินแดนศักดิ์สิทธิ์ ก็เพราะสมัยก่อนผู้ที่จะเดินทางไปจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จะแวะที่อะเจห์ก่อน เพื่อเตรียมตัว เมื่อกลับมาจากเมกกะแล้วก็จะแวะพักที่อะเจห์ระยะหนึ่งเพื่อ

ศาสนาอิสลามให้ลี้ภัยก่อนแยกย้ายไปบ้านของตน ในการศึกษาเล่าเรียนนั้นชาว อะเจห์ นิยมให้เด็ก ๆ ไปเรียนศาสนาอิสลามที่ศาสนสถานที่ยก meunasah/madrasah แล้วไปเข้าโรงเรียน กิโนนที่รู้จักกันทั่วไปว่า “เปอร์ซันเตริน” (pesantren) คือปอเนาะนั่นเอง เจ้าของคือครูสอน ศาสนาตั้งภูของแต่ละแห่งนั้นเองจะเรียนอยู่จนอายุ 15 ปี หรือมากกว่านั้น แล้วจึงไปเรียนโรงเรียน มัธยมต้น-ปลาย จนสู่ระดับอุดมศึกษา

ในด้านความเชื่อแม้ว่าคนอะเจห์จะเคร่งครัดในศาสนาอิสลาม แต่ความเชื่อเดิมๆ ก่อนรับ ศาสนาอิสลามเข้ามาก็ยังมีบทบาทสำคัญอยู่อย่างมาก ส่วนใหญ่เป็นความเชื่อในอำนาจเร้นลับใน ธรรมชาติเกี่ยวกับภูติผี และบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว อาทิเช่น เชื่อว่ามีผีป่าเรียกว่า ออรัง บุนิอัน (Orang bunian) หรือ เคอมัง (Kemang), ผีน้ำเรียกว่า กุลุงติการณ (gulung tikar), ผีบึงตามหนองน้ำ ึ่งๆ เรียกว่าซาน (sane), ผีตายทั้งกลม เรียกว่า กุนตียนัก (kuntianak) ผีตายโหงเรียกว่า อันเคอร์ (anker)

บ้านตามแบบเดิมของคนอะเจห์จะเป็นเรือนยกสูงจากพื้นดินประมาณ 6 ฟุต มีเสา 16 ต้น พื้นและฝาเรือนอาจเป็นไม้กระดาน หรือไม้ไผ่ หลังคามุงจาก แบ่งตัวบ้านออกเป็นสามส่วน ส่วน หน้าเป็นห้องรับแขก ส่วนกลางเป็นส่วนห้ามผู้อื่นเข้าไปเป็นห้องนอน ส่วนหลังบ้านเป็นของสตรี จะทำครัว หรือสร้างห้องครัวออกไปต่างหาก ธรรมเนียมของคนอะเจห์หลังแต่งงานฝ่ายชายจะไป อาศัยอยู่เรือน ของฝ่ายหญิง ผู้ใหญ่ของฝ่ายหญิงจะต่อบ้านออกไปให้อีกห้องหนึ่ง แต่ถ้าฐานะไม่ดีคู่ แต่งงานใหม่จะใช้ห้องกลางของบ้านเป็นห้องนอน แบบบ้านเช่นนี้จะพบเฉพาะในเขตชนบทใน เขตเมืองหาพบได้ยาก จะเป็นแบบบ้านสมัยใหม่ เข้ามาแทนที่ทั้งหมด ผู้มีฐานะดีจะสร้างคฤหาสน์ สวยงามตามแบบตะวันตก ชาวบ้านทั่วไปก็สร้างบ้านตามความจำกัดของพื้นที่ ที่อยู่ในเขตการค้าก็ อาศัยห้องแถวแทนบ้าน แต่บ้านที่มีฝาเป็นไม้ไผ่สานหรือฝาขัดแตะ และมุงจากยังมีขนาดทั่วไป บ้านในเขตตัวเมืองไม่นิยมยกเสาเรือนตามแบบเก่า คนอะเจห์มีการเคร่งครัดศาสนาอิสลามบ้างแต่ ไม่เสมอไป ยังพบว่าสตรีไม่ใช้ผ้าคลุมศีรษะเวลาออกนอกบ้านมากมาย และมีการใส่เสื้อยืดกางเกง ยีนส์ หรือเสื้อผ้ามัยนิยมกันอยู่มากในสตรีวัยรุ่น อะเจห์ที่เคยเป็นอาณานิคมที่รุ่งเรือง เป็นเมือง ทำที่สำคัญ ปัจจุบันเป็นจังหวัดหนึ่งของสาธารณรัฐอินโดนีเซีย ที่มีน้ำมัน และก๊าซธรรมชาติจำนวนมาก แต่รายได้จากวัตถุดิบทั้งสองนี้รัฐบาลกลางที่จาการ์ตานำไปใช้เกือบทั้งหมดคืนมาให้อะเจห์ เพียงเล็กน้อย เป้าเหตุสำคัญของความขัดแย้งระหว่างอะเจห์กับรัฐบาลกลางที่จาการ์ตา ศาสนาอิส ลามจึงเป็นเครื่องแสดงออกของความไม่พอใจต่อรัฐบาลกลางหรือใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองเช่น

เดียวกับการขัดแย้งต่อรัฐบาลกลาง และทำหายด้วยการประกาศเป็นอิสระจากการควบคุมของส่วนกลาง

ในอดีตอะเจห์ตกอยู่ภายใต้การปกครองของดัชต์ได้จากการค้นคว้าของฟานลั้งเงน (Van Langen) ซึ่งเคยมีตำแหน่งเป็นผู้ว่าราชการอะเจห์ในระยะสองทศวรรษสุดท้ายของศตวรรษที่ 19 กล่าวถึงคนพื้นเมืองเดิมของอะเจห์ เรียกกันว่า อูเรอึง มันเต (Ureveng Mante) ต่อมากลุ่มคนกลุ่มบาตัก (Batak) ในเขตสุมาตราเหนือเข้ามาจับไล่ให้ต้องอพยพเข้าลึกไปในแผ่นดินจากที่อยู่แถบชายฝั่งทะเลของอะเจห์ ต่อมามีกลุ่มคนฮินดูเข้ามาประมาณต้นคริสต์ศตวรรษอยู่ทางชายฝั่งทะเลตอนเหนือ และตะวันออกของอะเจห์ มีผู้ครองชาวฮินดูนามว่า ราวานะ (Rawana) ครองเมือง อินทรบุรี ทำให้คนอะเจห์รับเอาภาษาสันสกฤต และวัฒนธรรมมาใช้ จากนั้นได้มีพ่อค้าชาวจีนอินเดีย เดินทางมาค้าขายพร้อมกับได้นำเอาศาสนาอิสลามเข้ามาเผยแพร่ ก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 16 อะเจห์เป็นเมืองท่าที่สำคัญ และเป็นเมืองขึ้นของปาไซ ต่อมาสมัยสุลต่าน อาลี มุกายัด ชาห์ ผู้เป็นสุลต่านองค์แรกของอะเจห์ ได้ประกาศเอกราชจากปาไซ และขับไล่ชาวโปรตุเกสไปจนหมดสิ้นในราว ค.ศ.1514 อะเจห์เจริญรุ่งเรืองมาก และเป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรม และการศึกษาของศาสนาอิสลาม การจัดระบบการปกครองอะเจห์ได้ทำกันจริงจังในสมัยสุลต่านอิสคานดาร์ มุดา เขตปกครองที่เล็กที่สุดคือ ตำบล มีผู้นำเรียกว่าเกอจิก มีผู้ช่วยเรียกว่า วากิ แต่ละตำบลมีหมู่บ้านในหมู่บ้านมีศาสนสถานเรียกว่า เมอนาซะห์ ผู้ดูแลเรียกว่า เต็งกู

เมอนาซะห์ จะทำการสวดทุกวันศุกร์ที่โบสถ์ จากนั้นจะสูงขึ้น จนถึงระดับสุลต่านตามที่ได้กล่าวไว้ จนถึงปี ค.ศ.1641 อะเจห์เริ่มเสื่อมอำนาจลง และตกเป็นเมืองขึ้นของเนเธอร์แลนด์ ต่อมาในสมัยหลังของสุลต่านอิสคานดาร์ธานี แต่ชาวดัชต์ต้องทำสงครามกับอะเจห์อยู่นานถึงกว่า 30 ปี จึงสามารถเข้าครอบครองอะเจห์ได้ทั้งหมด และได้้นำการศึกษาสมัยใหม่เข้าสู่อะเจห์ ก่อให้เกิดการปฏิรูปการศึกษามีการจัดตั้งโรงเรียนแบบใหม่ขึ้น อะเจห์ตกอยู่ภายใต้การปกครองของดัชต์จนถึงปี ค.ศ.1942 ญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกที่เมืองซาบัง แล้วเข้ายึดครองอะเจห์ได้ทั้งหมดจากดัชต์ จนถึงปี ค.ศ.1945 ญี่ปุ่นแพ้สงครามอินโดนีเซียจึงประกาศเอกราชไม่ขึ้นกับญี่ปุ่นอีกต่อไป สาธารณรัฐอินโดนีเซียได้จัดตั้งหน่วยการปกครองท้องถิ่นในระดับเรซิเดนซี (residency) ซึ่งสูงกว่าอำเภอแต่ต่ำกว่าจังหวัดขึ้นที่โกตาราซา โดยจะทำหน้าที่ทำให้เกิดการปกครองของกองกำลังระหว่างอูลามะ และอูเจบาลัง ได้ก่อตั้งองค์กรคนหนุ่มขึ้น 2 องค์กร คือ กองกำลังคนหนุ่มอินโดนีเซีย กับสมาคมคนหนุ่มอินโดนีเซีย ซึ่งต่อมากลายเป็นกลุ่มคนหนุ่มสังคมนิยมอินโดนีเซีย เรียกตัวเองว่า “มุจาฮิดิน” (Mujahidin) คือกำลังพลเรือน เข้ามาทำหน้าที่ตำรวจทั้งในเขตเมือง และชนบท รัฐบาลกลาง

พยายามลดอำนาจของทหารอะเจห์ลงโดยโยกย้ายผู้บังคับบัญชาที่เป็นคนอะเจห์ไปขวา ลดกองกำลังทหารจากระดับกองทัพบกระดับกองพันเป็นกองร้อย ย้ายกองร้อยทหารอะเจห์ไปไว้ที่เมืองเมดาน เมืองหลวงของสุมาตราเหนือ เอากองร้อยที่เป็นทหารจากพื้นที่อื่นเข้าไปในอะเจห์ เพียงหนึ่งเดือนรัฐบาลกลางก็สามารถเปลี่ยนฐานอำนาจทางทหารจากกำมือคนอะเจห์ได้ทั้งหมด ทำให้อะเจห์กลายเป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดสุมาตราเหนือ ชูการ์โนได้เข้าปกครองอะเจห์ โดยยึดหลักปณฺญสฺถิ 5 ประการคือ 1. การเชื่อในพระเป็นเจ้า 2. อินโดนีเซียแบ่งแยกไม่ได้ 3. การร่วมปรึกษาหารือกัน 4. ความยุติธรรมทางสังคม และ 5 หลักความเป็นสากลนิยม ภายในสถานการณ์เช่นนี้ อะเจห์เริ่มแสดงออกถึงความไม่พอใจต่อรัฐบาลจนเกิดสงครามกลางเมืองขึ้น อะเจห์เห็นด้วยกับการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น และการก่อเกิดสหพันธรัฐแต่คิดใจตรงที่สาธารณรัฐสถาปนาขึ้นเป็นปณฺญสฺถิ แต่ไม่ยอมรับศาสนาอิสลาม และการก่อตั้งรัฐอิสลาม แต่กระนั้นก็ตามการช่วงชิงอำนาจกันที่จาการ์ตาทำให้อะเจห์เป็นเมืองที่ยังคง ดูเล็ดตัวเองตามลำพังต่อไป ในระยะเวลานี้ก่อให้เกิดการต่อต้านรัฐบาลกลางหลายประการ สิ่งที่เหมาะสมกล่าวถึงคือว่าในกระบวนการก่อตั้งรัฐอิสลามแห่งอินโดนีเซียและการต่อต้านดัชต์ และ รัฐบาลสาธารณรัฐนั้นกลุ่มคนหนุ่มในอะเจห์ ได้มีส่วนร่วมเข้าร่วมด้วยอย่างแข็งขัน และเพราะนี่เองเมื่อมีการตกลงให้อะเจห์เป็นจังหวัดหนึ่งต่างหากในปี ค.ศ.1957 ได้ตั้งให้อาลี ฮัจมี (Ali Hasjmy) ผู้นำของคนหนุ่มอะเจห์เป็นผู้ว่าราชการคนแรกของอะเจห์นั่นก็หมายความว่า การเปลี่ยนแปลงในอะเจห์นั้น กลุ่มคนหนุ่มเป็นกลุ่มสำคัญกลุ่มหนึ่งที่จะล้มมิได้ ฮัจมีนั้นได้ชื่อว่าเป็นเชาเมคนสำคัญในอะเจห์อีกด้วย กลุ่มเชาเมนั้นเมื่ออะเจห์ได้เป็นจังหวัดต่างหาก และเป็นเขตปกครองพิเศษที่นับว่าพอเพียงแล้ว ไม่ได้คิดใจในเรื่องรัฐอิสลามอีกต่อไป อีกประการหนึ่งคือในช่วงทศวรรษ 1950 และต้น ทศวรรษ 1960 แม้อูลามะปฏิรูปจะมีอิทธิพลทางการเมืองสูงแต่อิทธิพลภายในสังคมอะเจห์กลับอ่อนลงไปมาก ยังผลให้กลุ่มอูลามะหัวเก่ามีโอกาสแสดงบทบาทของตนขึ้นมาแทน การเสื่อมอิทธิพลของอูลามะปฏิรูปนั้นเป็นเพราะเหตุจาก 1. การก่อตั้งโรงเรียนแผนใหม่หรือมาตาเซห์เปิดโอกาสให้ อูลามะหัวเก่าดูแลโรงเรียนสอนศาสนาหรือดาเซห์ได้เต็มที่เท่ากับได้พื้นที่อิทธิพลขึ้นมาอีกครั้งในหมู่ประชาชน 2. โรงเรียนแผนใหม่ที่ว่ากลับไม่สามารถแข่งขันกับระบบการศึกษาที่รัฐบาล สาธารณรัฐตั้งขึ้น 3. การที่อูลามะปฏิรูปยังเกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง ฐานะความเป็น “ครู” จึงค่อยลงในหมู่ประชาชน ทั้งหมดนี้จึงเท่ากับเปิดโอกาสให้อูลามะหัวเก่าได้มีโอกาส และบทบาทต่อที่เด่นชัดขึ้น นอกจากนี้แล้วการที่อะเจห์มีฐานะเป็นเขตปกครองพิเศษ ยังมีผลให้อิทธิพลจากสาธารณรัฐเข้าไปเกี่ยวข้องกับอะเจห์ ดิมาก การช่วงชิงอำนาจทางการเมืองกันที่จาการ์ตา และแม้การที่ชูการ์โนมีบทบาททางการเมืองอย่างสูงในช่วงทศวรรษ 1960 หาได้มีผลกระทบต่ออะเจห์ไม่ กล่าวคืออะเจห์มีการปกครอง และดูแลตัวเองตามลำพัง

อะเจห์ในยุคระเบียบใหม่ ลักษณะเด่นของระเบียบใหม่จึงเพื่อแสดงให้เห็นสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของอินโดนีเซียในช่วงที่นายพลซูฮาร์โต เข้าควบคุมประเทศ และใช้อำนาจทางการเมืองอย่างกว้างขวางมาตั้งแต่ ค.ศ.1965 ถึง ค.ศ.1998 จะเห็นว่าอะเจห์ได้รับผลกระทบโดยตรงจากระบบการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป อดีตประธานาธิบดีซูการ์โน ได้ก่อตั้งระบบการเมืองที่เรียกกันว่า “ประชาธิปไตย” แบบมีผู้นำ (Demokrasi-Terpimpin หรือ Guided Democracy) ในช่วงระยะปี ค.ศ.1960-65 ในยุคนี้การเมืองและเศรษฐกิจของอินโดนีเซียผันผวนอย่างมาก เพราะประธานาธิบดีไม่ได้ให้ความสนใจจะแก้ไขปัญหาจริงจัง ถึงแม้จะได้ใช้แผนพัฒนาประเทศอันเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจ แต่งบประมาณไม่สามารถจัดสรรให้ได้ ทั้งนี้เพราะประธานาธิบดีเล็งติดต่อกับประเทศตะวันตกทั้งหมด ไปติดต่อกับกลุ่มประเทศสังคมนิยม หรือคอมมิวนิสต์แทน ความช่วยเหลือต่างๆ จึงมาจากประเทศกลุ่มนี้แทน ส่งผลให้พรรคคอมมิวนิสต์มีอำนาจมากขึ้นจนประชาชน กองทัพ และข้าราชการต่างๆ ร่วมมือกันต่อต้าน และกำจัดอำนาจพรรคคอมมิวนิสต์ลง โดยทำการสู้รบและล้มล้างรัฐบาลลงทำให้เกิดการต่อสู้ที่นองเลือดครั้งใหญ่ จนพรรคคอมมิวนิสต์ถูกยุบลงในปี ค.ศ.1966 นำโดยนายพลซูฮาร์โต เข้ายึดอำนาจ และกำจัดซูการ์โนลงจากอำนาจการเมืองโดยสิ้นเชิง และจำกัดให้อยู่แต่ในบ้านจนเสียชีวิตลงในปี ค.ศ.1970 “ระเบียบใหม่” หรือระบอบการเมืองในสมัยของ ซูฮาร์โต (ระเบียบเก่าคือระบบการเมืองสมัยซูการ์โน) ใช้วิธีการที่สำคัญในการฝึกอำนาจด้วยการ 1. ปรับโครงสร้างของหน่วยงานของรัฐใหม่ให้สนองนโยบายของรัฐบาลได้มากขึ้น ซึ่งมีการตั้งหน่วยของรัฐขึ้นใหม่ด้วย โดยเฉพาะในด้านความมั่นคง ซึ่งประธานาธิบดี ซูฮาร์โตให้ความสนใจเป็นพิเศษ โดยเป็นผู้บังคับบัญชาหน่วยงานความมั่นคง กองทัพบก กองบัญชาการทหารสูงสุด รัฐมนตรีกลาโหมเพียงผู้เดียว แล้วเปลี่ยนให้ผู้ใกล้ชิดเข้ามาบริหารต่อมา มีการส่งเสริมสวัสดิการข้าราชการ ดึงอำนาจมาไว้ที่ผู้ว่าราชการจังหวัดเพิ่มขึ้น และให้ตำบลกลายเป็นหน่วยการปกครองส่วนภูมิภาค แทนที่จะเป็นส่วนท้องถิ่น ทำให้รัฐบาลมีอำนาจเด็ดขาดมากยิ่งขึ้น 2. การอิงหลักกฎหมายซึ่งหมายถึงการที่ประธานาธิบดีเน้นว่าการตัดสินใจและนโยบายต่างๆ มีกฎหมาย หรือกฎหมายของประธานาธิบดีที่รัฐสภาให้ความเห็นชอบเป็นสิ่งรองรับไม่ใช่การกระทำตามอำเภอใจของประธานาธิบดีหรือรัฐบาลเอง 3. การพัฒนาประเทศหมายถึง การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศระยะห้าปี เพื่อเร่งรัดการพัฒนาประเทศตามแนวทางทุนนิยมที่อาศัยการลงทุนกระตุ้นการขยายตัวของเศรษฐกิจ และเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมให้เป็นเครื่องจูงใจภาคอื่นๆ ของระบบเศรษฐกิจได้พัฒนาตาม โดยเริ่มแผนพัฒนาแผนแรกในปี ค.ศ.1966 มีนายทุนต่างชาติเข้ามาลงทุน และใช้ทรัพยากรธรรมชาติในอินโดนีเซียอย่างมาก รัฐบาลใช้เงินลงทุนในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ จึงมีระบบตรวจสอบควบคุมการขยายตัวทางเศรษฐกิจมาดูแล 4. การใช้กองทัพเป็นเครื่องค้ำจุนอำนาจรัฐ ระเบียบใหม่ถือว่าการพัฒนาประเทศจะดำเนินไปได้จะต้องมี

ความมั่นคงทางการเมือง ความเป็นระเบียบ มีการบังคับพรรคการเมืองขุบเหลือ 3 พรรคใหญ่ และมีการควบคุมพรรคฝ่ายค้านในการวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาล ประชาชนมีหน้าที่ไปเลือกตั้งห้าปีครั้ง ข้าราชการทุกคนต้องยึดในสิ่งที่เรียกว่า “เอกภักดี” (monoloyalty) คือสนับสนุนระเบียบใหม่อย่างเต็มที่ ในปี ค.ศ.1979 เอาหลักปัญจศีล มาเป็นปรัชญาของชาติเพียงอย่างเดียว บังคับพรรคอิสลาม และคริสต์ต้องยอมรับหลักการดังกล่าว ก่อให้เกิดความไม่พอใจอย่างมาก หลังปี ค.ศ.1982 มา ซูฮาร์โตสามารถใช้อำนาจรัฐอย่างเต็มที่ และสามารถควบคุมพรรค นักศึกษา ปัญญาชน สื่อมวลชนได้ และพยายามระดมความสนับสนุนจากกลุ่มมุสลิมด้วยการดึงเอาอูลามาจำนวนหนึ่งเข้ามาให้มีบทบาทตลอดจนช่วยสนับสนุนโรงเรียนมุสลิม สร้างมัสยิด สู่หร่าสนับสนุนการไปประกอบพิธีฮัจที่เมกกะ แต่ ขณะเดียวกันการพัฒนาประเทศเอื้อประโยชน์ให้กลุ่มนายทหาร และผู้ใกล้ชิดประธานาธิบดีบรรดาเครือญาติ บุตรธิดาของประธานาธิบดี นักธุรกิจเชื้อสายจีนที่มีความสัมพันธ์กับประธานาธิบดี ต่างได้ผลประโยชน์ร่ำรวย มีผู้ประกอบการชาวอินโดนีเซียแท้ๆ และเป็นมุสลิมกลับไม่ได้รับการส่งเสริม การทุจริตจึงมีทั่วไปจำนวนมาก รายได้ไม่กระจายออกไป แต่กระจุกอยู่เฉพาะคนกลุ่มเล็กๆ การเมืองไม่มีการพัฒนานานร่วมสามทศวรรษ และการที่ประธานาธิบดีไม่มีท่าทีวางมือหากอำนาจการเมือง นำไปสู่ความไม่พอใจประชาชนที่เดือดร้อนหากการพัฒนาประเทศ เพราะถูกยึดที่ดินทำกิน และไม่ได้รับการชดเชย หรือชดเชยไม่เป็นธรรม เริ่มประท้วงรัฐบาลโดยมีนักศึกษา ปัญญาชน และข้าราชการบำนาญรวมตัวกัน นโยบายการโยกย้ายประชากร จากเกาะชวา และบาหลีไปสู่มาดรา กาลินันตัน ซูลาเวซี และเกาะอื่นๆ ก่อให้เกิดปัญหาของผู้ที่โยกย้ายไปใหม่ ไม่สามารถอยู่ในที่ทำกินที่รัฐจัดสรรให้ เกิดการแย่งชิงอาชีพของคนท้องถิ่น ทำให้มีความขัดแย้งบาดหมาง และเป็นอริกันขึ้น ทหารเข้าดำรงตำแหน่งข้าราชการประจำ ทั้งองค์กรส่วนกลาง ภูมิภาค และท้องถิ่น จึงมีอำนาจปกครองทั้งหมด มีการจัดตั้งองค์กรเรียกว่า “ที่ประชุม ผู้นำ “ ในระดับจังหวัด และอำเภอ คือการให้ผู้นำฝ่ายทหารครอบงำฝ่ายปกครองโดยสะดวก กองทัพมีการใช้มาตรการเด็ดขาดมาทึ่งผู้สงสัยว่าเป็นอาชญากร สร้างความหวาดหวั่นให้กับประชาชนอย่างมาก อะเจห์ก็เช่นกันกับคนอินโดนีเซียทั่วไปที่ตอบรับ ระเบียบใหม่อย่างไม่พอใจ และสภาพการณ์ดังกล่าว แต่ก็ตอบรับเนื่องจากมีความไม่พอใจในระบบปกครองแบบมีผู้นำของซูการ์โน ผู้นำส่วนกลางต้องการกำจัดอิทธิพลของกลุ่มอูลามาในอะเจห์ เพราะต่อต้านรัฐบาลที่มีศักยภาพสูง วิธีการที่รัฐใช้คือ การสนับสนุนกลุ่มผู้รู้ หรือเทคโนแครตที่เกิดขึ้นในอะเจห์ด้วยกัน เพราะกลุ่มผู้รู้จะช่วยในการพัฒนาประเทศได้อย่างดี และเป็นผู้ที่มีความรู้ระดับอุดมศึกษาที่จบจากมหาวิทยาลัยชืออะห์ กูอาลา หรืออุนชืออะห์ กลุ่มนี้จะเข้ารับราชการในหน่วยงานของรัฐได้ ถูกเรียกว่า อุนชืออะห์ มาเฟีย (Unsyiah Mafia) ผู้ว่าราชการของอะเจห์ในช่วงนั้น คือ ศาสตราจารย์ ดร.อิบราฮิม ฮะซัน (Ibrahim Hasan) ในปี ค.ศ. 1986-1993 เป็นชาวอะเจห์โดยแท้ และได้มีการแต่งตั้งนักวิชาการ 3 คนขึ้นดำรง

ตำแหน่ง ผู้ว่าราชการต่อมาอีก ซึ่งมองดูแล้วรัฐบาลกลางน่าจะเห็นความสำคัญของอะเจห์ แต่ก็ยังไม่เปิดโอกาสให้ผู้ว่าราชการทำอะไรนอกเหนือจากที่รัฐบาลกำหนดได้เลย และโครงการพัฒนาประเทศ การฝึกอบรม การศึกษาดูงานต่างประเทศ ต่างๆ จะต้องได้รับการอนุมัติผ่านรัฐบาลกลางทั้งหมด เมื่อเป็นเช่นนี้ท้องถิ่นจึงมีหน้าที่เพียงสนองนโยบายของรัฐบาลเท่านั้น ตามระบอบการปกครองของระเบียบใหม่ ผลกระทบของการพัฒนาประเทศในกรณีของอะเจห์ โดยเฉพาะนั้นได้ระบุชัดเจนว่าทศวรรษ 1970 มาเกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจ และสังคมของอะเจห์อย่างมาก มีโครงการพัฒนาต่างๆ กลุ่มนักธุรกิจอะเจห์ที่เติบโตขึ้นเฉพาะด้านผู้รับเหมาก่อสร้าง จัดหาอุปกรณ์ และผลิตภัณฑ์ต่างๆ มีการขยายตัวของชนชั้นกลางในอะเจห์ เพราะมีบัณฑิตใหม่ที่ได้รับบรรจุเข้าทำงานในหน่วยงานของรัฐ และมีกลุ่มผู้นำจากที่อื่นโดยเฉพาะชาว มีจำนวนมากขึ้น มีการร่วมมือเพื่อต่อ ธุรกิจของนักธุรกิจ และนักการเมือง ปัญหาที่ตามมาคือการยึดเหนี่ยวภายในสังคมอะเจห์ไม่อาจเกิดขึ้นได้ในกลุ่มคนที่ผูกพันกับระบบอุตสาหกรรม และประกอบธุรกิจใหม่ แต่มีกลุ่มคนอะเจห์บางกลุ่มที่ไม่ได้รับผลพวงของการพัฒนา รัฐมีการดึงเอาอูลามะ เข้าไปร่วมกิจกรรมต่างๆ ของรัฐ แต่ทำในนามของประเทศอินโดนีเซีย แต่นั่นหมายถึงการพาราอูลามะออกไปจากสังคมอะเจห์ ทำให้อูลามะที่เป็นผู้นำท้องถิ่นจะทำหน้าที่นำชุมชนตามกรอบที่อำนาจของรัฐกำหนดเท่านั้น และมีอูลามะบางคนคล้อยตามนโยบายนี้เพื่อผลประโยชน์บางประการที่ตนได้รับ ส่วนอูลามะปฏิรูปก็พยายามที่จะมีบทบาทในสถาบันศาสนาอิสลามแห่งรัฐ และอูลามะหัวเก่าก็พยายามคงอิทธิพลในโรงเรียนศาสนา และในปี 1980 รัฐสามารถดึงเอาคนรุ่นใหม่จำนวนมากเข้าสู่ระเบียบใหม่ได้ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นบรรดาลูกหลานของอูลามะที่จบจากสถาบันอุดมศึกษาชั้นสูงในอะเจห์นั่นเอง และคนกลุ่มนี้จะกลายเป็นอูลามะใหม่ รัฐบาลในระเบียบใหม่ได้ก่อตั้งสภาอูลามะแห่งอินโดนีเซีย (MUI) ขึ้นใน ค.ศ.1975 รัฐได้ใช้องค์กรนี้เป็นเครื่องมือในการควบคุมผู้นำศาสนาอิสลามโดยมีองค์กรหลักที่จาการ์ตา และมืองค์รรองประจำทุกจังหวัดให้มีกระทรวงศาสนาดูแล ถ้าดูแล้วจะเห็นว่าองค์กรนี้จัดตั้งขึ้นเพื่อให้ผู้นำมุสลิมให้การสนับสนุนนโยบายต่างๆ ของรัฐตามนโยบายการพัฒนาประเทศในระบอบการปกครองระเบียบใหม่ และจากสภาพการณ์ที่รัฐบาลใช้อำนาจการเมือง และการปกครองอย่างกว้างขวางทำให้ส่วนท้องถิ่นต่างๆ ไม่มีอำนาจในการตัดสินใจอะไรได้เอง ยังผลให้มีปัญหาใหญ่ที่ทับถมลงมาที่อะเจห์ช่วยสะสมความรู้สึกไม่พอใจรัฐบาลมากขึ้นทุกขณะ โดยเฉพาะในเรื่องผลตอบแทนที่อะเจห์ได้รับจากการเป็นแหล่งผลิตน้ำมัน และก๊าซธรรมชาติส่งออกต่างประเทศนำเงินตราต่างประเทศเข้าคลังมหาศาล แต่อะเจห์กลับไม่ได้รับอะไรตอบแทนอย่างเป็นธรรม งบประมาณพัฒนาอะเจห์ที่รัฐบาลจัดสรรให้น้อยนิดเหลือเกินหากเทียบกับรายได้ที่รัฐบาลกลางได้ไปจากอะเจห์ ประชากรมีรายได้ต่ำ และมีคนยากจนในอะเจห์อยู่ในระดับที่ 10 ของอินโดนีเซีย แต่ผลการเลือกตั้งทุกครั้งที่ผ่านมาคนอะเจห์ก็ยังเลือก ประชากรมีรายได้ต่ำ และมีคนยากจน

ในอะเจห์อยู่ในระดับที่ 10 ของอินโดนีเซีย แต่ผลการเลือกตั้งทุกครั้งที่ผ่านมา คนอะเจห์ก็ยังเลือกพรรคอิสลามนั่นเอง แม้ว่าพรรคกลุ่มนี้ไม่ก่อให้เกิดการพัฒนาให้กลับอะเจห์ แต่เป็นผลของความล้มพินซ์ และคนอะเจห์ อิสลามก็ยังเหนียวแน่นกับขนบธรรมเนียมของชุมชนนั่นเอง

อะเจห์ในสมัยปฏิรูป ภายหลังประธานาธิบดีซูฮาร์โตลาออกจากตำแหน่งเมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม 1998 รองประธานาธิบดีบัตการุดดิน ยูซุฟ ฮาบิบี (B.J.Habibie) ก็เข้ารับตำแหน่งต่อเป็นประธานาธิบดีคนที่สามของอินโดนีเซีย เมื่อเข้ารับตำแหน่งในปี 1999 ฮาบิบีได้ไปเยือนอะเจห์ และแสดงความเสียใจ พร้อมขอโทษต่อคนอะเจห์ พร้อมกับให้ยกเลิกการกำหนดอะเจห์เป็นเขตปฏิบัติการทางทหาร ที่ถูกกำหนดตั้งแต่สมัยซูฮาร์โตในช่วงปี ค.ศ.1990 แต่กำลังทหาร และตำรวจยังคงต่อสู้กับกลุ่มแบ่งแยกดินแดนที่ชื่อว่า “ขบวนการอะเจห์เอกราช” เรื่อยมา ชาวบ้านที่ถูกสงสัยว่าอยู่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจึงเดือดร้อน เพราะถูกจับกุม และถูกสังหาร ประชาชนจำนวนมากใช้ชีวิตอพยพหนีไปอยู่ที่อื่นเช่น เมืองเมดาน เป็นเมืองหลวงของจังหวัดสุมาตราเหนือ จากการที่รัฐบาลฮาบิบียอมให้ติมอร์ตะวันออกมีการลงมติว่าจะอยู่กับอินโดนีเซียต่อไปหรือแยกตัวเป็นอิสระทำให้คน อะเจห์ต้องการทำเช่นนั้นบ้าง ในสมัยประธานาธิบดีฮาบิบีกินระยะเวลา 17 เดือน แต่เป็นช่วงที่คนทั่วโลกได้รับรู้เรื่องราวของคน อะเจห์อย่างมาก โดยเฉพาะการละเมิดสิทธิมนุษยชนในอะเจห์ มีการเสนอการพัฒนาไปพร้อมกัน 3 ประการ เรียกว่า ไตรภาคแห่งการพัฒนา (development trilogy) ประกอบด้วยการพัฒนาทางเศรษฐกิจ การเมือง และกฎหมาย แต่ผลปรากฏว่าทำให้เกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจภายในประเทศการปฏิรูปการเมือง และกฎหมายทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่อาศัยอยู่ตามเกาะต้องการแยกเป็นอิสระโดยเฉพาะอะเจห์ การสอบสวนผู้กระทำความผิดต่อการละเมิดสิทธิมนุษยชนของฮาบิบียังไม่สมบูรณ์ปรากฏว่าแพะแค้นเลือกตั้งก่อนนางเมกะวะตี ชูการ์โน บุตรี เสียก่อน การสอบสวนจึงถูกยกเลิกไป ปี ค.ศ.1999 นายฮับดุรเราะห์มัน วาฮิด ดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีและนางเมกะวะตีเป็นรองประธานาธิบดีได้เสนอแนวทางในการอะเจห์แยกเป็นอิสระ ได้ แต่ไม่ได้รับการเห็นชอบ ดังนั้นอะเจห์จึงได้รับข้อเสนอเพียงแค่มีสถานภาพพิเศษเป็นเขตการปกครองพิเศษตามที่รัฐบาลกลางอนุญาตให้เท่านั้น และภายหลังการเข้ารับตำแหน่งไม่นานของวาฮิด ก่อให้เกิดการเดินขบวนของประชาชนกว่าห้าแสนคนในกรุงบันดา อะเจห์ในวันที่ 8 พฤศจิกายน ค.ศ.1999 เพื่อเรียกร้องเอกราช และเป็นการแสดงความขัดแย้งของคนอะเจห์กับฝ่ายรัฐบาลกลางครั้งใหญ่ ในการประชุมครั้งใหญ่ มีชาวอะเจห์ 11 อำเภอ และ 2 เขตเทศบาลมาร่วมประชุมหน้ามัสยิดกลาง กลุ่มผู้ดำเนินการครั้งนี้ใช้ชื่อว่าศูนย์ข่าวสารเพื่อการลงประชามติของอะเจห์ (SIRA-Sentral Informasi Referendum Aceh) ก่อนหน้านั้นไม่มีกี่วันก็มีรายงานว่าคน อะเจห์ราว 250,000 คนได้ชุมนุมในแบบเดียวกัน ในหลายท้องที่ทั้งจังหวัดในระยะปลายเดือนพฤศจิกายน ปรากฏรายงานข่าว

ว่าฝ่ายขบวนการฯ ได้คุกคามทำร้ายคนชาวยุโรปที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในที่ต่างๆ ในอะเจห์ โดยมีข่าวลือว่า ในวันที่ 4 ธันวาคม เป็นวันครบรอบการก่อตั้งขบวนการอะเจห์ เอกราช ฝ่ายนี้จะทำร้ายคนชาวยุโรป โดยกล่าวหาว่าคนชาวยุโรปเป็นเหมือนเจ้าอาณานิคมในอะเจห์ จนเมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน คณะกรรมการอิสระด้านความรุนแรงในอะเจห์ได้เปิดเผยรายงานการสอบสวนให้ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในอะเจห์ตั้งแต่ปี ค.ศ.1989 ถึง ค.ศ.1999เข้าลักษณะอาชญากรรมสงคราม (war crime) และเป็นการกระทำของกองบัญชาการรบพิเศษ (Kopassus) ได้ระบุชื่อนายทหารระดับสูงโดยใช้อักษรย่อจำนวน 4 คนว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับ ความรุนแรงในอะเจห์ ในส่วนผู้บัญชาการ ประธานาธิบดีวาฮิด ได้เร่งรัดให้มีการสอบสวนลงโทษนายทหารที่มีความรับผิดชอบต่อเหตุการณ์ความรุนแรงในอะเจห์ ในเรื่องสำคัญว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่าง รัฐบาลกลางกับท้องถิ่นนั้น ในกรณีของอะเจห์สภาผู้แทนราษฎรของอินโดนีเซียมีมติไม่ยอมรับการตัดสินลงมติของคนอะเจห์ และได้มีการเสนอแนะให้นาระบบสหพันธ์มาใช้กับสาธารณรัฐอินโดนีเซีย แต่ประธานาธิบดีวาฮิด กลับเห็นว่าอะเจห์ควรจะปกครองตนเองอย่างเต็มที่ที่จะดีกว่าเพราะจะไม่มี ความจำเป็นต้องไปแก้ไขรัฐธรรมนูญที่ระบุว่าอินโดนีเซียเป็นรัฐเดี่ยว และพบว่ากรณีของอะเจห์นั้นพบว่าประธานาธิบดีวาฮิดได้เจรจากับรัฐมนตรีต่างประเทศมาเลเซียให้ช่วยเหลืออะเจห์ แต่ฝ่ายข่าวมาเลเซียออกมาปฏิเสธว่าดังกล่าวไม่เป็นความจริง และมาเลเซียมิได้เป็นฐานให้พวกอะเจห์จัดหาอาวุธส่งเข้าไปในอะเจห์ตามที่เป็นข่าวแต่อย่างไร ทำให้เกิดการขัดแย้ง และความตึงเครียดในอะเจห์อย่างมาก จนวันที่ 26 มกราคม ค.ศ.2000 วาฮิดได้เดินทางไปอะเจห์ตามคำร้องขอของบุคคลสำคัญในรัฐบาล เพื่อเข้าไปเจรจา ประนีประนอมกับตัวแทนคนอะเจห์ และผู้นำขบวนการอะเจห์เอกราช คือนายอับดุลอะเจห์ ซาฟิ เพื่อลดความขัดแย้ง และพยายามหาข้อยุติ แต่ต้องล้มเหลวด้วยเหตุผลหลายประการ นอกจากความปลอดภัยที่วาฮิดต้องใช้เวลาอยู่ที่ซาบัง เพียงสองสามชั่วโมง แล้วยังไม่มียุคคลหรือตัวแทนจากฝ่ายขบวนการอะเจห์เอกราชมาพบปะประธานาธิบดีแม้แต่คนเดียว แม้ว่าการเจรจาจะล้มเหลว แต่วาฮิดได้รับปากว่าจะเพิ่มพูนผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้กับพื้นที่ โดยการฟื้นฟูซาบังให้ที่เป็นท่าเรือเสรีอีกครั้ง

เหตุการณ์หลังความรุนแรงจากนั้นทวีมากยิ่งขึ้น เมื่อกลุ่มขบวนการอะเจห์เอกราชเริ่มไม่พอใจที่รัฐบาลไม่สามารถหาตัวผู้กระทำการละเมิดสิทธิมนุษยชนต่อชาวอะเจห์ในสมัยรัฐบาลซูฮาร์โตมาลงโทษได้ อีกทั้งพบว่าประชาชนอะเจห์ส่วนใหญ่เริ่มหันไปสนับสนุนกลุ่มนักศึกษาที่เรียกตนเองว่า “ศูนย์ข่าวสารเพื่อการลงมติของอะเจห์” (SIRA) เพื่อการแยกตัวเป็นเอกราชทั้ง 2 กลุ่มนี้มีวัตถุประสงค์ร่วมกันแต่แยกกันทำงานของตัวเอง โดยกลุ่มนักศึกษาจะทำการเคลื่อนไหวอย่างสันติ ไม่มีการจับอาวุธ แต่ขบวนการอะเจห์เอกราชเน้นการสู้รบกับฝ่ายรัฐบาลกลาง มีการต่อสู้ และกอง

กำลังที่ถูกฝึกมาอย่างดี มีการแทรกซึมเข้าสู่การปกครองทุกระดับจนทั่วอะเจห์มีการใช้กองกำลังซุ่มโจมตี ลอบทำร้าย และเผาอาคารสถานที่ของตำรวจทหาร ทางฝ่ายกองกำลังของรัฐบาลกลางก็ทำการกวาดล้างผู้ต้องสงสัยว่าจะเป็นพวกเดียวกับขบวนการอะเจห์เอกราช ซึ่งบางครั้งขาดพยาน หลักฐานแน่ชัด ความขัดแย้งของทั้ง 2 ฝ่ายทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ มีประชาชนผู้บริสุทธิ์ต้องถูกทำร้ายจนถึงชีวิตและสูญหายเป็นจำนวนมาก สถานการณ์เป็นเช่นนี้จนกระทั่งกลางปี ค.ศ.2000 ศูนย์เจรจาเพื่อสิทธิมนุษยชน (HDC-Humanitarian Dialogue Center) ได้ยื่นมือเข้ามาเป็นตัวกลางในการจัดการเจรจาเพื่อยุติความขัดแย้งที่เกิดขึ้น และรัฐบาลเองก็พยายามแก้ปัญหานี้ จนในที่สุดก็สามารถตกลงกันได้ โดยพักรบกันชั่วคราวเป็นเวลา 3 เดือน เรียกว่า “การหยุดพักเพื่อมนุษยธรรม” (humanitarian pause) กล่าวคือห้ามไม่ให้ทั้งสองฝ่ายปะทะกันเพื่อเห็นแก่ประโยชน์ของชาวบ้าน ทั้งสองฝ่ายตั้งคณะกรรมการขึ้น 3 ชุด ประกอบด้วยฝ่ายรัฐบาล ฝ่ายขบวนการอะเจห์เอกราช และกลุ่มที่สามเป็นกลุ่มที่เป็นกลาง ระหว่างการพักรบที่ว่่านี้ ตัวแทนของรัฐบาล และฝ่ายขบวนการได้พบปะกันที่เมืองหลวงของอะเจห์คือเมืองบันดา อะเจห์ รายงานผลการหารือกันไปยังคณะกรรมการใหญ่ที่เจนีวา ในที่สุดรัฐบาลกลางก็ลงนามในข้อตกลงเพื่อสันติภาพกับขบวนการฯ ณ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เมื่อ 12 พฤษภาคม ค.ศ.2000 โดยเริ่มมีผลบังคับใช้ให้หยุดการต่อสู้ตั้งแต่ 2 มิถุนายน จากนั้นได้ทำข้อตกลงเพื่อสันติภาพฉบับที่ 2 เมื่อวันที่ 25 กันยายน ค.ศ.2000 และมีผลบังคับใช้ตั้งแต่ 15 มกราคม ค.ศ.2001 อย่างไรก็ตามมีรายงานการปะทะกันประปรายไม่มีการแถลงการณ์ผลการหารือระหว่างที่หยุดยิง จึงมองไม่เห็นความคืบหน้าในการแก้ปัญหาอะเจห์ ฝ่ายทหารนั้นไม่เห็นด้วยกับการเจรจา ต้องการให้ปราบปรามขบวนการฯ ได้มีการลักพาตัวผู้นำของกลุ่มเรียกร้องความเป็นธรรมให้แก่คนอะเจห์ที่ถูกทหารรังควาน ผู้นำสองคนที่ถูกลักพาตัวถูกลอบสังหารอย่างทารุณ และนำศพไปทิ้งในที่สาธารณะ ผู้นำนักศึกษาถูกติดตามตัวทำให้เกิดความหวาดกลัววิตกกังวลทั่วไป ต้องพากันหลบหนีออกนอกพื้นที่ บ้างไปอยู่จาการ์ บ้างไปต่างประเทศ

สภาพการณ์เลวร้าย ดังเครียด และการละเมิดสิทธิมนุษยชนต่อพลเรือนทั้งฝ่ายรัฐบาลกลาง และจากฝ่ายขบวนการฯ รัฐสภามีมติให้ถอดถอนนายวาฮิด ออกจากตำแหน่งประธานาธิบดี และแต่งตั้งนางเมกะวะตี ซูการ์โนบุตรีขึ้นเป็นประธานาธิบดีแทน ภายใต้การบริหารของนางเมกะวะตี ได้วางปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกลางกับชนกลุ่มน้อยตามเกาะต่างๆ ที่ต้องการแยกตัวเป็นอิสระอย่างอิเรียนจายา และอะเจห์ไว้เป็นอันดับต้น ได้ให้นายฮัสซัน วิรายูดา (Hassan Wirayuda) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ และนักการทูตในการเจรจาต่อรอง หลังเข้ารับตำแหน่งนางเมกะวะตีได้แสดงความเสียใจต่อปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนในอะเจห์และอิเรียนจายาที่เกิดขึ้น นานันท์บวรราช และสัญญาว่าจะนำข้อตกลงเกี่ยวกับสถานภาพพิเศษแก่ทั้งสองจังหวัดมาพิจารณา

อีกครั้ง แต่เน้นว่าการเจรจาจะต้องอยู่ภายใต้กรอบที่ว่าอินโดนีเซียจะต้องมีสถานะเป็นรัฐเดี่ยวจะเป็นอันใดไม่ได้ นั่นคือได้ขอให้ผู้นำขบวนการฯ และคนอะเจห์ล้มเลิกความคิดที่จะเป็นอิสระจากอินโดนีเซีย แต่ให้หันมาเจรจากันอย่างสันติ และความพึงพอใจของทั้งสองฝ่าย เมื่อพิจารณาจากจุดยืนทั้งสองฝ่าย คือรัฐบาลอินโดนีเซียจะเจรจาเพื่อหาข้อยุติ แต่การเจรจานั้นต้องอยู่ภายใต้กรอบแนวคิดความเป็นรัฐเดี่ยว และความเป็นเอกภาพแห่งสาธารณรัฐอินโดนีเซีย และขอให้คนอะเจห์ล้มเลิกความคิดที่จะเป็นอิสระออกไปเพราะรัฐบาลจะไม่มีที่ยินยอมต่อแนวคิดนี้อย่างแน่นอน ทางเลือกที่รัฐบาลกลางขณะนี้มิให้ก็คือมีสถานะเช่นเดิมต่อไป คือเป็นเขตพิเศษ (special territory) และเขตปกครองตนเอง (autonomous) มีสิทธิในการจัดการ และดูแลกิจกรรมภายใน 3 เรื่อง ได้แก่ การศึกษา กฎหมายภายใน และศาสนา โดยรัฐบาลอาจจะเพิ่มอำนาจในการให้คนอะเจห์มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายมากขึ้น และแนวคิดที่เสนอให้รัฐบาลพิจารณาในแนวคิดสหพันธรัฐ (federalism) ก็ย่อมเป็นไปได้เช่นกัน

ในขณะเดียวกันพบว่าจุดยืนของฝ่ายขบวนการฯ และประชาชนอะเจห์นั้นเชื่อว่าทุกคนจะเห็นด้วยกับการแยกตัวเป็นอิสระของอะเจห์ และมีความเห็นด้วยกับการเป็นเขตปกครองตนเองพิเศษแต่ขอมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายมากขึ้น และขอให้รัฐบาลกลางกระจายรายได้ที่ได้จากทรัพยากรธรรมชาติให้กลับคืนอะเจห์มากขึ้นเช่นกัน ทั้งนี้แนวคิดแยกตัวเป็นอิสระยังคงเป็นอุดมการณ์ของขบวนการฯ และเป็นสาเหตุให้การเจรจาหาข้อยุติอย่างสันติเกิดขึ้นได้ยากเพราะฝ่ายขบวนการฯ ไม่ยอมให้เกิดขึ้น เนื่องจากรัฐบาลไม่ให้ทางเลือกในการแยกตัวเป็นอิสระ

ดังนั้นเมื่อวิเคราะห์สถานการณ์ในปัจจุบัน จึงหาทางประนีประนอมกันไม่ได้ และยังไม่ยอมรับในข้อเสนอของแต่ละฝ่าย อีกทั้งการหยุดยิงเพื่อสันติเป็นการชั่วคราวก็ไม่มีประสิทธิผลจริง การสู้รบระหว่างทั้ง 2 ฝ่ายก็ยังคงดำเนินต่อไป นั้นหมายถึงการสูญเสียทรัพยากร และชีวิตผู้คนบริสุทธิ์ชาวอะเจห์ต้องรับผลกระทบอย่างเสียไม่ได้ ส่งผลต่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ การเติบโตทางเศรษฐกิจ สภาพจิตใจของคนอะเจห์ ที่ได้รับผลอันเกิดจากเหตุการณ์ดังกล่าวอย่างมาก

การแก้ปัญหาของอะเจห์จะเห็นว่าในสมัยของซูฮาร์โตใช้กำลังปราบปรามผู้ต่อต้านรัฐบาลของขบวนการอะเจห์เอกราชอย่างหนัก มีการปะทะกันรุนแรงหลายครั้งโดยมีสหประชาชาติเป็นผู้รับรู้ไม่มีการเจรจาปรากฏชัดเจน แต่ในสมัยฮาบีบีได้ยกเลิกการปฏิบัติการทางทหารในอะเจห์เมื่อปี ค.ศ.1999 แต่ความเป็นจริงได้แอบส่งกำลังทหารและตำรวจเข้าไปเพิ่มและกวาดล้างขบวนการฯ ต่อ และมีประกาศภาวะฉุกเฉินในอะเจห์ มีการจัดตั้งคณะกรรมการด้านความรุนแรงอิสระในอะเจห์ขึ้น

ต่อมาสมัยวอฮิดได้ยกเลิกถอนกองทัพที่มีอยู่เดิมออกจากอะเจห์ มีการสอบสวนหาผู้กระทำผิดแย้งอาชญากรรมสงคราม มีการเจรจาหยุดพักเพื่อมนุษยธรรม 3 เดือน มีการจัดหารือ 3 ฝ่ายแต่ไม่มีตัวแทนของฝ่ายขบวนการฯ เข้าร่วม ต่อมาสมัยนางเมกะวะตี มีการลงนามในกฎหมายจัดตั้งเขตปกครองพิเศษ ให้อะเจห์แต่ต้องคงสภาพของสภาพรัฐเดี่ยวของอินโดนีเซีย และขอให้มีการหารือทุก 3 เดือน มีรัฐมนตรีต่างประเทศของไทยเข้าร่วมด้วยที่กรุงเจนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์

สิ่งที่น่าสนใจคือว่าในปี ค.ศ.2001 และค.ศ.2002 ทั้งฝ่ายรัฐบาลอินโดนีเซีย และฝ่ายขบวนการฯต่างแสดงความจริงจิงในการให้การเจรจาบังเกิดผลที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องจากได้รับแรงกดดันจากองค์การนานาชาติในปัญหาของอะเจห์ และเรื่องสิทธิมนุษยชนอย่างต่อเนื่อง และยังมีปัญหาการปะทะกันของฝ่ายทหารและตำรวจในอะเจห์จากการจัดผลประโยชน์ ทำให้ภาพลักษณ์เสียหาย รัฐบาลถูกกล่าวหาว่าควบคุมฝ่ายทหารไม่ได้การยุติปัญหาลงได้ จึงน่าจะเป็นการดี และถ้าการเจรจาได้ผลดี ความแตกแยกภายในชาติจะไม่เกิดขึ้นโดยเฉพาะปัญหาที่อิเรียนจาซา หรือปาปัวจะไม่ลุกลาม ปัญหาการปกครองตนเองของอะเจห์ตามกฎหมายฉบับใหม่(NAD) ยังต้องแก้ไขกันอีกมาก และผู้นำในอะเจห์เองต้องร่วมหารือกัน เหตุการณ์ระเบิดที่บาห์ลี เมื่อวันที่ 12 กันยายน 2545 ทำให้สหรัฐฯ มองว่าอะเจห์จะเป็นแหล่งซ่องสุมผู้ก่อการร้ายที่มีขอบข่ายการดำเนินการทั่วทั้งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สหรัฐฯ จึงต้องการเห็นการยุติปัญหาของอะเจห์ ฝ่ายขบวนการฯเองก็มีความเห็นแตกแยกกันอย่างน้อยสองกลุ่มใหญ่ คือกลุ่มผู้นำรุ่นปี พ.ศ.2519 กับกลุ่มรุ่นใหม่ ทำให้ขบวนการฯขาดเอกภาพ หากสภาพการณ์ยังไม่คลี่คลายลง ขบวนการฯย่อมอ่อนแอลง ประกอบกับผู้นำทางทหารของขบวนการฯรุ่นใหม่ได้เสียชีวิตลงจากการต่อสู้กับกองทัพอินโดนีเซีย และประชาชนอะเจห์เดือดร้อนทางด้านเศรษฐกิจสภาพความเป็นอยู่ และการกระทำของขบวนการฯ ทำให้เกิดความรู้สึกไม่แน่นอน และไม่มั่นใจในการรู้สึกว่าจะได้รับการปกป้องจากขบวนการฯที่แน่วแน่ตลอดไป การเจรจกันที่เจนีวาเริ่มเห็นผลในสัปดาห์แรกของเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.2002 แล้วบรรลุข้อตกลงในวันที่ 10 พฤษภาคม ค.ศ.2002 ทั้งสองฝ่ายสามารถร่วมลงนามในความตกลงยุติความรุนแรงระหว่างกันได้ มีข้อตกลงทั้งหมด 10 มาตรา ให้มีคณะกรรมการตรวจสอบ และรายงานการหยุดยิงที่มาจากสามฝ่ายคือ ฝ่ายเป็นกลาง ฝ่ายรัฐบาล และฝ่ายขบวนการฯให้กองกำลังทหารไทยจำนวน 18 นาย และฟิลิปปินส์เป็นกองกำลังกลางเข้าตรวจสอบ แล้วต่อไปจะให้องค์กรเอกชนได้แก่ สิทธิมนุษยชน สื่อมวลชน นักวิชาการ ฯลฯ จะได้เข้าไปสังเกตการณ์ และรายงานให้ทราบผลการตกลงหยุดยิง ด้วยความตกลงนี้จึงเป็นจุดเริ่มต้นของสันติวิธีหลังจากมีการใช้ความรุนแรงมากกว่าสี่ทศวรรษ

ความตกลงในครั้งนี้ทำให้ออนาคคของอะเจห์ไม่มีคมนแม้จะยังต้องแก้ปัญหาอีกมาก สิ่ง
ที่รัฐบาลอินโดนีเซียต้องทำคือ ควบคุมกองทัพ และตำรวจในอะเจห์ให้ได้ มีการให้ศาลยุติธรรม
พิจารณาลงโทษกรณีที่น่ายทหารพัวพันกับการก่อเหตุร้ายแรงในติมอร์ตะวันออก ข้อตกลงที่ยินยอม
ให้อะเจห์เป็นเขตปกครองพิเศษจะมีความสำคัญยิ่งต่อคนอะเจห์ ที่ต้องการรู้ว่าละเอียดยในมาตรการ
ต่างๆ มีอะไรบ้างที่เรียกว่าเป็นการปกครองตนเอง ประเด็นการร่วมเจรจาหรือกันทุกฝ่ายที่ระบุไว้
จะมีการดำเนินการจริงจังเพียงไร เพราะที่ผ่านมาอะเจห์ได้รายได้จากผลผลิตร้อยละ 70 ที่นับว่า
สูงมากแต่ได้มีข้าราชการในอะเจห์มีรายได้ที่เพิ่มขึ้นไปกับประโยชน์ส่วนตัว รูปแบบการปกครอง
ใหม่จะช่วยแก้ปัญหาได้แค่ไหนในการเจรจาต่อรองกับบริษัทข้ามชาติขนาดใหญ่ที่ดำเนิน กิจการอุตสาหกรรมน้ำมัน และก๊าซธรรมชาติในอะเจห์จะทำให้ผลแค่ไหน ที่จะให้การว่าจ้างงานเอื้อต่อคน
อะเจห์มากขึ้น ฝ่ายรัฐบาลกลางต้องเลืกคิดแบบเจ้าอาณานิคม ที่คอยตัดวงผลประโยชน์จากอะ
เจห์ ต้องมีนโยบายประสานผลประโยชน์ร่วมกัน ชุมชนอิสลามในอะเจห์ควรเข้ามามีบทบาทมาก
ขึ้นทั้งด้าน การเมือง การปกครอง และเศรษฐกิจมากขึ้น ไม่ใช่เน้นเฉพาะด้านศาสนาอย่างเดียว ทั้ง
ส่วนท้องถิ่น และส่วนกลางต้องทำความเข้าใจไม่ปรักปรำอิสลามหัวรุนแรงง่ายๆ ดังที่ผ่านมา หาก
เป็นเช่นนี้การคาดการณ์ต่างๆ ในทุกด้านของอนาคคของคนอะเจห์น่าจะพอแยกพิจารณาได้ว่า ใน
ด้านการเมือง ความตกลง ค.ศ.2002 เป็นการยุติการสู้รบการวางอาวุธ และจำกัดที่ตั้งของกองกำลัง
ทั้งสองฝ่าย เป็นเพียงขั้นต้น ยังต้องมีการเจรจาเพื่อหารือกันในเรื่องข้อตกลง การปกครองตนเองของอะ
เจห์ และล้มเลิกความคิดแบ่งแยกตัวอิสระออกจากสาธารณรัฐอินโดนีเซีย เมื่อเป็นเช่นนี้รัฐบาลอิน
โดนีเซียจำเป็นต้องทำให้อะเจห์สามารถปกครองตนเองได้สำเร็จ ไม่ใช่แบบสหพันธ์กัน การเจรจา
ตกลงก็น่าจะเป็นไปด้วยดี ด้านการศาสนาเกี่ยวข้องกับเรื่องการเมืองในประเด็นของการเป็น
รัฐอิสลาม แต่ความจริงในอะเจห์ศาสนาอิสลามไม่ใช่ศาสนาเดียว ศาสนาและความเชื่ออื่นๆ คงอยู่
ในอะเจห์ได้ วัฒนธรรม กฎหมาย และการศึกษายังมีทั้งด้านศาสนาอิสลาม และแบบทางโลกคงมี
อยู่ทั่วไป และเป็นมาต่อเนื่องยาวนาน คนอะเจห์จึงมิได้ถือว่าดินแดนอะเจห์เป็นดินแดนอิสลาม
หรือทุกอย่างต้องดำเนินไปตามบทบัญญัติของศาสนาอิสลาม หากเป็นเช่นนี้ รัฐบาลกลางย่อมไม่
เห็นด้วย และเกิดข้อขัดแย้งกันขึ้นอีกอย่างแน่นอน เมื่อเป็นเช่นนี้การถูกกดขี่อย่างรุนแรงย่อมไม่เกิด
ขึ้น และไม่มีการใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือตอบโต้อย่างรุนแรงดังที่เป็นมา ซึ่งหากเป็นเช่นนั้นในด้าน
ความมั่นคงก็จะมีคามแน่ชัด แต่ในความเป็นจริงไม่มีการรับรองว่าไม่มีการตายเกิดขึ้นอีกภายหลัง
การเจรจาดตกลงแล้ว รูปการณ์จึงน่าจะเป็นว่าหากกำหนดตกลงกันได้ แล้วว่าอาวุธของขบวนการฯ
จะเก็บรวบรวมไว้ ณ ที่ใด ดูแลกันอย่างไรไม่ให้เกิดการข่มขู่คุกคามต่อสาธารณะชนได้ เหตุการณ์ก็
น่าจะผ่อนคลายลงได้ ประเด็นจึงอยู่ว่ารัฐบาลจะดูแลทหาร และตำรวจจริงแค่ไหน เป็นที่รู้กันว่า
ทหารและตำรวจในอะเจห์ต่างมีผลประโยชน์จากการปฏิบัติหน้าที่ จนกระทั่งเกิดความขัดแย้งกัน

และปะทะกันเกิดขึ้นมาแล้วช่วงปลายปี ค.ศ.2002 และทหารตำรวจยังเกี่ยวข้องกับการเสียชีวิตของคอนอเจห์ การกระทำที่เป็นการพรากสิทธิมนุษยชนด้วยวิธีการต่างๆ ที่ผ่านมา ซึ่งรัฐบาลต้องดำเนินการด้วยความยุติธรรม ไม่ปล่อยทิ้งไว้เนิ่นนานต่อไป ในกลางปี ค.ศ.2004 จะเป็นการเลือกตั้งทั่วไปที่จะมีการเลือกตั้งประธานาธิบดีโดยตรงเป็นครั้งแรกของอินโดนีเซีย ในกรณีของอะเจห์ก็จะมีการเลือกตั้งของอะเจห์เอง นอกเหนือไปจากการเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และสมาชิกวุฒิสภาของอะเจห์ประจำรัฐสภาระดับชาติกับการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นระดับจังหวัด อำเภอ/เทศบาล พร้อมกับมีการเลือกตั้ง ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ/นายกเทศมนตรี โดยตรงโดยคนท้องถิ่นเป็นครั้งแรกด้วย ในการนี้ขบวนการฯสามารถจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นมาและลงแข่งขันในการเลือกตั้งของท้องถิ่นได้ น่าจะเป็นว่ามีพรรคที่มาจากขบวนการฯ มากกว่าพรรคเดียวลงแข่งขันในการเลือกตั้ง ยกเว้นแต่จะมีการเจรจาปรองดองกันในการขบวนการฯ เองได้ดูล่วงหน้าให้มีเพียงพรรคเดียว ซึ่งจะให้มีเอกภาพ และความน่าเชื่อถือที่สูงกว่าแข่งขันกับพรรคการเมืองอื่นๆ ในท้องถิ่น การเลือกตั้งในครั้งนี้อาจเปลี่ยนโฉมหน้าการเมืองท้องถิ่นของอะเจห์ครั้งใหญ่ก็เป็นได้ แต่ทั้งหมดนี้ขึ้นอยู่กับว่าคอนอเจห์เองจะให้ความสนใจแค่ไหน แม้พอคาดการณ์ได้ว่าคอนอเจห์น่าจะกระตือรือร้นมากขึ้น เพราะเป็นการเลือกผู้ปกครองของตนเองเป็นครั้งแรก แต่ถ้าหากมาตรการในการให้ความรู้ และข้อมูลที่ดี ความสนใจที่ว่่านั้นก็จะอาจจะลดลงไปเพียงหน่วยงานรัฐบาลท้องถิ่นอย่างเดียวไม่สามารถช่วยได้มาก ต้องอาศัยองค์กรเอกชน นักศึกษา ครูผู้สอนศาสนา ร่วมกัน ช่วยกระตุ้นให้คอนอเจห์ออกมาใช้สิทธิใช้เสียงให้มีปริมาณมากพอ อนาคตทางการเมืองของอะเจห์น่าจะสดใสได้ถ้าการณเป็นไปดังคาด

ในทางเศรษฐกิจนั้น หากข้อตกลงต่างๆ ระหว่างรัฐบาลท้องถิ่น รัฐบาลกลางและบริษัทน้ำมันข้ามชาติเป็นที่เข้าใจ และพอใจกันทุกฝ่าย กำหนดอัตราตอบแทนเป็นที่พึงพอใจของทุกฝ่าย การปรับลดอัตราภาษีมักได้ควบคุมเป็นที่พอใจ ก็น่าจะไม่มีปัญหาอะไรยุ่งยาก ส่วนการจะให้คอนอเจห์ได้รับส่วนแบ่งในการว่าจ้างแรงงานให้มากยิ่งขึ้นในอุตสาหกรรมน้ำมัน ถ้าชรรรมชาติ และปุ๋ยก็ต้องค่อยๆ ทำ เพราะการปลดคนงานอื่นออกแล้วสักแต่จะรับคอนอเจห์เข้าไปทำงานย่อมทำไม่ได้ ยังมีปัญหาอีกว่าคอนอเจห์มีความรู้ความสามารถพอหรือไม่อีกต่างหาก การเจรจาต่อรองกับบริษัทข้ามชาติไม่ใช่ของง่าย อะเจห์ยังต้องอาศัยรัฐบาลช่วยเหลืออย่างมาก และถ้าหากเป็นไปตามข้อตกลงเจรจาในการลงนามยุติความรุนแรงกันอย่างจริงจังของทุกฝ่าย ความสงบก็จะกลับคืนสู่อะเจห์อีกครั้งหลังจากตกอยู่กับความรุนแรงมานานนับหลายทศวรรษ

เชิงอรรถ

¹บทความนี้เรียบเรียงโดย กรรมการ อัยตระกูล จาก วิทยา สุจริตนารักษ์ และสุภาศักดิ์พรรณ
จันทชัย อดีตและอนาคตของอะเจห์ โครงการอาณานิคมศึกษา 5 ภูมิภาค (อบศ.5) กรุงเทพฯ :
2546.

บรรณานุกรม

- Syed Serajul Islam, “Ethno-Communal Conflict in the Philippines : The Case of Mindanau – Sulu Region” in **Ethnic Conflict and Secessionism in South and Southeast Asia**, Rajat Gangly and Ian Macduff (ed.) SAGE Publications, 2003 : 195-224.
- วิทยา สุจริตชนารักษ์ สุภาศัพรณ ชันชัย อดีตและอนาคตของอะเจห์ โครงการอาณานิคมศึกษา 5 ภูมิภาค (อบศ.5) กรุงเทพฯ 2546.

สรุป

จากกรณีศึกษาทั้งสองกรณีเราจะเห็นว่าเริ่มต้นมาจากการแตกต่างทางชาติพันธุ์และศาสนา (ในกรณีฟิลิปปินส์) ระหว่างชนพื้นเมืองกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นจากภายนอก แม้ว่าในกรณีฟิลิปปินส์จะเริ่มต้นด้วยการเข้ามาของจักรวรรดินิยม แต่อินโดนีเซียก็ไม่ได้เป็นข้อยกเว้น อคติที่มีต่อกันระหว่างคนภายนอกและชนพื้นเมือง ซึ่งมักจะถูกดูถูกว่าต่ำต้อย และนำไปสู่การเอาเปรียบและการเลือกปฏิบัติ (prejudice and discrimination) ที่นำไปสู่การกดขี่เอาเปรียบ (suppression and exploitation) ทั้งในทางเศรษฐกิจและการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งดินแดนที่เป็นของชนพื้นเมืองเดิมของชาวโมโรทางใต้ของฟิลิปปินส์และอะเจห์ของอินโดนีเซียเป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์เต็มไปด้วยแร่ธาตุ ป่าไม้ และน้ำมัน และแก๊ส ในอะเจห์

ผลประโยชน์เหล่านี้ถูกเบียดบังเอาไปเป็นประโยชน์ทั้งของบรรษัทข้ามชาติ และของฝ่ายรัฐที่อ้างความชอบธรรมในการเป็นเจ้าของ ชนพื้นเมืองถูกทิ้งให้ยากจนแร้นแค้น เป็นกลุ่มคนชายขอบที่มีชีวิตแบบพอยังชีพ แม้จะมีการพัฒนาดินแดนเหล่านี้ แต่ก็เกินไปเพื่อประโยชน์ของคนภายนอกแทบทั้งสิ้นไม่ว่าจะในฟิลิปปินส์ หรืออินโดนีเซีย ชนพื้นเมืองถูกทิ้งให้ล้าหลังโดยไม่มีช่องทางค้นคว้าต่อสู้ ความพยายามเรียกร้องความยุติธรรมและการแบ่งสันปันส่วนจะไร้ความหมาย ที่สำคัญชนพื้นเมืองเหล่านี้สูญเสียศักดิ์ศรีและถูกดูถูกเหยียดหยาม พวกเขาจึงรวมตัวกันต่อสู้เพื่อสิทธิและความชอบทั้งในแง่ของความเป็นคนโมโร (ไม่ใช่ฟิลิปปินโน) หรืออะเจห์ พวกเขามีความเชื่อทางศาสนาของตนเองที่ทำให้พวกเขาสามารถยืนหยัดร่วมกันบนพื้นฐานความเชื่อและการเติบโต และเรียนรู้วิถีชีวิตแห่งความเป็นกลุ่มเป็นพวกของตนมาด้วยกัน

จากเหตุปัจจัยทางด้านชาติพันธุ์ ศาสนาที่แตกต่างกันและเป็นที่มาของการยึดมั่นในชาติพันธุ์ของกลุ่มตน (ethnocentrism หรือ ethnonationalism) พวกเขาถูกหว่านล้อมว่าต่ำต้อย ประกอบกับการถูกเอาเปรียบและถูกกดขี่ข่มเหงโดยอำนาจและกฎหมายที่เขาไม่คุ้นเคย ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในดินแดนของเขาตกอยู่ในมือของผู้มีอำนาจทางการเมืองและทางทหาร จากการเรียกร้องด้วยวิธีการตามประเพณี พวกเขาเพิ่มความรุนแรง และแสวงหาความร่วมมือจากกลุ่มคนและองค์กรภายในประเทศและนอกประเทศ ปัจจัยดังกล่าวต่าง ๆ ประกอบกัน ทำให้มีการใช้กำลังอาวุธ และกระทำการก่อการร้ายทั้งในฟิลิปปินส์และอินโดนีเซีย

เหตุการณ์เหล่านี้ดำเนินอย่างต่อเนื่องหลายทศวรรษและไม่มีทีท่าว่าจะยุติลงได้ จากข้อเรียกร้องให้มีอิสระในการปกครองตนเองเป็นการเรียกร้องเอกราช ประเทศมหาอำนาจไม่สามารถทำอะไรได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อการก่อการร้ายขยายขอบเขตเป็นการก่อการร้ายโลก การก่อการร้ายในฟิลิปปินส์และในอินโดนีเซียจึงโยงใยเข้ากับเครือข่ายการก่อการร้ายโลกอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สงครามก่อการร้ายในทั้งสองประเทศคงจะไม่ยุติลงได้ง่าย ๆ และอาจจะขยายขอบเขตไปทั่วทั้งภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ได้

สำหรับประเทศไทย ปัญหาความยุติธรรม โอกาสที่เท่าเทียมกันต้องได้รับการยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด การลงโทษเจ้าหน้าที่ และผู้มีอิทธิพลในในหน้าที่ที่แสวงหาผลประโยชน์เพื่อตนเอง ต้องได้รับการจัดการตามตัวบทกฎหมาย การพัฒนาเศรษฐกิจต้องได้รับการยอมรับรวมทั้งการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น รัฐต้องเป็นหลักประกันว่า การพัฒนาเศรษฐกิจจะไม่ทำให้พวกเขาต้องต่ำต้อยลงไปอีกทั้งในศักดิ์ศรีทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง การกระจายผลประโยชน์ต้องทั่วถึงและเท่าเทียม พวกเขาอาจได้รับสิทธิพิเศษบางอย่างเพื่อทดแทนข้อด้อยในเรื่องการศึกษาสมัยใหม่ ตลอดจนความรู้ในเทคโนโลยีสมัยใหม่ ยังไม่สายเกินไปที่เราจะสื่อสาร คมนาคมกันอย่างเท่าเทียม และมีศักดิ์ศรีอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง เพื่อความเข้าใจอันดีระหว่างกันทั้ง “ฝ่ายเขา และ “ฝ่ายเรา” ส่วนการกระทำผิดกฎหมายก็ต้องจัดการอย่างเด็ดขาดและโปร่งใสยุติธรรม